

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله والصلاة والسلام على رسوله

DAVUD EMRE YAYINEVİ

Kitabın Adı:

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ
İTİKADİ KAVRAMLAR -4-
TEVHİD, RAB VE İLAH

Yazarı:

Ahmed KALKAN

Tashih:

Ahmed Kalkan

Mizanpaj:

Ehl-i Dizayn

Kapak Tasarım:

Ehl-i Dizayn

İstanbul 2011

Baskı:

????

Dâvud Emre Yayınevi

Telefon: (0 216) 632 29 58
www.davudemreyayinevi.com

DÂVUD EMRE YAYINEVİ

TEVHİD, RAB VE İLAH

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ
İTİKADİ KAVRAMLAR

-4-

Ahmed KALKAN

İnsanlara karşı ticarî amaç güdülmeyen bu eserin hiçbir hakkı mahfuz değildir. Kâr gayesi güdülmemek şartıyla dileyen dilediği şekilde, tümünü veya bir kısmını çoğaltabilir, korsan baskı yapabilir, dağıtabilir, iktibas edebilir, kitabın ve yazarın ismini vererek veya vermayerek kopye edebilir, mesaj amaçlı kullanabilir. Yazarın hiçbir telif hakkı söz konusu değildir, şimdi ve sonra bir hak talep etmeyecektir. İlim, insanlığın ortak malıdır. Ve ilim Allah için kullanılınca insana fayda sağlar.

İTHAF

*Canlı KUR'AN olmaya çalışıp toplumu
KUR'AN'la canlandırmaya gayret eden
ve tâğütlara karşı KUR'AN'la mücadeleyi
bayraklaştıran her yaştan muvahhid gençlere...*

*Doğru okuyup doğru anlayan, dosdoğru
yaşayıp insanları doğrultmaya çalışan
KUR'AN dostlarına...*

*Ümmetin ihyâsının vahdet içinde yeniden
KUR'AN'a dönüşle mümkün olduğunu kavrayıp
nebevî usûlle KUR'AN ve tevhid eksenli dersler
ve cemaat çalışması yapan tâvizsiz dâvetçilere,
her yaştan genç dâvâ erlerine...*

Önsöz

Bismillâh, El-hamdu lillâh, ve's-salâtu ve's-selâmu alâ rasûlillâh.

Bir insanın mü'min olması çok zor değildir. Anlamını bilip kabul edecek şekilde şehâdet veya tevhid kelimelerini dillendirdiğimiz zaman "mü'min" olur ve onu o şekilde görüp kabul etmek gerekir. İslâm'ın hâkim değil, mahkûm olduğu günümüz Türkiye'si gibi ülkelerde zor olan; müslüman kalmak, müslümanca bir hayat sürmek ve müslümanca ölmektir.

Allah Teâlâ, insana irâde vermiş, onu hür bırakmıştır. Bu hürriyeti yanlış yerde kullanarak Rabbine isyan etmesi, kendi istediği gibi yaşayıp hayatına kimseyi müdâhale ettirmemesi, kendini tanrı ilan edecek şeytanî bir yola girmektir. Bu durum, bir insanın Rabbiyle yaptığı antlaşmasını tek taraflı olarak bozması, eski câhiliyye hayatına dönme isteğidir.

Rabbimiz, insanları yaratıp başıboş bırakmamıştır. Ona bir taraftan sayısız nimetler bahşederken, diğer yandan onu değişik sınavlardan geçirir. O, âlemlerin Rabbidir. Evrensel bir açılım söz-konusu bu âyette. Herkesin ve her şeyin Rabbidir O. İnsan hücrelerine hükmettiği gibi, âlemlere hükmeden Allah'a "sen bizim okullarımıza, mahkemelerimize, devletimize, kılık-kıyafetimize, evimizin konumuna... karışamazsın" demek ne büyük bir cür'ettir. Bütün âlemdeki varlıkların kendisine teslim olup itaat ettikleri, Kur'an tabiriyle tesbih ve secde ettikleri Rablerine karşı insan da bu güzel orkestraya katılmalıdır. Namaz kılarken başka bir ilâha, sokağa çıkıp iş hayatına yönelince başka bir ilâha kul olmak veya emir kulu olmayı kabullenmek, insan onuruyla da bağdaşmayan şeytanî bir tavidir.

Siyasî alanda kralların, Firavunların; din alanında râhiplerin, hahamların, türbelerdeki şahısların rab kabul edildiği çağımız modern câhiliyyesinde, Allah'a sınır biçmeye, "Sen şuralara karışırsın, şu alanlara karışamazsın!" denilebilmektedir. Bu durum, insanın kendi hevâsını tanrı kabul etmesi, İslâmî emirler konusunda kendini müstağnî görmesi ve giderek rablik iddia edecek çizgiye gelmesi demektir.

Problemlerin tümü, Allah'ın tek ilâhımız, tek Rabbimiz, tek mutlak otoritemiz, sözü sokağa, eve, özel hayatımıza, okulumuza, devlete ve her şeye geçmesi gereken gönülden kendisine teslim olmamız icap eden bir zat olduğunu unutmamızdan kaynaklanıyor.

Çözüm de, Allah'ı tek Rab ve tek İlâh olarak kabul edip, bunun gereklerini yerine getirmek...

Ahmed Kalkan
ahmedkalkan@gmail.com
Temmuz 2011, Ümraniye

TEVHİD (TEK İLÂH)

- İlâh; Anlam ve Mâhiyeti
- Tevhid; Anlam ve Mâhiyeti
- Tevhid; Hayatın Anlamı
- Tevhidin Yansımaları
- Evrendeki Tevhid
- Tevhid ve Allah'ın Hâkimiyeti
- Tevhid ve Tâğutlarla Mücâdele
- Tevhidi Bozan Durumlar
- Kur'ân-ı Kerim'de Tek İlâh/Tevhid Kavramı
- Kur'an'da Tevhidle İlgili Önemli Vurgular
- Tevhidin Göstergesi; Kapsadığı Mânâ ve Sonuçları
- Kelime-i Tevhid
- Tevhid Penceresinden Günümüz ve İnsanımız
- Amelde Tevhid
- Muvahhid

*"İlâhınız bir tek ilâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, rahmândır, rahîmdir."*¹

İlâh; Anlam ve Mâhiyeti

İslâm kültürünün önemli kavramlarından biri de "ilâh"tır. Tevhid inancını ve onun karşıtlarını yeterince bilmek için bu kavramı iyi tanımak gerekir. Tevhid Kelimesinin içinde yer alan bu kavram, iman ile şirk (ortak koşma) arasındaki farkı ortaya koyar.

Sözlük anlamı; kulluk edilen, mâ'bûd haline getirilen, kendisine yönelinen, alışılan, düşkün olunan demektir. Kendisinden türediği 'elihe' fiili; yönelmek, düşkün olmak, kulluk yapmak, örtmek-gizlemek, alışmak gibi anlamlara gelmektedir.

Kavram olarak ilâh; kendisine ibâdet edilen, ma'bûd sayılan şey, her şeyden çok sevilen, ta'zim edilen kutsal varlık anlamında kullanılmaktadır. Tapınılan, kendisine ibâdet edilen, üstün sayılan

1] 2/Bakara, 163

bütün ma'budların ortak adı 'ilâh'tır. Türkçede bunu 'tanrı' kelimesi ile karşılarız.

İslâmî istılahta ilâh; tapınılan, kendisine ibâdet edilen demektir. İlâh; ibâdet edilmeye yani kudret ve kuvveti önünde huşû ile boyun eğilip kulluk ve itaat edilmeye lâyık, herşeyin O'na muhtaç olduğu bir varlık demektir. İlâh kelimesi gizlilik ve esrârengizlik mânâlarına da gelir ki, böylece ilâh görülmez ve ulaşılmaz bir varlıktır.

İnsanoğlu, fıtratı gereği, her zaman bir ilâha inanma, sığınma ve ondan yardım istemeye muhtaçtır. O bazı şeylerden korkar, bazı şeylere gücü yetmez ve başkalarından yardım ister, bazı şeylere sığınır, bazı şeyleri kendinden üstün görür. Bütün ümitlerin bittiği bir yerde, görmediği, tanımadığı, hayal etmediği bir gizli 'ilâh'tan yardım ister. Çevresinde gördüğü hemen bütün olayların kendi gücünün dışında olduğunun farkındadır. Bu olayları bir gücün yaptığına inanır. Bunlara benzer daha birçok sebepten dolayı insan sığınacak bir melce (bir kucak) arar.

Peygamberlerin tebliğ ettiği Allah inancından uzak insanlar, yaratılışlarında ve pratik hayatlarındaki 'bir ilâha bağlanma' ihtiyacını başka şekillerde, bâtıl yollarla giderirler. Tarihte ve günümüzde dinsiz insan olmadığı gibi, 'ilâhsız' insan da yoktur. Kimileri, hiç bir tanrıya inanmadığını söylese bile; onların içerisinde, sığındığı, bağlandığı, yardım istediği, her şeyden çok sevdiği, her şeyden çok büyük saydığı bir 'şey' mutlaka vardır.

İşte o 'şey' onun için bir tanrıdır. Kur'ân-ı Kerim çok ilginç bir örnek veriyor: Birtakım insanlar kendi görüşlerini, kendi isteklerini, kendi emirlerini en üstün ve doğru görürler. Bir dinin emrine uymayı bırakın, toplumda geçerli olan hiç bir kural onları bağlamaz. Bu tip insanlar, bir çeşit 'kendi keyiflerine' uyarlar. Kendi arzularından (hevâlarından) başka kutsal, kendi isteklerinden ve görüşlerinden üstün güç ve doğru kabul etmezler. İşte bu tür insanlar için Kur'ân-ı Kerim; *"Gördün mü o kendi hevâsını (istek ve arzularını) ilâh/tanrı edinen kimseyi. Şimdi onun üzerine sen mi bekçi olacaksın?"*² demektedir.

İlâh zannedilen şey, insan üzerinde var sayılan 'güç'tür. Bu kimine göre ateş, kimine göre Güneş, bazılarına göre gökler, bazılarına göre yıldızlar, bazı kimselere göre madde, bazısına göre ataların rûhu, kimilerine göre tabiat (doğa), bazılarına göre devlet erki, bazısına göre de iyilik ve kötülük tanrılarıdır.

2] 25/ Furkan, 43

Hatta bazı insanlar ve toplumlar, başlarındaki yöneticileri, kralları ilâh veya yarı tanrı saymışlardır. Nitekim Firavun, elinin altındakilere “Ben sizin en büyük Rabbinizim/ilâhınızım” diyordu.³ Japon kralları tanrı sayılan Güneşin oğlu, Çin kralları tanrının oğlu, bir çeşit Budist dini olan Lamaların büyüğü Dalay Lama yarıtanrı sayılıyor(du).

Birçok ülkede diktatörler, tanrı gibi algılanmış, karşı konulmaz üstün güce sahip, her dedikleri yapılması gereken, kızdığı zaman gazabıyla herkesi cezalandırabilen tanrılar gibi düşünülmüştür. Hatta birçok yerde bu diktatörler adına dikilen heykellere insanlar secde edercesine saygı göstermektedirler.

Tarihte, Tevhid Dininden uzaklaşmış bütün toplumlarda farklı ilâh düşünceleri gelişmiştir. Kimileri inandıkları ilâhları adına putlar ve mâbetler yapıp, o putlara tapınmışlardır. Bu putların taştan, tunçtan veya ahşaptan yapılmasının fazla bir önemi yoktur. İnsanlar, ilâhları adına kendi elleriyle heykeller yapıp, sonra da buna, ilâhımız veya bizi ilâhımıza götürecek aracımız diyorlar ve o heykellere ilâh diye tapınıyorlardı. “Beşerin böyle dalâleti var / Putunu kendi yapar kendi tapar.”

Kur’ân-ı Kerim’e göre, yer, gök ve ikisinde olan her şey bir olan Allah’ındır. Yoktan var eden yalnızca O’dur. Bütün nimetler O’nun elindedir. Sonsuz güç ve kuvvet yalnızca O’nundur. Bütün işler yani kader O’nun elindedir. Yerde ve gökte olan her şey isteyerek veya istemeyerek O’na boyun eğler. Her şey O’nu tesbih eder (O’na ibâdet eder, O’nu zikreder). Yerde ve gökte yalnızca O’nun hükmü geçer. O’nun bir benzeri ve eşi yoktur. Hiç bir şey O’nun dengi olamaz. O’nun Rabliğinin, ilâhlığının, hükmünün ve yaratıcılığının ortağı ve yardımcısı yoktur. O hiç bir şeye muhtaç değildir.

Mutlak anlamda yardım edici O’dur, mutlak anlamda ceza verici yine O’dur. Bu anlamda O, mutlak ve tek ‘ilâh’tır; O’ndan başka ilâh yoktur. İnsanların ilâh diye düşündükleri şeylerin ötesinde bir ilâhtır O. İslâm, bu sıfatları taşıyan Rabbe, “Allah” der. Bu isim, ilâh kavramından farklıdır. Benzeri, eşi, ortağı, çoğulu, olmayan bir Allah kavramı. Bu, kâinatın sahibi, mutlak yaratıcı ve azamet sahibi ‘ilâh’ın özel adıdır.

İnsanlar birçok ilâhlar düşünmüşlerdir, düşünebilirler de; ama ‘Allah’ bir tanedir ve O’nun hakkında başka türlü düşünmek de mümkün değildir. Allah, hem ilâhlık (ulûhiyet), hem

3] 79/Nâziât, 24

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ İTİKÂDİ KAVRAMLAR

Rablik (rubûbiyet), hem hâkimlik (hâkimiyet), hem de meliklik (mülûkiyet) sıfatlarına, işlevine sahiptir.

“İlâh”ın Kur’an’daki İki Mânâsı: Kur’an’da ‘ilâh’ kavramı, daha çok şu iki anlamda kullanılmıştır: Birincisi, hak olsun bâtil olsun, bütün insanların kendisine ibâdet ettikleri ma’bud; ikincisi, gerçek ibâdete lâyık olan, âlemlerin Rabbi olan Allah.

İlâh Düşüncesi: Tevhid, insanlığın ilk dini; ilk insan da bir tevhid peygamberi idi. Hz. Âdem’den çok sonraları insanlar ilk defa Tevhid inancının dışına çıktılar ve yaptıkları heykelleri ilâh haline getirip onlara tapındılar. Daha sonradan gelen birçok kavmin arasında ve günümüzde dünyanın çeşitli yerlerinde bu bâtil inanış devam etmektedir.

Kişinin inandığı ilâh, onun ihtiyaçlarını gören, duâlarına karşılık veren, sıkıştığı zaman imdadına koşan ve her bakımdan üstün (müteâl) olmalıdır. Bu ilâh insanın sahip olmadığı birçok özelliği taşımalıdır. Aynı zamanda ulaşılamayacak yüce bir makam olmalıdır ulûhiyet/ilâhlık. Kimileri bu ilâhlarını hayal etmişler, kimileri de onları somut bir şekilde, put halinde cisimleştirmişlerdir. Birçoğu da insana ait birtakım özellikleri onlara vermişler, tanrılarını insan gibi veya bazı insanları tanrı gibi düşünmüşlerdir.

Eski Yunan ilâhları/tanrıları, insanlar gibi kavga ediyorlar, birbirlerinin hanımlarına göz koyuyorlardı. Eski İran dini Mazdeizm’in iki tanrısı vardı ve sürekli kavga ederlerdi. Birisinin kötülükleri, diğ-ğinin iyilikleri yarattığına inanılırdı. Eski Azteklerin ilâhı zâlim bir savaşıydı. Bazıları birtakım hayvanları, kimi insanlar zamanı, bazıları da ruhları kutsal sayıp, onlara bir ilâh gibi saygı göstermişlerdir.

Geçmişte bu tür acâyip ve sapık ilâh inançları çoktu. İslâm bu tür bütün ilâh düşüncelerini kaldırmış ve insanlar hakkında hak olan Allah inancını getirmiştir. Çünkü bu inanç, insanların kendi kafalarından ve eksik görüşlerinden değil, bizzat insanların Rabbi Allah’tan gelmiştir. Böylece, Tevhid dinine inanan insanlar ‘ilâh’ konusundaki düşüncelerini ve inançlarını düzeltebilmişlerdir. Ancak buna rağmen tarihte olduğu gibi günümüzde de aklını kulanmayan, Kur’an’a kulak vermeyen insanlar, hâlâ yanlış ilâh inancını sürdürmektedirler.

Allah’a ait bir sıfatı veya sıfatları bir başka varlığa veren, onu ilâh gibi düşünmüş olur. Dinimizde bunun adı “şirk”tir. Allah’ın yaratma, öldürme, diriltme, affetme, azâb etme, yoktan var etme, kutsal olma, nimet verme, hüküm koyma gibi sıfatları, başka

şeylerde, başka varlıklarda var sayılırsa, onlar “ilâh” haline getiriliyor demektir. Bu bağlamda bir kimse; bir kişinin, bir kurumun veya bir başka şeyin, “tıpkı tanrı gibi” diye düşünmesi, onu ilâh saymasıdır. İlâh diye düşünülen şey; üstündür, (müteâldir), en çok sevilendir, ondan daha büyük bir şey yoktur.

Günümüzde bu tür ilâh fikrini çokça görmek mümkündür. Üzülererek söylemek gerekirse, bilimin bu kadar ilerlemesine rağmen insanlar hâlâ, geçmişteki câhiller gibi sapık ilâh inancını terketmemişlerdir. Bugün nice insan, atalarının ruhunu, devlet yöneticilerini, kahramanları, devlet örgütlerini, uluslararası kuruluşları tıpkı ilâh gibi görmektedir. “Bu sahte tanrıların gücü çok büyüktür ve bunlara asla karşı gelinemez” diye inanılmaktadır.

Gazetelerin sayfalarında görülen ‘futbol ilâhı’, ‘müziğin ilâhı’, ‘sanat tanrısı’, ‘seks tanrıçası’, ‘ey falanca şarkıcı sana kul olayım’, ‘ey sevgili sana tapıyorum’ gibi ifadeler işte bu yanlış ilâh fikrinin görüntüleridir. Yine bazı şarkılarda geçen, sevgiliyi putlaştıran sözler de bunun gibidir. Bazıları bir sporcu, bazıları da bir müzik veya film yıldızını kendisi için en üstün örnek sayar, onun peşinden gider, onu taparcasına sever, ondan başka üstün ve kutsal bir şey düşünmez. İşte bu yanlış fikir onu sapık ilâh fikrine sürükler.

Rejimlerin, devlet adamlarının, diktatörlerin, tek partilerin, kahramanlaştırılan bazı ölümlerin koydukları ilkeler ve kanunlar, yaptıkları işler ve uygulamaları hakkında, “karşı gelinemez, değiştirilemez, itaat edilmesi zorunlu ilkelerdir” düşüncesi, onları ilâh saymanın çağdaş görüntüleridir. İnsanlar bu gibi otorite sahiplerinde olağanüstü bir güç var sanmaktalar, dolayısıyla onlarda ilâhlık sıfatları görmekteler.

Bazılarının, “birtakım kişilerin veya grupların fikirleri, ilkele-ri, kanunları en üstündür, onların üzerinde güç ve otorite yoktur” şeklindeki inançları, onların dinleridir. Aynı konuda âlemlerin Rabbi Allah’ın insanlar için indirdiği hükümlere aldırılmamak, onları reddetmek, ya da onların yerine kişilerin ve kurumların hükümünü kabul etmek; onları ilâh haline getirmenin göstergesidir.

Câhiliye döneminde cömertliğiyle meşhur Hâtem Tâî’nin oğlu Adiyy bir gün boynunda altından bir haç asılı olduğu halde Peygamberimizi ziyarete geldi. Kendisine Adiyy b. Hatem’in geldiği haber verildi. Rasûlullah (s.a.s.) o sırada 9/Tevbe sûresi 31. âyeti okuyordu. Adiy b. Hâtem, orada söylenenleri duyunca şöyle dedi: “Ben yahûdileri ve hıristiyanları tanırım, onlar hahamlarına ve papazlarına ibâdet etmiyorlar ki...” Bunun üzerine Ekrem Rasûl şöyle buyurdu: “Evet, onlar (onların önünde secde ederek) ibâdet etmiyorlar,

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ İTİKÂDİ KAVRAMLAR

fakat onlar halka bir şeyi helâl veya haram kılıyorlar, halk da din adamlarının bu hükümlerini kabul edip uyuyorlar. İşte onları ilâhlaştırıp rab haline getirmenin mânâsı budur.” Sonra Peygamberimiz onu İslâm’a dâvet etti, o da müslüman oldu. ⁴

*“Allah ve Rasûlû bir işe hüküm verdiği zaman, mü’min bir erkek veya kadına, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allah ve Rasûlüne karşı gelirse, apaçık bir dalâlet/sapıklığa düşmüş olur.”⁵ Diye-
lim ki, herhangi bir konuda Allah’ın koyduğu bir ölçü veya bir hü-
küm var. Buna karşın aynı konuda bir kişinin, siyasî bir otoritenin,
devletin veya başka bir gücün tam aykırı bir görüşü veya ölçüsü
bulunmaktadır. Bir insan Allah’ın hükmüne rağmen onları benim-
ser, inanır veya peşinden giderse; işte o kabul ettiği hükmü veya
ölçüyü koyan kaynağı ilâh haline getirmiş demektir.*

Örneğin, Allah (c.c.), Kur’an’da içki içmeyi yasaklıyor, fâiz alıp
vermeyi haram sayıyor, kadınlara örtünmeyi emrediyor, ama bir-
takım yöneticiler veya yetki sahipleri, içki içmeyi normal görüyor,
“fâizsiz ekonomi olmaz” diyor, ya da birileri kadınların örtünme-
sini çağdaş kıyafet değil diye yasaklıyor. Bazıları, “Allah’ın ölçü-
lerinin bir hükmü yoktur, bu zamanda uygulamak zordur, ama
yöneticilerin koyduğu hüküm daha doğrudur, zamana daha uy-
gundur, biz onlara inanırız”, derse, işte bu inanç başkalarını ilâh
haline getirmedir.

Kim herhangi bir şeyi Allah sevgisinden fazla severse, bir şeye
Allah’tan fazla saygı gösterir veya ondan bu denli korkarsa veya
Allah’ın dışında herhangi bir şeye veya insana tapınırsa, ya da
Allah’ın hükmüne aykırı olarak başkalarının ilkelerini daha üstün
sayarsa, işte o insan, bütün bunları ilâh haline getiriyor demektir.

Farklı ilâhlara inananlar bu inançlarını zaman zaman ortaya
koyuyorlar. ‘Falanca devletin, falanca uluslararası kuruluşun veya
falanca adamın ilkeleri her şeyin üstündedir’ diyen kimse, Allah’ı
değil onları ilâh tanıyor demektir.

İslâm’ın ezeli, ebedî, değişmeyen ve evrensel ilkesi şudur: “Lâ
ilâhe illâllah Muhammedü’r Rasûlüllah (Allah’tan başka tanrı yok-
tur. Hz. Muhammed Allah’ın elçisidir).” ⁶

*“Allah ile birlikte başka bir ilâh edinip tapınma. O’ndan başka hiç bir
ilâh yoktur.”⁷; “İnsanlar içinde Allah’tan başkasını O’na denk sayanlar var.*

4] Tirmizî, Tefsîru’l-Kur’an, 10, hadis no: 3292

5] 33/Ahzâb, 36

6] Hüseyin K. Ece, İslâm’ın Temel Kavramları, 295-299

7] 28/Kasas, 88

Ki onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri daha büyüktür. Allah'a eş koşarak kendi kendilerine zulmedenler, azabı görecekları zaman bütün kudretin ve gücün gerçekten Allah'ta olduğunu gözleri ile görür gibi bir bilselerdi.”⁸

İlâhlık ve otorite birbirini gerektirir. İlâh denildiğinde, aklı-mıza, hayatımız için kanun koyan, nizam ve hukuk belirleyen ve kayıtsız şartsız hâkimiyet sahibi Allah (c.c.) gelmelidir. İnsanın fıtratında kendinden üstün bir varlığa yalvarma ve tapınma ihtiyacı yatar. Her insan bir şeye tapar. İnsanlar fıtrattan gelen ilâh edinme ihtiyacını sadece Allah'a yöneltmezse, başka ilâhlara tapmış olurlar ki, bu da insanı küfre sokar. Kur'ân-ı Kerim'de öncelikle ve her şeyden önemli ve yoğun olarak Allah'ın ilâhlılığı üzerinde durulur. Tek ilâh Allah'tır, yani kendinden başka kulluk edilecek, tapınılacak, yönelinecek başka bir ilâh yoktur. Cahiliye döneminde, gerek Mekke müşrikleri gerek yahudi ve hristiyanlar Allah'a inanıyorlardı; fakat Allah'ın ilâhlık vasıflarını başkalarına da vererek, Allah'a karşı en büyük yalan olan şirke düşmüşlerdi.

İlâh tektir ve O da Allah'tır. Allah; her şeyi yaratan, insanları bir gün bir araya toplayacak olan, öldüren ve diriltten, kendisine güvenilen, yalvarılan, sığınılan, kendisi için zaman ve mekan sınırı olmayan ve varlıkların eksikliklerinden bütününü uzak olandır. O halde bütün bunlara gücü yeten “ilâh” tır ve O da bir tanedir. Birden fazla ilâh olması mümkün değildir. Allah bu konuda şöyle buyuruyor: *“Allah hiç evlât edinmemiştir. O'na ortak hiç bir ilâh da yoktur. (Öyle olsaydı) bu takdirde her ilâh kendi yarattığıyla gider ve elbette kimi kimine üstün çıkıp büyüklendir. Allah Onların (müşriklerin) bütün isnatlarından münezzehtir.”⁹* Yani, her ilâh başka bir şey dilerdi. Her ilâh diğerinden farklı bir şey yapmak, bağımsız olduğunu ve egemenliğini göstermek isterdi. Bunun sonucunda da bütün kâinat yerle bir olurdu. Hâlbuki kâinatta muazzam bir düzen vardır. Öyleyse kâinata hükmeden ilâh tektir ki, O da Allah'tır. Bütün evren, içindeki varlıklarla birlikte, gücü her şeye yeten, bilgisi her şeye ulaşan bir ilâh'ın kontrolündedir. Müslümanlar, bu ilâh'a yönelirler, O'na duâ ederler. Korkuları bu ilâh'tandır, güvenleri de bu ilâh'adır. Bu ilâh'a her şeyiyle bağılıdır, O'nu her şeyden çok severler. Elbette bu ilâh, âlemlerin Rabbi olan Allah'tır. Lâ ilâhe illâ Allah kelimesinde belirtildiği gibi Allah'tan başka ilâh yoktur.

İlâhlık vasıflarının en önemlisi, Allah'ın hayatımız için kanun koyan, nizam ve hukuk belirleyen olmasıdır. Eğer kanun

8] 2/Bakara, 165

9] 23/Mü'minün, 95

koyma, insanlar için hukuk belirleme Allah'tan başkalarına verilirse, bu onlara ilâhlık vasıflarını da vermek olur ki, bu da şirk'tir. Bu mânâda kanun koyucu olarak ilâhlık taslayan tâğûtlar tarih boyunca çıkmıştır ve çıkacaktır. Günümüzde ve tarihte en çok görülen şirk çeşidi bunlara kulluk şeklinde olandır. *"Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Zira tâğûta küfredip inanmamaları kendilerine emrolunduğu halde tâğûtun önünde muhâkemeleşmek, onların hükümlerini uygulamak istiyorlar. Hâlbuki şeytan onları büsbütün saptırmak istiyor."*¹⁰; *"Kim tâğûtu reddedip Allah'a iman ederse, muhakkak ki, kopması mümkün olmayan sapa-sağlam kulpa yapışmış olur."*¹¹

Kur'an-ı Kerim bize bütün peygamberlerin tevhid akidesiyle gönderildiğini bildirir: *"(Ey Muhammed!) Senden önce gönderdiğimiz her peygambere; Benden başka ilâh yoktur, Bana ibâdet/kulluk edin" diye vahyetmişizdir."*¹²; *"Andolsun ki Biz, 'Allah'a kulluk/libâdet edin ve tâğuttan sakının' diye (emretmeleri için) her ümmete/topluma, bir peygamber gönderdik."*¹³

Tevhid; Anlam ve Mâhiyeti

Türkçede 'birlemek' şeklinde ifade edilen 'tevhid', Arapça 'vahd' kökünden türemiş bir mastardır. 'Tevhid' sözlükte, bir şeyin 'bir' olduğuna hükmetmek, onu 'bir' olarak bilmek, bir şeyi diğerlerinden ayırarak onu tek kılmak, birlemek gibi anlamlara gelmektedir. Kavram olarak 'tevhid', mutlak anlamda Allah'ın bir olduğunu bilmeyi, O'ndan başka ilâh bulunmadığına, ortağı ve benzeri olmaktan uzak bulunduğuna inanmayı ifade eder.

'Tevhid' en geniş anlamıyla 'bir' Allah inancının, insanların düşündüğü bütün ilâh düşüncelerinden uzak bir dünya görüşünün, tek Yaratıcı, tek Rab tanımanın açıkça ortaya konulmasıdır. 'Tevhid' aynı zamanda âlemlerin Rabbi Allah (c.c.) tarafından insanlara gönderilen ilâhî dinin adıdır. İnsanlar ya Tevhid Dinine, ya da şirk dinlerine inanırlar. Üçüncü bir yol yoktur insanın hayatında. Şirk, nasıl insanların kendi hevâ ve heveslerinden uydurdukları bütün dinleri tanımlıyorsa; 'Tevhid' de Allah'ın vahy yoluyla tüm peygamberlere gönderdiği dini tanımlar.

'Tevhid' hem inanç açısından Allah'ı zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde 'bir'lemek, hem de ibâdeti yalnızca Allah'a mahsus

10] 4/Nisâ, 60

11] 2/Bakara, 256

12] 21/Enbiyâ, 25

13] 16/Nahl, 36

kılmaktır. Allah'ın birliğini ifade eden 'tevhid' kavramı Kur'an'da geçmemektedir. Allah'ın birliği Kur'an'da, 'Vâhid', 'Ehad' gibi sıfatlarla ve başka tarzla açıklanmaktadır.

Allah'ın birliğinden, sıfatlarından ve diğer iman konularından bahseden ilme Akaid denilir. Tevhid ilmi, Akaid ilminin diğer adıdır. Çünkü Tevhid ilmi, ağırlıklı olarak Allah'tan ve O'nun insanlara gönderdiği inanç esaslarından bahseder.

Edebiyatta 'tevhid'; Allah'ın birliğinden ve yüceliğinden bahseden, bunlardan söz eden, konusu bu gibi şeyler olan şiir çeşitlerine denir.

Tevhid'in Amacı: 'Tevhid'den maksat, Allah'ı birlemek, O'nu bir olarak kabul etmektir. Buradaki 'bir'den amaç sayı yönünden bir olması değil, O'nun hiç bir şekilde ortağının, benzerinin ve eşinin olmaması, ezeli ve ebedi sıfatları yönünden hiç bir şeye benzememesi, Kur'an'ın ifadesiyle 'hiç bir şekilde denginin bulunmaması'dır. Benzer cinsler arasında herhangi bir şeye 'bir' denilir, ama onun cinsinden ve benzerinden başka şeyler de olabilir. Allah'ın bir ve tek oluşu ise benzersiz, eşsiz ve denksiz bir birliktir.

'Tevhid', Allah'tan başka ilâh olmadığına inanan mü'minlerin, bütün ilgi ve dikkatlerini Allah'a yöneltmeleri, Allah'a teslim olmaları, mutlak kudret sahibi olarak O'nu görmeleri, O'nun gösterdiği yolda yürümeleri, O'nun istediği gibi O'na kulluk yapmalarıdır. Tevhid ehline, yani şehâdet getirip mü'min olanlara muvahhid/Allah'ı tevhid eden denilir. Muvahhidler, Tevhid gerçeğine bu bilinçle yönelirler ve bu bilince göre hayatlarını sürdürürler. Tevhid ehli, yalnızca 'Allah vardır' demekle kalmaz. Bunu demekle beraber, O'ndan başka ilâh, O'ndan başka yaratıcı, O'ndan başka rızık verici, O'ndan başka hüküm koyucu, O'ndan başka rab olmadığına da inanırlar. İşte bu, Tevhid Dininin özüdür.

Tevhid'in Kapsamı: Bilindiği gibi Tevhid veya 'İslâm Dini', Tevhid Kelimesi veya Şehâdet Kelimesi ile özetlenmiştir. Bu yüzden kim bu cümlelerden birini inanarak söylerse mü'min olur. Şehâdet ve tevhid cümleleri, İslâm'ın bütün iman ve ibâdet ilkelerini içeri-sine almaktadır. Mü'min, bu iki cümleden birini söylediği zaman, bütün benliği ile Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed (s.a.s.)'in getirdiği dinin hak din olduğuna tanıklık (şâhitlik) eder. Her iki cümle de ayrı ayrı İslâm'ın ve buna inanmayı ifade etmenin özetidir. Unutmamak gerekir ki, İslâm yalnızca bu cümleleri 'dil' ile tekrar etmek değildir. Bunlar İslâm'a giriş ve İslâm'a girdikten sonra İslâm'a ait ne varsa hepsini peşinen kabul etme

duyurusudur. Mü'min, bunları söyleyerek seçtiği dini ve bunun her türlü ilkesini, prensibini kabul ettiğini ortaya koymuş olur.

Mü'min, niçin Tevhid Kelimesini söylediğinin farkındadır. Bu sözün yalnızca iki gerçeği haber veren bir şey olmadığını bilir. Bu sözü söylerken neyi kabul ettiğini, neyi reddettiğini anlar. Bütün kalbiyle inanır, bunu diliyle ilan eder ve inandığı şeyin gereğini yapar. Tevhid veya Şehâdet Kelimesi iki hüküm cümlesidir. Birinci bölümde önce "lâ ilâhe/ilâh yoktur", sonra da "illâllah/ancak Allah vardır", yaygın söyleyişle "Allah'tan başka ilâh/tanrı yoktur" denilir. Dikkat edilirse inanmanın ilk şartı, bütün ilâhları/tanrıları, ilâh/tanrı düşüncelerini, ilâha/tanrıya benzetilen her şeyi kafadan ve gönülden silmek, sonra da tek Allah inancını kabul etmektir. Önce 'nefy, yani reddetme', sonra da 'tasdik, yani kabul etme' söz konusudur. İslâm açısından son derece önemli bir durumdur bu. Çünkü İslâm'ın üzerinde durduğu en önemli mesele, Tevhid inancıdır. İnsanlar öncelikli olarak bu inancı benimsemekten sorumludurlar. 'Tevhid' yaratılışın ve var olmanın en önemli olayıdır.

Kur'an'ın üzerinde en çok durduğu konu da budur. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) mesajı, Kur'an'ın öncelikli konusu, insanların şirk dinlerini terk ederek, Tevhid dinini benimsemeleridir. Bu hem fitrata (yaratılışa) uygun bir seçimdir, hem evrendeki teslimiyete katılmadır, hem de dünya ve âhiret kurtuluşudur. İslâm'ın bütün yükümlülükleri, bütün prensipleri, emir ve yasakları; gönülllerine Tevhid inancı girmiş 'muvaahhidler' tarafından hakkıyla yerine getirilir. İnsanlık ailesinin en öncelikli faaliyeti ve meselesi 'Tevhid' ile şirk arasındaki seçimdir. Kendi özgür iradesi elinde bulunan insan, Tevhid ile şirk arasında kendi isteği ile bir seçim yapacaktır. Yaptığı seçimin, yani seçtiği hayat tarzının sonucuna da kendisi katlanacaktır.

Tevhid veya Şehâdet kelimesinin ikinci kısmı, Hz. Muhammed'in Allah'ın rasûlü (elçisi) olduğunu kabul ve ilân etmektir. Bunun anlamı da yalnızca 'O, Allah tarafından gönderilmiş bir elçidir' demek değildir elbette. O'nu Allah'ın son rasûlü tanıdıktan sonra, O'nunla gönderilenleri, O'nun tebliğ ettiklerini, O'nun dediklerinin doğru olduğunu da kabul etmek demektir. Aynı zamanda O'nun anlatıp gösterdiği yaşama biçimini seçmek, O'nun tebliğ ettiği ilâhî şeriatî hayat prensibi haline getirmek anlamına da gelmektedir. Rabbimiz (c.c.) hükümlerini ve kullarından istediklerini Rasûlleri aracılığıyla insanlara bildirmiştir. Tevhid veya Şehâdet Kelimesini söyleyenler, Allah'ın hükümlerini kabul edenler ve onları hayatlarına uygulamaya karar verenlerdir.

Tevhid Kelimesi İslâm'ın giriş kapısıdır desek yanlış olmaz. Ancak bu kapıdan içeri girenler, içeride olan her bir ilkeyi, her bir iman esasını, her bir kulluk şartını kabul etmiş ve pratik hayatta uygulamaya söz vermiş demektir.

Tevhid'in Kısımları: Yukarıda geçen tanıma göre Tevhid üç kısımda anlaşılmaktadır:

1- Zat'ta tevhid: Allah'ın (c.c.) zâtı yönünden tek olması, bir benzerden, ortaktan (şerikten) münezze/uzak olması demektir. Allah (c.c.) aynı zamanda insanların bildiği cinsten bir cisim, bir cevher (görünen bir varlık), bir şeylerin bileşimi de değildir. Kur'an farklı şekillerde sürekli olarak Allah'ın bir olduğunu, eşinin ve benzerinin olmadığını vurguluyor. Kur'an, akli başında her insanın varlığını kabul etmek zorunda olduğu Allah'ın varlığına ait delil getirmekten ziyâde, 'bir' olduğuna delil getirir.

Kur'an, Allah'ın birliğini şu yollardan biriyle anlatır:

a- 'Ehad' ve 'vâhid' kelimeleriyle: *"De ki O Allah bir'dir."*¹⁴; *"Gerçek, sizin ilâhınız hakikaten bir'dir."*¹⁵ (Ehad ve vâhid kelimeleri aynı mânâda olup, 'yalnız ve tek olmak, bir olmak' demektir. Sayı olarak 'vâhid' bir demektir. Ancak ikisi arasında kullanılış yönünden incelikler vardır. Sayı saymaya 'vâhid/bir' ile başlanır, 'ehad' ile başlanmaz. 'Evde, bir değil, iki kişi var' derken 'vâhid' kullanılır. Kur'an'da, Allah hakkında bir âyette 'ehad', yirmi iki âyette ise 'vâhid' kelimesi kullanılıyor.

b- Olumsuzluk ifadesiyle: *"Allah'tan başka ilâh yoktur."*¹⁶

c- Yasaklama ifadesiyle: *"Allah ile beraber başka bir ilâh edinmeyin."*¹⁷

d- Tevhid anlamında, başka ilâh olmadığı vurgulanarak: *"Allahu, lâ ilâhe illa hû (Allah, O'ndan başka ilâh olmayandır)."*¹⁸; *"Şüphesiz yok ki Ben, Ben Allah'ım... Benden başka ilâh yoktur; şu halde Bana ibâdet et..."*¹⁹

e- Birliğin soru şeklinde vurgulanmasıyla: *"Size gökten ve yerden rızık verecek Allah'tan başka yaratıcı mı var?"*²⁰

14] 112/İhlâs, 1

15] 37/Sâffât, 4

16] 3/Âl-i İmrân, 62

17] 16/Nahl, 51

18] 2Bakara, 255

19] 20/Tâhâ, 14

20] 35/Fâtır, 3

f- Hristiyanların teslisini (üçlü ilâh inancını) reddederek. ²¹

g- İnsanın yaratılışı da bir Allah inancını kabul etmeye uygundur. Örneğin, insan kurtulma ümidinin kaybolduğu, kimsenin yardımcı olamayacağı bir sıkıntı ânında Allah'a yalvarır. ²²

h- İnsanın aklını kullanmasını sağlayarak; eğer bir'den fazla ilâh olsaydı yerlerin ve göklerin dengesi bozulurdu ifadesiyle. ²³

ı- Hayretle karışık soru şeklinde: "...Allah ile başka ilâhlar var mı?!" ²⁴

2- Sıfatta Tevhid: Allah (c.c.) sıfatlarında da tektir, hiçbir varlık O'na sıfatlarında ortak (şerik) veya denk değildir. Allah'ın sıfatları denildiği zaman, Allah'ı bize bildiren ilâhî özellikler akla gelir. Allah'ın sıfatları O'na aittir ve kendisi gibi ezeldir, başlangıcı yoktur. Bazı sıfatlar Allah'a aittir. Bu sıfatlar O'ndan başka hiçbir yaratıkta olamaz. Örneğin, 'Beka/sonu olmamak' sıfatı gibi. Allah'ın sonu yoktur, O ölümsüzdür, varlığı asla sona erici değildir. Allah (c.c.) bazı sıfatlarından varlıklara da biraz vermiştir. Meselâ, 'hayat', yani 'diri ve canlı olma' sıfatı gibi. Diğer canlılar da hayat sahibidir, ama günün birinde onların hayatı sona erer. Allah'a âit olan sıfatlar, tüm mükemmellikleriyle başka bir varlıkta bulunamaz. Meselâ hayat sıfatı da, birçok şeye ihtiyaç hisseder, kendi başına mutlak ve eksiksiz değildir.

Hayvanlar ve insanlar 'görme' sıfatına sahiptirler, ama onların görmeleri sınırlıdır, bazı araçlarla olmaktadır. Allah'ın görmesi ise tıpkı diğer sıfatları gibi mutlak, bir aracıya muhtaç değildir.

3- Fiilde Tevhid: Allah'ın yaratmasına, bir şeyi yokluktan varlığa çıkarmasına O'nun fiili denir. Yaratma yalnızca Allah'a aittir. Çevremizde ve evrende gördüğümüz bütün olaylar ve oluşumlar, Allah'ın yarattığı sebeplere bağlı olarak meydana gelmektedir. Asıl yaratıcı Allah'tır. Âlemi, âlemin içindeki her şeyi, insanı ve insanla ilgili her şeyi yaratan O'dur. O'nun bu yaratmasında bir ortağı, bir yardımcısı veya bunlara benzer bir şeyi yoktur. Var eden de O'dur, öldüren de O'dur, varlığını devamını yaratan da O'dur.

Fiilde Tevhid, Allah'ın tek yaratıcı olmasına inanmadır, yaratma ve var etme sıfatını başka ilâhlara vermemektir. O'nun yaratmada bir yardımcısı olmadığı gibi, âlete, araca, zamana da ihtiyacı yoktur. "*Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri, ona yalnızca 'ol'*

21] 4/Nisâ, 171

22] 17/İsrâ, 67

23] 21/Enbiyâ, 22

24] 27/Neml, 60-63

demesidir; o da hemen olma sürecine girer, olurur."²⁵ Tevhid, Allah'ı 'ulûhiyyette (ilâhlıkta)' ve 'rubûbiyyette (rablikte)' tek ve bir bilmenin ifadesidir. Allah (c.c.) hem yaratıcı olarak tek ilâhtır, hem de evreni ve içindekileri yaratan, düzenleyen, idare eden ve insanlar için hükümler koyan bir Rabdir.

Kimileri 'Allah vardır ve yücedir' derler, ama O'na birtakım şeyleri eş tutarlar. Bazı şeyleri ilâh gibi düşünüp değerlendirirler veya Allah'a ait sıfatları onlara verirler. Onların tıpkı Allah gibi saygı duyulacak, emirlerine itaat edilecek, önlerinde boyun eğilecek yüce varlıklar olduğunu düşünürler. Ya da 'Allah büyüktür' dedikleri halde hayatlarına ilişkin temel hükümleri bir başka makamdan alırlar. Allah'ın koyduğu helâl ve haram hükümlerini kabul etmezler, onların yerine 'tâğutların' hükümlerini benimserler. Bu gibi kimseler Tevhid'e iman etmemiş sayılır. Çünkü Hz. Allah, hem eşi ve benzeri olmayan tek ilâhtır, hem de tek Rab'dir. Tek Rab olmanın anlamı; yaratan, şekil verip terbiye eden, yöneten, tek sahip ve hüküm koyucu demektir. İlâhlığı Allah'a yakıştırıp da rabliği başkalarına tanıyanlar Tevhid'i bilmeyenlerdir. Böyle yapanlar 'şirk' koşup müşrik olanlardır.

Kur'an'ın ifadesi açık olmasına rağmen, Allah'ın hükümlerine zıt olacak şekilde, onları beğenmeyerek, 'bana göre, bize göre, bizim sistemimize göre, çağıma göre, falanca atamızın ilkesine göre, falanca bilim adamına ve efendiye göre' gibi ölçüler Tevhid'e uymaz. Böyle bir inanca sahip olanlar, Allah'ın Rabliğini tanımayanlardır. "...*Dikkat edin, hükmün tamamı O'nundur.*"²⁶ Burada söz konusu edilen nokta, Allah'ın ölçülerine rağmen, sırf onların yerine geçmesi için hüküm koymak ve Allah'ın dininin yerine başka dinler uydurma mantığıdır. Bu, Tevhid'e aykırıdır.

Tevbe Sûresinin otuz birinci âyetini ve bu âyetle ilgili Peygamberimizin Adiyy b. Hatem'e cevabını hatırlayalım: Âyet, bazıların din adamlarını, hahamlarını ve Hz. İsa'yı rab edindiklerini, yani onlara kulluk yaptıklarını söylüyor. Adiyy b. Hatem, onların bu gibilere kulluk yapmadıklarını söyleyince, Peygamberimiz, işin mantığını çarpıcı bir şekilde izah etti: Halk, onların (Allah'a rağmen, O'nun hükümlerine ters olarak) helâl ve haram ölçülerini kabul ediyorsa, bunun anlamı onları rab haline getirmektir.²⁷

Öyleyse, Tevhid'e inanan bütün mü'minler, bu inanmanın gereğine uymak zorundadırlar. Allah'ı hem ilâhlıkta tek ve bir, hem

25] 36/Yâsin, 82

26] 6/En'âm, 62

27] Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'an 10, hadis no: 3292

de Rab olmada tek ve bir bilecekler. O'nun emrinin, O'nun hükümünün, O'nun büyüklüğünün üzerine hiç bir şey koymayacaklar. O'nu zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde 'ehad/tek' olarak tanıyacaklar. Bazılarının yaptığı gibi gökleri Allah'a, yeryüzünü de insanlara bırakmak Tevhid değil, şirk'tir. Yani onlara göre Allah, yer ve gökleri yarattı ve yönetmektedir. Tamam, bu doğrudur, 'O Allah, gökleri yönetmeye devam etsin, canlıların rızkını versin, sıkışanların da yardımına koşsun, ama yeryüzüne, toplumların ve devletlerin yönetimine karışmasın. Toplumlara ve insanlara ait hükümleri biz O'ndan daha iyi biliriz' şeklinde düşünürler ve inanırlar. İşte bu mantık 'şirk' mantığıdır, tâğutluktur.

Dikkat edilirse, İslâm gelmeden önce câhiliye insanları 'Allah yoktur' demiyorlardı. Allah'ın var olduğuna inanıyorlardı, ama O'na putları ortak koşuyorlar ve O'nun insanlar hakkında koyduğu hükümleri tanııyorlardı ya da O'nun adına kendileri O'nun hükümlerine ters hüküm/kanun koyuyorlardı.

Allah'tan Başka İlâh/Tanrı Yoktur İfadesinin Anlamı: Tevhid kelimesinde bir incelik daha var: Orada 'Allah vardır' ifadesi değil, 'Allah'tan başka ilâh yoktur' ifadesi yer almaktadır. Allah elbette vardır. İnsanlar zaten ilâhsız olamazlar ki. Herkesin mutlaka bir veya birçok ilâhı vardır. İnsan ilâh inancından asla uzak olamaz. Önemli olan bu ilâh inancı değil, yanlış ilâh inançlarını terk edip, âlemlerin Rabbi Allah'a inanmaktır. İşte bu Tevhiddir. Tevhid, aynı zamanda İslâm'ın dünya görüşüdür. Evet, İslâm Tevhidî bir dünya görüşüne sahiptir. Hayat anlayışı, evreni izah edişi, ölüm gerçeğine bakışı, hükümler konusundaki tavrı, geçmişe ve geleceğe bakışı tamamen bir Allah inancına dayanır.

İslâm'ın getirdiği bütün çözümler, önerdiği yaşama tarzı, bu hayatı devam ettirecek ilkeler ve prensipler, insanlara ve toplumlara, bilgiye ve bilginin kaynaklarına bakışı, tarihi değerlendirişi hep bir Allah inancından, yani Tevhid'ten kaynaklanmaktadır. En ufak, hatta göze görünmeyen varlıktan en büyük varlıklara kadar, galaksi ve nebulalara varıncaya kadar her şey, her varlık Allah'ın birliğinin isbatıdır, Tevhid'in görüntüsüdür.

Tevhidin Pratik Görüntüleri: Bu muazzam görüntüyü ve Allah'ın vahiy ile öğrettiği Tevhid'i beş maddede daha açık görebiliriz:

1- Kâinattaki Tevhid: Kâinattaki her varlık bu inancı bize haber veriyor. Kur'an'da sık sık bu duruma dikkat çekilmekte, Allah'ın sonsuz kudretinin eserine bakmamız tavsiye edilmektedir. Kâinattaki her varlık kendine ait bir özelliğe sahiptir ve her biri

kendi görevini yerine getirmektedir. Bu durum, Tevhid'in göster-gesidir ²⁸.

2- Siyasette Tevhid: Siyaset, idare etme, yönlendirmedir. Âlemlerin Rabbi Allah, (c.c.) âlemleri yaratan ve idare edendir. O'nun hükmü hem kâinatta hem de insan hayatında geçerlidir. *"O gökte de ilâhtır, yerde de ilâhtır."*²⁹ Allah'ı dünya ve toplum işlerine, kamusal alana karıştırmak istemeyen mantık, Tevhid'e aykırıdır ve tâğutluktur.

3- Toplumda Tevhid: İslâm ümmeti, Tevhid Dinine inanmak-la tek bir ümmet, tek bir topluluk olmaktadır. *"Ümmetiniz bir tek ümmettir ve Ben de sizin Rabbinizim. O halde gereği gibi ibâdet edin."*³⁰ Öyleyse mü'minler, hayatlarına Tevhid ilkelerini hâkim kılarak birliklerini koruyacaklar, Allah'ın ipine sımsıkı sarılarak ayrılıp parçalanmayacaklar ve vahdet içinde olacaklar. Mü'minleri, ancak Tevhid ilkelerine topluca sarılma birleştirir, bir araya getirir. Mü'minler, kendilerine Allah'ın âyetleri geldikten sonra parçalanlar, bölük pörçük olanlar gibi olmazlar. ³¹

4- Kişide Tevhid: İman edenler, İslâm'ın kendilerinden istediği 'muvahhid' tipli insan olmak, hayatlarının her ânında Tevhid inancını göstermek, kulluğu tek bir Rabb'e yapmak durumundadırlar. Muvahhid, bütün benliği ve duygularıyla Tevhid ilkelerine inanır, mücâdelesini bu uğurda yapar.

5- Yürekte ve Dilde Tevhid: Mü'minler, Tevhid Dininin özeti olan Tevhid Kelimesini yürekten kabul ederler, inanırlar, dilleriyle de inandıklarını ortaya koyarlar. Sonra da bu inançlarını fikirde, düşüncede, ahlâkta, ibâdetde, sosyal hayatta ve her konuda gösterirler. Tevhid'in ilkelerini hayata hâkim kılarlar.

Mü'minler, 'lâ ilâhe illâllah' dedikten sonra, başka ilâhların peşine gitmezler, şirk olabilecek fikirleri kabul etmezler, ilâh zannedilenlerin ve tâğutların hükümlerine itibar etmezler. Allah'a rağmen insanlara hükmetmeye kalkışanlara yüz vermezler. İbâdetlerini yalnızca Allah'a yaparlar. İmanlarından asla tâviz vermezler. Rabbimiz buyuruyor ki: *"Allah'a dayan, vekil olarak Allah yeter... Allah bir adamın göğsünde iki kalp yaratmadı..."* ³²

İşte bu mânâda kim Kelime-i Tevhid'i (veya Şehâdeti) kabul ederse, kim hayatını bu inanç doğrultusunda geçirirse, kimin son

28] 51/Zâriyât, 20-21; 3/Âl-i İmrân, 190

29] 43/Zuhurf, 84

30] 21/Enbiyâ, 92

31] 3/Âl-i İmrân, 105

32] 33/Ahzâb, 3-4

sözü 'lâ ilâhe illâllah Muhammedu'r rasûlullah' olursa, onun cennete gideceği umulur.³³

İnsanlık tarihi baştanbaşa bir Tevhid mücâdelesi tarihidir. İnsanlar tevhidi terk edip şirk dinlerine girip saptıkça, azdıkça, kısaca yoldan çıktıkça Allah'ın peygamberleri onları Tevhid'e dâvet ettiler, kurtulmalarını sağlamaya çalıştılar. İnsanlar Rablerine isyan etmeye, Allah (c.c.) da onlara elçi ve elçilerle beraber kurtuluş dâvetini göndermeye devam etti.

Bugün de Allah'ın son vahyi olan İslâm ve O'nun kitabı Kur'an ve O'nun son peygamberi Muhammed'in (s.a.s.) mesajı bütün insanlığı Tevhid'e dâvet ediyor. Çünkü gerçek kurtuluş Tevhid'e uygun yaşamaktır. Kur'an'ın deyişiyle; "...Darmadağınık birçok düzme ilâhlar (tanrılar) mı hayırlıdır, yoksa hepsine ve her şeye gâlip Kahrâr (sonsuz güç sahibi) bir tek olan Allah mı?"³⁴

Tevhid; Hayatın Anlamı

Sözlük anlamı olarak tevhid: Birlemek, tekleştirmek, bir şeyin tek olduğu hakkında hüküm vermek, bir bilmek demek olan tevhid; terim olarak; Allah'ı zâtında, sıfatlarında, isimlerinde ve fiillerinde tek kabul etmek, eşi ve benzeri olmadığına iman edip ibâdet ile de O'nu birlemektir. Yani ibâdeti O'ndan başkasına yapmamak ve yalnız O'na tahsis etmektir. "De ki; O Allah bir'dir. Allah samed'dir (Hiçbir şeye muhtaç değildir; her şey O'na muhtaçtır. O her şeyin kaynağı ve yaratıcısıdır). O baba da değildir oğul da değildir. O'na benzeyen, O'na eş ya da denk hiçbir şey de yoktur."³⁵

İslâm dininin en temel esası tevhiddir. Tevhid kelimesi ise, "Lâ ilâhe illâllah"tır. Mânâsı: "Allah'tan başka ilâh/tanrı yoktur, yani bütün kâinatta Allah'tan başka ibâdet edilmeye, O'nun dışında mutlak olarak itaat edilmeye ve boyun eğilmeye lâyık kimse yoktur." Dikkat etmek gerekir ki; kelime-i tevhid önce Allah'tan başka diğer ilâhları reddetmekle başlıyor. Müslüman, önce Allah'tan başka bütün ilâhları reddetmeli ve sadece ilâh olarak Allah'ı kabul etmelidir.

İslâm dininin ilk indiği zamanlarda -tıpkı bugün olduğu gibi- şirk hâkimdi. İnsanlar putlara tapıyorlar, ilâhlık vasıflarını insanlara ve bazı varlıklara veriyorlardı. Araplar, melekleri Allah'ın kızları olarak kabul ediyorlar, ehl-i kitap olan yahudi ve hıristiyanlar da, Allah'a oğullar isnat ediyorlardı. Helâl ve haram

33] Müslim, İman 40, hadis no: 94; Buhârî, Timizî, nak. K. Sitte II/206-207

34] 12/Yûsuf, 39; Hüseyin K. Ece, a.g.e. s. 717-724

35] 112/İhlâs, 1-4

koyma yetkilerini din adamlarına vererek, onları ilâh ediniyorlardı. Peygamberimiz'in bu ortamda en küçük bir tâviz vermeden sürdürdüğü tebliğde, en çok vurguladığı konu tevhiddi. Esasen insanlık tarihi, Allah'a hakkıyla iman edenlerle, şirk koşanların, birden fazla ilâha inananların kavgasından ibârettir.

Kur'an-ı Kerim baştan sona kadar tevhid'den söz etmektedir. Bütün peygamberler tevhid'i ikame etsinler diye gönderilmişlerdir. Kur'an'a baktığımız zaman, bütün peygamberlerin üzerinde ısrarla durdukları ve insanların kavramaları için her türlü zorluklara katlandıkları hususlar; Allah'ın her hususta, yani hayatın her sahasında "tek" olarak kabul edilmesi ve O'na kesinlikle şirk koşulmamasıdır. Tevhid, insanın hayatındaki düşünceden başlayarak, günlük yaşayışındaki her tavrına kadar, Allah'ın belirlediği sınırlara uyması, onların korunması için seferber olması ve Allah'ın ortaya koyduğu ölçü ve onun pratikteki şekli olan sünnetin yaşanılmasıdır.

Tevhidi kabul eden insan Allah'a şöyle söz vermiş olur: "Ben ancak Senin emirlerine kayıtsız şartsız uyarım, Sana dayanırım ve Sana güvenirim. Cezalandıracak ve mükâfatlandıracak ancak Sensin. En güzel emir Senin emirlerin ve en mükemmel kanun Senin kanunlarındır. Senin emirlerini alaya alan, yalanlayan ve haddi aşanlara karşı koyacağım. Senin rızan için yaşayacağım, Senin emrine uymayan hiç bir fikri ve kanunu benimsemeyeceğim."

Allah'a, O'nun zâtında, sıfatlarında, isimlerinde, fiillerinde ortağı ve dengi olmadığına, O'nun doğmadığına ve çocuğu olmadığına iman edilmeden tevhid gerçekleşmez. Tevhid, rubûbiyet ve ulûhiyet tevhidi olmak üzere ikiye ayrılır.

Rubûbiyet Tevhidi: Rubûbiyet tevhidini tam olarak anlayabilmek için, rubûbiyet kavramının türediği "Rab" kelimesini iyi kavramak gereklidir. Rab kelimesi, esas olarak terbiye anlamına gelir. Terbiyenin yanında, aynı zamanda ıslah etmek, üzerinde tasarrufta bulunmak, taahhüt etmek, kemâle erdirmek, tamamlamak, efendisi olmak, sorumluluğunu yüklenmek, toplamak, başkanlık etmek, sahip olmak, bakmak, büyütme, sözünü geçirmek, istediğini yapabilmek, yaptırabilmek, rızık vermek gibi mânâları kapsar.

Allah Teâlâ, âlemlerin gerçek Rabbi olduğu için, rubûbiyet (rablık) sadece O'na aittir. Bu konuda Allah'ın tevhidi farzdır. Bütün bu sıfatlarıyla rubûbiyet Allah'a aittir. Yukarıda sayılan rubûbiyet sıfatlarında Allah'a ortak kabul etmek şirktir. Çünkü her yönüyle yaratan, rızık veren, her şeye sahip olan O'dur. İşleri idare eden, öldüren ve diriltten, fayda ve zarar vermeye gücü yeten, yükselten ve alçaltan O'dur.

Rubûbiyet tevhidi; göklerin ve yerin yaratıcısının sadece Allah olduğuna ve bütün kâinat işlerini O'nun düzenlediğine inanmaktır. Bu iman gereği olarak insan, sadece Allah'a kulluk/ibâdet etmeli ve O'na hiç bir konuda ortak koşmamalıdır. Rubûbiyet tevhidi, fıtraten insanın kalbine yerleştirildiği için çoğu zaman müşrikler de dâhil olmak üzere bütün insanlık tarafından kabul görmüştür. Tarih boyunca çok az insan rubûbiyet tevhidinde sapıklığa düşmüştür. Mekke müşrikleri taptıkları putların rubûbiyet sıfatlarını taşımadıklarını pekâlâ biliyorlardı. Fakat buna rağmen sahte ilâhlarına saygı ve tâzim gösteriyorlardı. Bu konu Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anlatılır: *"Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?" diye sorarsan, 'şüphesiz Allah'tır' derler.*³⁶; *"De ki: 'Size gökten ve yerden rızık veren kimdir? O kulaklara ve gözlerle mâlik bulunan kimdir? Ölüden diriyi, diriden de ölüyü kim çıkarıyor? Bütün işleri kim idare ediyor? Hemen: 'Allah' derler."*³⁷

Kur'ân-ı Kerim'deki bu âyet-i kerimelerden anlaşılıyor ki, kişi sadece bu tür bir tevhidi kabul etmekle İslâm dinine girmiş olmaz. Çünkü yukarıda geçen âyetlerde ifade edildiği üzere Mekke müşrikleri de Allah'ın rubûbiyetini ikrar ediyorlar; yani yaratan, yoktan var eden, fayda ve zarar vermeye gücü yeten, duâlara icâbet eden vb. sıfatlara sahip yüceler yücesi Allah'a inanıyorlardı. Ne var ki, putlarına/tanrılarına kendileri için şefaâtçi olsunlar diye tapıyor, onları Allah'ı seviyormuş gibi seviyorlardı. Doğal olarak bu halleriyle müşrik oluyorlardı.

Kur'an, ulûhiyet tevhidi olmadan, sadece rubûbiyet tevhidi ile kişinin kurtuluşa erişemeyeceğini açıkça belirlemiştir. İnsanın muvahhid bir müslüman sayılabilmesi ve cehennem azâbından kurtulabilmesi için rubûbiyet tevhidi ile beraber ulûhiyet tevhidinde de iman etmesi lâzımdır. O halde ulûhiyet tevhidi nedir?

Ulûhiyet Tevhidi: Ulûhiyet tevhidi, Allah'a, Onun belirlediği ibâdet şekilleri ile ibâdet etmektir. İbâdetde Allah'ı birlemek, başkasını O'na ortak kabul etmemektir. Kalbin korkarak ve ümit ederek Allah'a bağlanmasıdır. Ulûhiyet tevhidi; ibâdetde, boyun eğmede, hüküm koymada, kesin itaatte tek ve ortağı olmayan Allah'ı birlemektir.

Rubûbiyet ve ulûhiyet tevhidi beraber olmalıdır. Bunlardan biri bulunmazsa kişi muvahhid olamaz ve şirke düşer. Müşrikler, rubûbiyet tevhidini kabul ediyorlardı. Ancak bununla birlikte putlara tapıyorlar ve yeryüzünde Allah'ı tek hüküm koyucu olarak

36] 29/Ankebût, 61

37] 10/Yûnus, 31. Ayrıca bakınız: 43/Zuhuruf, 9, 87; 23/Mü'minûn, 86-87; 31/Lokman, 20

kabul etmiyorlardı. Aynı şekilde ehli kitap da, Allah'ın yeryüzünü yarattığını kabul ediyor, fakat O'na oğul isnat ederek ve helâl-haram kılma yetkilerini din adamlarına vererek şirke düşmüşlerdir. Ulûhiyet tevhidi çok önemlidir. Bütün peygamberlerin tebliğlerinde en çok vurguladıkları husus ulûhiyet tevhididir: *"Biz her kavme: 'Allah'a ibâdet edin; sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur' (diye tebliğ etmesi için) bir peygamber gönderdik."*³⁸; *"(Nuh): 'Ey kavmim! Allah'a kulluk/ibâdet edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur' dedi."*³⁹

Tevhidin şiarı, Lâ ilâhe illâllah'tır. Bu ifâde, ulûhiyeti Allah'tan başka her şeyden kaldırıp atmaya ve ulûhiyeti sadece O'na has kılmayı içermektedir. *"Böyledir. Allah, hakkın ta kendisidir. O'nu bırakıp taptıkları ise bâtıldan başka bir şey değildir. Doğrusu Allah yücedir, büyüktür."*⁴⁰

Bunun en açık tezahürü, Allah'ın emirleri ile, sevilen kişi veya herhangi bir şeyin istekleri çatıştığında, Allah'ın emirlerini tercih etmemektir. *"İnsanlar arasında Allah'ı bırakıp, O'na koştukları eşleri ilâh olarak benimseyenler ve onları Allah'ı severcesine sevenler vardır. Mü'minlerin Allah'ı sevmesi ise hepsinden kuvvetlidir."*⁴¹

Peygamberlerin görevleriyle ilgili âyetler, tevhid'in temelini Allah'a ibâdet etmek olduğunu açıkça beyan ediyor. Peygamberlerin gönderilişlerindeki temel amaç, insanları Allah'a ibâdet etmeye çağırmaktır. O halde "ibâdet" kavramının Kur'an'da hangi anlamlarda kullanıldığını kısaca görelim:

İbâdet: *"Ben insanları ve cinleri, ancak Bana ibâdet etsinler diye yarattım."*⁴²

Sahâbeden Muaz b. Cebel anlatıyor: Bir gün Rasûlullah bana, *"Ey Muaz! Allah'ın, kulları üzerindeki hakkı nedir?"* diye sordu. Ben; *"Allah ve Rasûlü daha iyi bilir"* dedim. Rasûlullah: *"Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, kulların O'na ibâdet edip, başka hiçbir şeyi şirk/ortak koşmamalarıdır."* buyurdu.⁴³

İbâdet kelimesinin lügat mânâsı; itaat etmek, boyun eğmek, tevâzu göstermek, bağlanmak ve hizmet etmektir.

İslâmî istilahta ibâdet: Yapılması sevap olan, Allah'a yakınlık

38] 16/Nahl, 36

39] 7/A'raf, 59; Diğer peygamberlerin aynı mesajı için bk. 7/A'râf, 65, 73, 85; 12/Yûsuf, 40; 11/Hûd, 1-2

40] 22/Hacc, 62

41] 2/Bakara, 165

42] 51/Zâriyât, 56

43] Buhâri, Müslim

ifâde eden, yalnız O'nun emirlerini yerine getirmiş olmak ve rızasını kazanmak niyetiyle yerine getirilen her türlü harekete ibâdet denir. Kısaca ibâdet, Allah'ın râzı olduğu her söz ve fiile verilen isimdir. İbâdet, Kur'ân-ı Kerim'de hiç bir zaman sadece namaz kılmak, oruç tutmak, haccetmek mânâlarında kullanılmamıştır. İbâdet dinin tamamıdır. Din ise hayatın programını çizer, insanların yaşam tarzını belirler. Yemek yemek, devlet kurmak, ahlâk, evlilik, hukuk, mâlî işler... kısaca, hayatın tamamı dindir, dinin tamamı da ibâdettir.

İbâdet 5 anlama gelmektedir. Bunlar:

- 1-) Kul olmak, kulluk etmek,
- 2-) Boyun eğmek, itaat etmek,
- 3-) İlâh tanımak (otorite tanımak, hükmüne teslim olmak),
- 4-) Herhangi birine ya da bir şeye bağlanmak,
- 5-) Yönelmek, meyletmek.

Herhangi bir davranışın Allah'a ibâdet olabilmesi için dört şart vardır:

a) İman: Şirkten arınmış şekilde iman etmeyen kimsenin yaptığı hiçbir şey ibâdet olmaz.

b) Meşrûiyet: Yapılan amelin Allah'ın müsaade ettiği veya emrettiği bir şey olması.

c) Usûl/Metod: Allah'ın emrettiği ve Rasûlullah'ın yaptığı şekilde yapmak.

d) Niyet/kasd: Allah rızası için yapmak; başka bir çıkar veya riyâ gibi sebeplerle yapmamak.

İbâdet kelimesinin ifâde ettiği esas mânâ; kişinin yüksek güç, kuvvet ve iktidar sahibi birine karşı itaat etmesi, kendi hürriyet ve bağımsızlığından ferâgat etmesi, onun karşısında her türlü mukavemet ve isyanı terk etmesi ve tam bir bağlılıkla isteyerek ona boyun eğmesidir.

İbâdet etmek, insanın fıtratındaki/yaratılışındaki gâyenin gereğidir. Allah Teâlâ insanları ve cinleri, ancak kendisine ibâdet etsinler diye yaratmıştır.⁴⁴ Bu yüzden ibâdet etmek, insan için kesin bir ihtiyaçtır. İnsan ruhu yalnız Allah'a ibâdet ederek, yani sadece O'na kul olarak, O'na itaat ederek, hayatını O'nun rızasına uygun

44] Bk. 51/Zâriyât, 56

olarak ve O'nun Rasûlünü örnek alarak huzura kavuşur.⁴⁵ Aksi halde insan maddî yönden ne kadar yüksek seviyede olursa olsun, Allah'a ibâdet etmediği müddetçe asla gerçek mutluluğu bulamayacaktır.

Kur'an-ı Kerim'de birçok âyette, insanlara Allah'a ibâdet etmeleri emredilir: *"Göklerin ve yerin gaybı Allah'ındır. Her iş O'na döndürülür. Öyle ise O'na ibâdet et, O'na güvenip dayan."*⁴⁶; *"Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibâdet et."*⁴⁷; *"Şüphe yok ki Allah, benim de Rab-bim, sizin de Rabbiniz. Öyle ise O'na kulluk/ibâdet edin. İşte doğru yol budur."*⁴⁸ Bütün peygamberler, insanları Allah'a ibâdete çağırmışlardır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle belirtilir: *"Andolsun ki, biz her ümmete Allah'a ibâdet edin ve tâğuttan kaçının diye bir peygamber gönderdik."*⁴⁹

İbâdet, sevgi ve boyun eğme mânâlarını birden içerir. Yani Allah'a ibâdet, Allah'ı son derece sevmekle birlikte nihâî derecede O'na boyun eğip saygı duymaktır. İbâdetin gerçekleşmesi için kulun, Allah'ı her şeyden çok sevmesi ve O'nu her şeyden büyük tanıyıp âzamî derecede saygı duyması gerekir. Müslüman, korku ile ümit arasında olmalıdır. Fakat bu korku, bir canavardan veya diktatörden duyulan korku gibi değildir. Müslümanın korkusu Allah'ın sevgisini kaybetme korkusudur.

İbâdet, Allah ve Rasûlünün emrettiği şekilde yapılır. Diğer her şeyde olduğu gibi ibâdetin nasıl yapılacağı hususunda da müslüman, Kur'an ve sünnete mürâaat eder. İbâdet, insanın kendi nefsi ve kalbini temizlemesi, Allah'ın rızâsını kazanması için en güzel bir vâsıta ve ilâhî bir vesiledir. İbâdet müslümanın imanını kuvvetlendirir, Allah'a yaklaştırır. Tabii ki, ibâdetin bilinçli, Allah'ın istediği ve Peygamberimiz'in uyguladığı gibi olması lâzımdır. Yoksa ibâdet insana bir fayda sağlamaz. Örneğin; Allah Teâlâ 29/ Ankebût sûresi 45. âyetinde, *"namaz kişiyi bütün kötülüklerden alıkoyar."* buyuruyor. Hâlbuki, bugün pek çok müslüman namaz kıldığı halde birçok günahı, hatta kebîre/büyük günah işleyebiliyor. Elbette ki, bu durum, onların namazlarının Allah katında kabul görmediğinin göstergesidir.

İnsanların dünya ve âhiret saâdetine ulaşabilmesi için ibâdetlerini, Allah'ın istediği şekilde yapmaları gerekir. Fâtîha

45Bk. 13/Ra'd, 28

46] 11/Hüd, 123

47] 15/Hicr, 99

48] 3/Âl-i İmrân, 51

49] 16/Nahl, 36

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ İTİKÂDİ KAVRAMLAR

sûresinde “biz yalnız Sana ibâdet eder ve yalnız Senden yardım dileriz.”⁵⁰ âyetinde ibâdet, “yardım dileme”den önce gelmiştir. Bunun mânâsı, bir şeyi elde etmeyi istemeden önce, onu bize kazandıracak vesilelere başvurmamız demektir. Önce sebepler yapılmalı; sonra sonuç Allah'ın izniyle elde edilecektir. Müslümanların yapması gereken de budur. Müslümanlar öncelikle Allah'a en güzel şekilde ibâdet etmeli, yani hayatını Allah'ın râzı olacağı şekilde, Peygamberi örnek alarak yaşamalıdır. Ancak, bundan sonra kudreti sonsuz olan Allah müslümanlara yardım edecek ve onları yüceltecektir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de buyurulduğu gibi izzet Allah'ın, Rasûlünün ve Müslümanlarındır.⁵¹

İbâdetde ihsân/güzellik olmalıdır. İhsân kavramını Peygamberimiz şöyle açıklar: “İhsân, Allah'ı görüyor gibi Allah'a ibâdet etmendir. Sen O'nu görmeden de muhakkak ki O seni görüyor.”⁵²

İbâdet yalnız Allah'a edilmelidir. Ma'bûd (ibâdet edilen) yalnız Allah olmalıdır. Elbette ki ibâdeti yalnız namaz, oruç, zekât vs. gibi fiillerden ibaret görmemeliyiz. Bu fiiller ibâdetin bir kısmıdır; tamamı değildir. Önceden de belirttiğimiz gibi ibâdet, hayatın tamamını içine alan bir kavramdır. İbâdetin sadece Allah için yapılması gerektiği hususu üzerinde Kur'an-ı Kerim hassasiyetle durmaktadır: “O (Allah) yalnız kendisine ibâdet etmenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur.”⁵³; “Ey Âdemoğulları, şeytana ibâdet etmeyin diye size emir vermedim mi? Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.”⁵⁴; “De ki, bunca delilden sonra, bana Allah'tan başkasına ibâdet etmemi mi emrediyorsunuz, Ey cahiller? Bilâkis Allah'a ibâdet eden ve şükredenlerden olun.”⁵⁵; “Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa güzel bir amel işlesin ve Rabbine ibâdetde hiçbir kimseyi ve hiçbir şeyi ortak tutmasın.”⁵⁶ “De ki: Ey kâfirler, ben sizin ibâdet ettiklerinize ibâdet etmem...”⁵⁷

Bu âyetlerde açıkça görüldüğü gibi Allah, ibâdetin sadece kendisine yapılmasını emrediyor. İster içimizde ve ister dışımızda olsun bizi kendisine râm eyleyen, itaatkâr kılan, bizim bedenimizi ve rûhumuzu kendi kudretine göre yönlendiren, bizim enerjimizi kendi istediği yöne sevk eden, yani bizi teslim alan her “güç”, bizi kendisine kul yapmış demek olur. Oysa Rabbimiz, bizim ulûhiyet,

50] 1/Fâtiha, 5

51] 63/Münâfikun, 8

52] Buhârî, İman 37; Müslim, İman 1, hadis no: 8; Tirmizî, İman 14; Ebû Dâvud, Sünnet 16; İbn Mâce, Mukaddime 9; Nesâî, İman 6

53] 12/Yusuf, 40

54] 36/Yâsin, 60

55] 39/Zümer, 64-66

56] 18/Kehf, 110

57] 109/Kâfirün, 1-6

rubûbiyet ve ubûdiyeti yalnızca kendisine tahsis etmemizi ve bu noktada bütün sahte ilâh ve rableri reddetmemizi istiyor.

Tevhidin Yansımaları

Kur'an-ı Kerim'in tevhid ile ilgili ayetlerine dikkatle baktığımız zaman tevhid akidesinin sadece fikrî, zihinsel ve felsefî bir telakki olmayıp; insan ve kâinat konusunda başlı başına çok genel bir düşünce ve yaşam biçimi olduğunu açıkça anlarız. Kavramlar arasında, insan hayatını "tevhid" kavramı kadar çepeçevre kuşatan, çok boyutlu bir başka kavram bulmak mümkün değildir. Bundan dolayı tarih boyunca bütün ilâhî davetler, Lâ ilâhe illallah esasını açıklayarak işe başlamışlardır.

Evrendeki Tevhid

Kur'an'ın insanlara kazandırmaya çalıştığı dünya görüşüne göre kâinat ve kâinattaki bütün varlıklar yüce bir kuvvet olan Allah tarafından yaratılmıştır. Evrendeki düzen de Allah tarafından yaratılmıştır. Kur'an, evrendeki düzenin Allah tarafından takdir edilmiş olduğunu açıkça beyan ediyor. Kur'an'daki birçok âyet, çeşitli ifade biçimleriyle insanın dikkatini evrenin sağlam düzenine çekerek, evrenin yaratıcısının birlenmesi gerektiğini vurguluyor. *"Biz gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık."*⁵⁸; *"Gerçek şu ki, göklerde ve yerde her ne varsa O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmişlerdir."*⁵⁹; *"Göklerde ve yerde bulunan her şey, Rahman'a kul olarak gelecektir."*⁶⁰ *"O (Allah), geceyi sizin için istirahat etmenize elverişli, gündüzü de (geçiminizi sağlamanız için) aydınlık yapmıştır. Şüphesiz bunda işiten bir toplum için ibretler vardır."*⁶¹

Bu âyetlerde bütün evrende var olan düzeni, evrenin yaratıcısı, idare edicisi ve evirip çevireni olan Allah'ın birliğine apaçık bir delil sayıyor. Bizden kâinatta var olan bu mükemmel düzen ve bu düzenin sağlamlığı ve bütünlüğü üzerine düşünmemizi ve bu yolla tevhid fikrine ulaşmamızı istiyor.

Tevhid ve Allah'ın Hâkimiyeti

Tevhid, bütün beşeriyetin, sahte ilâh ve rablere başkaldırarak esaret zincirinden kurtulması ve Allah'tan başkasına kul olmaması demektir. Bu yüzden, tevhid kavramı aynı zamanda, kullara kul

58] 21/Enbiyâ, 16

59] 2/Bakara, 116

60] 19/Meryem, 93

61] 10/Yûnus, 67) (Konuyla ilgili olarak yine bk. 6/En'am, 95-99; 36/Yâsin, 33; 16/Nahl, 10-18, 65, 81; 10/Yûnus, 3-6

olmanın pençesinden kurtularak yalnız Allah'a kul olmaya yönelmek ve bunun tabii neticesi olarak da Allah'ın hâkimiyetini kabul etmek; Allah'ın egemenliğinin dışında her gücü, sultayı, otoriteyi, sistemi, fikri, ideolojiyi, dünya görüşünü, kısacası hangi kılıf, örtü ve görüntü altında olursa olsun hâkimiyet/egemenlik iddiasında bulunan her şeyi reddetmek anlamlarını da içerir.

*"Rabb'in, yalnız kendisine kulluk etmenizi... emretti."*⁶²; *"Hüküm, hâkimiyet yalnız Allah'ındır. O, yalnız Kendisine tapmanızı emretmiştir. İşte dosdoğru din budur."*⁶³ Bu âyetler şu gerçeği açıkça ortaya koyuyor: Allah'a inanmanın, tevhid dinine dâhil olmanın ve muvahhid sayılabilmenin şartı, kişinin Allah'ın hâkimiyetini kabul ederek, O'nun isteğini, kendi dilediğine veya başkalarının isteklerine tercih etmek ve tüm diğer arzuları O'nun yolunda feda etmektir. Müslüman olmak, kısaca Allah'ı kural koyucu sıfatlarıyla tek, emir verici olarak tek, yasak koyucu olarak tek ve insan hayatına hükmedici olarak tek olarak kavramak, inanmak ve bu doğrultudaki yaşayıp tavır koymaktır.

Tevhid ve Tâğutlarla Mücâdele

*"De ki: 'Ey kitap ehli! Bizim ve sizin aranızda eşit olan bir kelimeye gelin: Yalnız Allah'a ibâdet edelim; O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; bazımız bazımızı Allah'tan başka rabler edinmesin.' Eğer yüz çevirirlerse: 'Şâhit olun, biz müslümanlarız' deyin."*⁶⁴; *"İman edenler Allah yolunda savaşırlar; küfredenler de tâğut yolunda savaşırlar. O halde, şeytanın dostlarıyla savaşın; çünkü şeytanın hilesi zayıftır."*⁶⁵

Sosyal bir hayat nizâmı olarak tevhid, halkın bilgisizliği ve şuursuzluğu üzerine dayalı veya onlara zulmetmek üzere kurulan cahilî ve tâğutî sistemleri temelden değiştirecek plan ve projeler sunar. Tevhid, sırf fikrî ve nazarî bir akide değil; eyleme yönelik, pratik çözüm yolları sunan bir sistemdir. Tevhid akidesi, yalnızca tabiat ötesi / metafizik konulara izah getiren ve ahlak ile ilgili konularda sözkonusu edilebilecek bir tasavvur değil; şirk temeli üzerine oturmuş tâğutî sistemlere karşı muvahhidlere planlı, programlı bir hareket mantığı sunan, inkılâpçı bir başkaldırıdır.

Tevhid akîdesi, pratik, eyleme dönük bir hareket ve câhiliyyeye şirk temeline dayana sistemlere bir başkaldırı ve de müstekbir, zâlim tâğutlara karşı siyâsî, iktisadî, sosyal ve hukukî bir sistem

62] 17/İsrâ, 23

63] 12/Yûsuf, 40

64] 3/Âl-i İmrân, 64

65] 4/Nisâ, 76

olmasaydı, tarih boyunca bu akideyi kavimlerine sunan bütün peygamberlere karşı savaş açılır mıydı?

İslâm güneşinin doğduğu sıralarda Mekke’de hayatlarını sürdüren “Hanifler”in konumu, bu konuda ışık tutması bakımından oldukça önemlidir. Peygamberimiz’e peygamberlik görevi verileceği dönemde Mekke’de Hz. İbrâhim’in şeriatı üzerine yaşayış sürdürdüklerini iddia eden Hanif dini taraftarları vardı. Bunlar, putlara tapmaktan vazgeçerek Hz. İbrâhim’in dinine girmişlerdi. Bunlar, Allah’ı birliyor ve kavimlerinin putları adına kestikleri kurbanları yemiyorlardı. Panayırlarda tevhidin hakikati ile ilgili nutuklar söylüyorlar, putların batıllığına dair deliller getiriyorlar ve onlara tapmamayı öğütüyorlardı.

Ne var ki, Hanif dininden olduğunu iddia eden bu kimselerin savundukları düşünce, sadece zihinde taşınan, salt fikir ve kuramsal inanış ve anlayış olmaktan öteye gitmiyordu. O yüzden müşrik Mekke toplumunda en ufak fikrî ve pratik bir etkinlikleri yoktu. O putperest toplumda ortaya koydukları fikirleri, sadece nazârî inanç biçimiydi. Bunun için de bu kimseler, şirk temeline dayalı o cahilî toplumda müşrik putperestlerle aynı ortamda, birbirleriyle fiilî olarak çatışmadan yaşıyorlar ve bu konumları kendilerini fazla rahatsız etmiyordu. Kokuşmuş bu küfrî toplum düzeninin geleneği, göreneği, örf ve âdetlerinin pratik olarak içindeydiler. Bu yüzden, pratik yaşamdan uzak bulunan ve sadece nazariye olmaktan öteye gitmeyen tevhid akidesine bağlı olmaları, onları o haysiyetsiz yaşayış tarzından, cahilî ortamdan ve kokuşmuş zulüm tasallutu altında zelil bir hayat sürdürmekten uzaklaştırmıyordu.

İslâmî dâvetin en önemli ve temel maddesi, tevhidin ispatı ve şirkin reddi olduğu için, cahilî Mekke atmosferinde, yerleşik şirk düzeni içerisinde gündeme gelen tevhid akidesi, özel bir yaşam biçimini göstererek, inkılâpçı bir kimlikle işe başladı. İslâm’ın siyasî, iktisadî ve sosyal bir sistemin ve hayatın bütün alanlarına hükmeden bir nizamın adı olduğu net bir şekilde ilan edildi. Şirkin her çeşidinin çürütüldüğü deliller ileri sürüldü ve gayet özlü bir şekilde insanlar tevhide dâvet edildi.

Tevhid fikri anlatılırken, sadece zihinsel olarak Allah’ın var oluşu değil; O’nun tek oluşunun anlamı ve bu akideye olan ihtiyaç da anlatıldı. İşte Rasûlullah (s.a.s.)’in kavmine sunduğu tevhid anlayışı ile Hanifler’in savundukları tevhid fikri arasındaki temel fark bu noktada odaklaşıyor: Bir yanda hayatın bütün alanlarına hükmeden, hem zihinsel, fikirsel ve hem de pratiğe yansıyan bir akide; diğer yanda sadece zihinde yer eden, sadece kalpte yer tutan

ve pratiğe indirgenemeyen, hayata geçirilemeyen bir inanç...

Peygamberimiz, risâlet ile görevlendirildikten sonra yaptığı ilk iş, inanç ve amele dayanan, teorisi ve pratiği olan gerçek tevhid anlayışını yerleştirmek olduğu için Mekke'nin egemen güçleri, idareyi ellerinde tutan müstekbirler, kendisine karşı savaş başlattılar. Savunduğu bu saf akide, Peygamberimiz'i kâfirlerle karşı karşıya getirdi. Kâfirler, kendisine has, özel bir yaşam biçimi sunan bu akidenin, kendi cahilî sistemleriyle asla uzlaşmaya girmeyeceğini, yeryüzünde tâğutî rejimlerle sürekli ve amansız bir mücadele içerisinde olacağını, kısacası küfre karşı devamlı bir savaşım vereceğini kesinkes anladılar. Tevhidin, uygulamaya ve tâğutî düzenlere karşı başkaldırı ilanı olduğu anlayışı, onların neden, daha önce aynı akideyi savunan Hanifler'e karşı en ufak bir tepki göstermezken, Hz. Peygamber ve onunla beraber olanlara karşı şiddetli bir savaşın içerisine girdiklerini açıkça ortaya koyuyor.

Tevhidi Bozan Durumlar

İnsan, müslümanım dediği, kelime-i tevhibi söylediği halde cehâlet ve düzenin/ortamın câhilî yapısından dolayı -Allah muhâfaza etsin- şirke düşebilir. Günümüzde de sık görülen tevhibi bozan durumların önemlileri şunlardır:

A-) Allah'tan başkasına emretme, yasaklama, helâl ve haram kılma, kanun koyma ve hâkimiyet hakkını verme gibi haller tevhibi bozar. Allah'ın koyduğu hükümleri, ölçüleri bir tarafa bırakarak hâkimiyeti herhangi bir şeye vermek bir mü'minin yapamayacağı şeydir. Bu konuda Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor: *"Hükmelegemenlik yalnız Allah'a mahsustur. O sadece kendisine kul olmayı emretti. Dosdoğru din ancak budur."*⁶⁶; *"Onlar Allah'ı bırakıp bilginlerini, râhiplerini, Meryem'in oğlu Mesih'i Rabler edindiler. Hâlbuki onlar da bir olan Allah'tan başkasına ibâdet etmekle emrolunmamışlardı. O, bunların eş tutageldikleri her şeyden münezzehtir."*⁶⁷

B-) Allah'tan ve Rasûlünden geldiği kesinlikle sabit olan haberlerin tümüne birden inanmamak.. Kim Kur'an'ın hükümlerinden birini geçersiz sayıyor veya ona inanmıyorsa o kişi Allah'a ortak koşmuş olur. *"Yoksa siz kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden bunu yapanların cezası, dünyada rezillikten başka bir şey değildir. Kıyamet günü ise, en şiddetli azaba çarptırılacaktır. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir."*⁶⁸

66] 12/Yûsuf, 40

67] 9/Tevbe, 31

68] 2/Bakara, 85

C-) Kâfirleri dost tanıyıp, müslümanları sevmemek: *“Ey iman edenler! Yahudilerle, hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. İcinizden kim onları dost edinirse, o da onlardandır.”*⁶⁹; *“Ey iman edenler! Ne sizden önce kitap verilenlerden dininizi oyuncak ve eğlence yerine tutanları, ne de diğer kâfirleri dost edinmeyin. Eğer gerçek müminlerden iseniz Allah’tan korkunuz.”*⁷⁰

D-) Allah’ın isim, sıfat ve fiillerinden herhangi birini inkâr ederek veya başkasını bu hususlarda ortak görmek, O’nu gereği gibi tanınamak. Bunun sonucu olarak, Allah’a herhangi bir eksiklik izafe edilir ki, bu da tevhidi bozar. *“En güzel isimler Allah’ındır. O halde Allah’a bu isimlerle dua ediniz. O’nun isimlerinde sapıklık edenleri terk edin.. Yarın kıyamette onlar yaptıklarının cezasını çekeceklerdir.”*⁷¹

E-) İbâdeti Allah’tan başkasına yapmak: *“De ki şüphesiz benim namazım, ibâdetlerim, hayatım ve ölümüm yalnız âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.”*⁷² Allah’tan başkasına secde etmek, Allah’tan başkası adına kurban kesmek, Allah’tan başkasına duâ etmek gibi fiiller tevhidi bozar.

F-) Allah’ın indirdiği emirlerle hükmetmemek ve Allah ve Rasûlü’nün hükmünü kabul etmemek. Allah’ın hükümlerini bir tarafa bırakıp, tâğutların hükümlerini uygulamak ve onlara tabi olmak insanı tevhitten uzaklaştırır. *“Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.”*⁷³

G-) Allah’tan başkasına tevekkül etmek. *“Mümin iseniz Allah’a tevekkül ediniz..”*⁷⁴

H-) Allah’tan başkasını, Allah’ı sever gibi severek dost edinmek. *“Ümmetim adına en çok korktuğum şey Allah’a şirk koşturmadır. Ancak benim söylediğim, onların güneşe, aya, putlara tapmaları değildir. Benim korktuğum şirk, Allah dışındaki şeylerin hoşnutluğunu gözeterek ameller yapmak ve gizli şehvettir.”*⁷⁵

Kur’ân-ı Kerim’de Tek İlâh/Tevhid Kavramı

*“Gerçek şu ki, göklerde ve yerde her ne varsa O’nundur. Hepsi O’na boyun eğmişlerdir.”*⁷⁶

69] 5/Mâide, 51

70] 5/Mâide, 57

71] 7/A’râf, 18

72] 6/En’âm, 162

73] 5/Mâide, 44

74] 5/Mâide, 23

75] İbn Mâce

76] 2/Bakara, 116

"İnsanlar arasında Allah'ı bırakıp, O'na koştukları eşleri ilâh olarak benimseyenler ve onları Allah'ı severcesine sevenler vardır. Müminlerin Allah'ı sevmesi ise hepsinden kuvvetlidir." ⁷⁷

"Ne zaman onlara: 'Allah'ın indirdiklerine uyun' denilse, onlar: 'Hayır, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye (geleneğe) uyarız' derler. Ya atalarının aklı bir şeye ermez ve doğru yolu da bulamamış idiyseler?" ⁷⁸

"Kim tâğutu inkâr eder ve Allah'a iman ederse, şüphesiz kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah işitendir, bilendir." ⁷⁹

"Allahu, lâ ilâhe illâ hû -Allah, O'ndan başka ilâh olmayandır-" ⁸⁰

"Gerçek, sizin ilâhınız hakikaten bir'dir." ⁸¹

"Allah'tan başka ilâh yoktur." ⁸²

"Kendisi hakkında hiçbir delil indirmedigi şeyi Allah'a şirk/ortak koştuklarından dolayı küfredenlerin kalplerine korku salacağız. Onların barınma yerleri ateştir. Zâlimlerin konaklama yeri ne kötüdür!" ⁸³

"Allah sizin düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. Velî (gerçek bir dost) olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kâfidir." ⁸⁴

"Hiç şüphesiz, Allah, kendisine şirk koşanları bağışlamaz. Bunun dışında kalanlar ise, (onlardan) dilediğini bağışlar. Kim Allah'a şirk koşarsa elbette o uzak bir sapıklıkla sapmıştır." ⁸⁵

"Onlar (müşrikler), O'nu bırakıp yalnızca birtakım dişilere tapar, onlardan yardım isterler. Onlar o her türlü hayırla ilişkisi kesilmiş şeytandan başkasına tapmazlar." ⁸⁶

"Andolsun, 'Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesih'tir' diyenler küfre düşmüştür. Oysa Mesih'in dediği (şudur:) 'Ey İsrâiloğulları, benim de Rab-bim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibâdet edin. Çünkü O, kendisine ortak koşana şüphesiz cenneti haram kılmıştır, onun barınma yeri ateştir. Zulmedenlere yardımcı yoktur. Andolsun, 'Allah üçün üçüncüsüdür' diyenler küfre düşmüştür. Oysa tek bir ilâhtan başka ilâh yoktur. Eğer söylemekte

77] 2/Bakara, 165

78] 2/Bakara, 170; Benzer âyetler için bk. 5/Mâide, 104; 43/Zuhruf, 22-24; 7/A'râf, 28

79] 2/Bakara, 256

80] 2/Bakara, 255

81] 37/Sâffât, 4

82] 3/Âl-i İmrân, 62

83] 3/Âl-i İmrân, 151

84] 4/Nisâ, 45

85] 4/Nisâ, 116

86] 4/Nisâ, 117

olduklarından vazgeçmezlerse, onlardan inkâr edenlere mutlaka (acı) bir azap dokunacaktır.”⁸⁷

“De ki: ‘Gökleri ve yeri yoktan var eden, yedirdiği halde yedirilmeyen Allah’tan başkasını mı velî/dost edineceğim?’ De ki: ‘Bana müslüman olanların ilki olmam emrolundu.’ Ve ‘sakın Allah’a ortak koşan müşriklerden olma!’ (denildi).”⁸⁸

“O ancak tek bir ilâhtır. ‘Doğrusu ben O’na ortak koşmanızdan mâsumum’ de.”⁸⁹

“Onların tümünü toplayacağımız gün; sonra şirk koşanlara diyeceğiz ki: ‘Nerede (o bir şey) sanıp da ortak koştuklarınız?’ Sonra onların: ‘Rabbimiz olan Allah’a and olsun ki, biz müşriklerden değildik’ demelerinden başka bir fitneleri olmadı. Bak, kendilerine karşı nasıl yalan söylediler ve düzmekte oldukları da kendilerinden kaybolup uzaklaştı.”⁹⁰

“İşte, Rabbiniz Allah budur. O’ndan başka ilâh yoktur. O her şeyi yaratanıdır. O her şeye vekildir. Gözler O’nu görmez, O bütün gözleri görür. O latiftir, -her şeyden- haberdardır.”⁹¹

“De ki, namazım, ibâdetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi Allah içindir. O’nun hiçbir şeriki/ortağı yoktur.”⁹²

“De ki, Allah her şeyin Rabbi iken, ondan başka bir rab mi arayayım?”⁹³

“(Nuh): Ey kavmim! Allah’a ibâdet edin, sizin O’ndan başka ilâhınız yoktur, dedi.”⁹⁴

“Onlar, Allah’ı bırakıp bilginlerini ve râhiplerini rabler (ilâhlar) edindiler ve Meryem oğlu Mesih’i de... Oysa onlar, tek olan bir ilâh’a ibâdet etmekten başka bir şeyle emrolunmadılar. O’ndan başka ilâh yoktur. O, bunların şirk koştukları şeylerden yücedir.”⁹⁵

“Allah’ı bırakıp kendilerine zarar vermeyecek ve yararları dokunmayacak şeylere kulluk ederler ve ‘Bunlar Allah katında bizim şefaâtçilerimizdir’ derler. De ki: ‘Siz, Allah’a, göklerde ve yerde bilmediği bir şey mi haber veriyorsunuz? O, sizin şirk koştuklarınızdan uzak ve yücedir.’”⁹⁶

87] 5/Mâide, 72-73

88] 6/En’âm, 14

89] 6/En’âm, 19

90] 6/En’âm, 22-23

91] 6/En’âm, 102 - 103

92] 6/En’âm, 163-164

93] 6/En’âm, 164

94] 7/A’râf, 59

95] 9/Tevbe, 31

96] 10/Yûnus, 18

"De ki: 'Size gökten ve yerden rızık veren kimdir? O kulaklara ve göz- lere mâlik bulunan kimdir? Ölüden diriyi, diriden de ölüyü kim çıkarıyor? Bütün işleri kim idare ediyor? Hemen: 'Allah' derler." ⁹⁷

"Onların çoğu Allah'a, şirk koşmadan iman etmezler" ⁹⁸

"Çeşitli tanrılar mı daha iyi, yoksa kahredici olan bir tek Allah mı? Sizin Allah'tan başka taptıklarınız, Allah'ın kendileri hakkın- da hiçbir delil indirmedığı, sizin ve atalarınızın taktığı (birtakım anlamsız) isimlerden başkası değildir. Hüküm, yalnızca Allah'ındır. O, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi emretmiştir. Dos- doğru olan din işte budur; ancak insanların çoğu bilmezler." ⁹⁹

"Biz her ümmetel/kavme: 'Allah'a ibâdet edin; sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur' (diye tebliğ etmesi için) bir peygamber gönderdik." ¹⁰⁰

"Allah dedi ki: 'İki ilâh edinmeyin. O, ancak tek bir ilâhtır. Öyleyse Ben- den, yalnızca Benden korkun.' Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur, din de (itaat ve kulluk da) yalnız O'nundur. Böyleyken, Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?" ¹⁰¹

"Rabb'in, yalnız kendisine kulluk etmenizi... emretti." ¹⁰²

"Kâfirler Beni bırakıp da kullarımı evliyâ/dostlar edineceklerini mi san- dılar? Biz cehennemi kâfirlere bir konak olarak hazırladık." ¹⁰³

"Şüphe yok ki Ben, Ben Allah'ım... Benden başka ilâh yoktur; şu halde bana ibâdet et..." ¹⁰⁴

"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı yerlerin ve gökler(in nizamı, dengesi) bozulurdu. Demek ki arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir." ¹⁰⁵

"O'nu bırakıp ilâhlar mı edindiler? De ki: 'Kesin delilinizi getirin, işte benim ve ümmetimin kitabı ve benden öncekilerin kitapları.' Hayır, onla- rın çoğu gerçeği bilmez de yüz çevirirler." ¹⁰⁶

"Senden önce gönderdiğimiz her peygambere; 'Benden başka ilâh yoktur, Bana kulluk edin' diye vahyetmiştir." ¹⁰⁷

97] 10/Yûnus, 31

98] 10/Yûnus, 106

99] 12/Yûsuf, 39-40

100] 16/Nahl, 36

101] 16/Nahl, 51-52

102] 17/İsrâ, 23

103] 18/Kehf, 102

104] 20/Tâhâ, 14

105] 21/Enbiyâ, 22

106] 21/Enbiyâ, 24

107] 21/Enbiyâ, 25

"Ümmetiniz bir tek ümmettir ve Ben de sizin Rabbinizim. O halde gereği gibi ibâdet edin." ¹⁰⁸

"Göklerde ve yerde bulunan her şey, Rahman'a kul olarak gelecektir." ¹⁰⁹

"...Öyleyse iğrenç bir pislik olan putlardan kaçının, yalan söz söylemekten de kaçının. Kendisine şirk/ortak koşmaksızın Allah'ın hanifleri (O'nun birliğini kabul eden mü'minler olun). Kim Allah'a ortak koşarsa, sanki o, gökten düşüp parçalanmış da kendisini kuşlar kapmış, yahut rüzgâr onu uzak bir yere sürükleyip atmış gibidir." ¹¹⁰

"Kezâ Hak yalnız Allah'tır. O'nu bırakıp ibâdet ettikleri ise bâtılın ta kendisidir. Doğrusu Allah yücedir, büyüktür." ¹¹¹

"Onlar, Allah'ın kadrini hakkıyla takdir edemediler. Şüphesiz Allah, güç sahibidir, azizdir." ¹¹²

"Gördün mü o kendi hevâsını (istek ve arzularını) ilâh/tanrı edinen kimseyi. Şimdi onun üzerine sen mi bekçi olacaksın." ¹¹³

"Allah ile beraber başka bir ilâha yalvarıp yakarma, sonra azaba uğratanlardan olursun." ¹¹⁴

"...Allah ile başka ilâhlar mı var?!" ¹¹⁵

"Allah ile birlikte başka bir ilâh edinip tapma. O'ndan başka hiç bir ilâh yoktur." ¹¹⁶

"(İbrahim onlara) dedi ki: 'Siz, sırf aranızdaki dünya hayatına has muhabbet uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar (tanrılar) edindiniz...' ¹¹⁷

"Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir? diye sorarsan, şüphesiz Allah'tır derler." ¹¹⁸

"Gönülden katıksız bağlılar olarak, O'na yönelin ve O'ndan korkup sakının, namazı dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın." ¹¹⁹

108] 21/Enbiyâ, 92

109] 19/Meryem, 93

110] 22/Hacc, 30-31

111] 22/Hacc, 62

112] 22/Hacc, 74

113] 25/Furkan, 43

114] 26/Şuarâ, 213

115] 27/Neml, 60-63

116] 28/Kasas, 88

117] 29/Ankebût, 25

118] 29/Ankebût, 61

119] 30/Rûm, 31

"Size gökten ve yerden rızık verecek Allah'tan başka yaratıcı mı var?" ¹²⁰

"Yardım görürler umuduyla, Allah'tan başka ilâhlar edindiler. Hâlbuki onların (o sahte tanrıların, taptıkları putların) kendilerine yardım etmeye asla güçleri yetmez. Bilâkis onlar, bu mâbutlar için yardıma hazır askerlerdir." ¹²¹

"İçlerinden kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaşıtlar. Kâfirler dedi ki: 'Bu, yalan söyleyen bir büyüçüdür. Tanrıları bir tek ilâh mı yaptı? Doğrusu bu, tuhaf bir şey!' Onlardan mele' (ileri gelen bir grup, egemen güçler): 'Yürüyün, ilâhlarınıza bağlılıkta direnin, sizden istenen şüphesiz budur. Son dinde de bunu işitmedik. Bu, içi boş bir uydurmadan başka bir şey değildir.'" ¹²²

"Allah'ı bırakıp da kendilerine bir takım dostlar edinenler derler ki: Biz bunlara ancak bizi Allah'a daha fazla yaklaştırsınlar diye tapıyoruz." ¹²³

"De ki: 'Ey câhiller! Bana Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi emre diyorsunuz?' Ey Muhammed! And olsun ki sana da, senden önceki peygamberlere de vahyolunmuştur. And olsun, eğer Allah'a ortak koşarsan amellerin şüphesiz boşa gider ve hüsrana uğrayanlardan olursun. Hayır, yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol. Onlar, Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Hâlbuki kıyâmet günü bütün yeryüzü O'nun tasarrufundadır. Gökler O'nun eliyle dürülüp bükülecektir. O, müşriklerin ortak koştuklarından münezze ve yücedir." ¹²⁴

"Yoksa onların birtakım şirk koştukları ortakları mı var ki, Allah'ın izin vermediği şeyleri, dinden kendilerine teşrî ettiler (bir şeriat/dinî kural kıldılar)? Eğer o fasıl kelimesi (azabı erteleme sözü) olmasaydı, derhal aralarında hüküm verilir (işleri bitirilir)di. Şüphesiz zâlimler için can yakıcı bir azap vardır." ¹²⁵

"Senden önce de hangi memlekete uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıkları; 'Atalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izlerine uyarız' derlerdi." ¹²⁶

"O gökte de ilâhtır, yerde de ilâhtır." ¹²⁷

"De ki; O Allah bir'dir. O Allah samed'dir (Hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şey Kendisine muhtaç olan; her şeyin kaynağı ve yaratıcısıdır). Hiç

120] 35/Fâtır, 3

121] 36/Yâsin, 74-75

122] 38/Sâd, 4-7

123] 39/Zümer, 3

124] 39/Zümer, 64-67

125] 42/Şûrâ, 21

126] 43/Zuhruf, 23

127] 43/Zuhruf, 84

*kimseyi doğurmamıştır. Hiç kimse O'nu doğurmamıştır. O'na benzeyen hiçbir şey de yoktur.”*¹²⁸

Kur'an'da Tevhidle İlgili Önemli Vurgular

Kur'an-ı Kerim'de "İlâh" kelimesi, toplam 147 yerde geçer. "Allah" lafzı ise, tam 2697 yerde kullanılır. "Lâ ilâhe illâllah" şeklindeki tevhid kelimesi/cümlesi Kur'an'da iki yerde¹²⁹ geçer. Aynı anlama gelen "Lâ ilâhe illâ Hû" şeklinde otuz yerde tekrarlanmaktadır. Tevhidi anlatan diğer âyetleri de göz önünde bulundurduğumuzda, Kur'an'ın Allah'ın tek bir ilâh olduğuna inanmaya ne kadar önem verdiğini ve bütün Kur'ânî esasların tevhid inancı esasına dayandığını görürüz. Şöyle ki; yukarıdaki kavramlara 873 yerde zikredilen iman kelimesini, 525 yerde zikredilen küfür kelimesini de eklediğimizde; saydığımız bu kavramlar toplam olarak 4442 etmektedir. Bu sayı da, Kur'an'daki âyet sayısının üçte ikisinden çoğunu teşkil etmektedir. Sadece bu lafızlarla tevhidin yerleştirilmesi ve şirkin izâlesi Kur'an âyetlerinin üçte ikisini teşkil ettiği görülür. Bir adı da Tevhid sûresi olan İhlâs sûresinin Kur'an'ın üçte biri sayılması da bu sûrede baştan sona tevhidin en özlü ve özet biçimde sunulduğunun hatırlatılmasıyla ilgilidir. Yani, ihlâs sûresinin içerdiği tevhid, Kur'an konularının üçte biridir anlamı taşır. Hadis rivâyetindeki ihlâs sûresinin Kur'an'ın üçte birine eşit olduğu ifâdesinden de anlaşıldığı gibi, direkt tevhidle ilgili âyetler Kur'an'ın üçte birini teşkil etmekte; dolaylı olarak şirkin izâle edilip tevhidin hâkim kılınmasıyla ilgili âyetler ise yukarıdaki rakamlardan anlaşıldığı gibi Kur'an'ın üçte ikisinden fazlasını oluşturmaktadır. Bütün bunlar göstermektedir ki, Kur'an'ın en temel konusu gönüllerde, zihinlerde ve eylemlerde birey ve toplum olarak tevhidin hâkim kılınıp şirkin yok edilmesidir.

Tevhid, yaratılıştan öncedir. Cenâb-ı Allah yaratılış esnâsında (ruhlar âleminde) yegâne Rab olduğunu bütün insanlığa onaylatmıştır: *"Hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendi nefislerine karşı şâhit tutmuştu. 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' (demişti de) 'Evet (Rabbimizsin) şâhit olduk' demişlerdi. (Bu) Kıyâmet günü 'biz bundan habersizdir' dememeniz içindir. Ya da bizden önce atalarımız şirk koşmuştu da biz ise onlardan sonra gelen bir kuşağız. İşleri bâtil olanların yaptıkları yüzünden bizleri helâm mı edersin?' dememeniz için..."*¹³⁰ Âyetle görüldüğü üzere Tevhid fikrinin temelleri insanlığın yaratılışı esnâsında atılmıştır. Yüce Allah biricik

128] 112/İhlâs, 1-4

129] 37/Sâffât, 35; 47/Muhammed, 19

130] 7/A'râf, 173

Rab olduğunu bütün insanlara tasdik ettirmiş ve Kıyâmet günü yapılabilecek tüm itirazların geçersiz olduğunu daha ilk günden kendilerine bildirmişti.

Cenâb-ı Allah, kullarından aldığı bu söz üzerine onları bilme, düşünme ve akletme yetenekleriyle donatmış ve ayrıca onlara iyi-yi, güzeli ve doğruyu gösteren peygamberler göndermişti: *“Biz her ümmete; ‘Allah’a kulluk/libâdet edin ve tâğutlardan sakının’ diye tebliğât yapması için bir peygamber gönderdik.”*¹³¹ Görülüyor ki tevhid inancı, akîdenin esasıdır. Şeriatın tümü onun için indirilmiş, bütün peygamberler, hep o inanca çağırmışlardır. Bu temel akîdeye dayalı olan İslâm dininin ana hedefi, insanları şirkten, tâğutlardan ve küfürden kurtararak Allah’ın birliğine inandırmak, kalplerde bu rûhu yeşertmek, Allah’ın bir tekliği fikrini yerleştirmektir.

“Lâ ilâhe illâllah” kelimesi, İslâm dininin temel rûknü olduğuna göre Tevhid olmadan İslâm dininden de bahsetmek mümkün olmaz. Bu yüzden İslâm’da şer’î ilimlerin temeli ve aslı kabul edilen Tevhidin ilk olarak açıklanması, tebliğ edilmesi ve beyan olunması gerekmektedir: *“Senden önce gönderdiğimiz her peygambere; ‘Benden başka ilâh yoktur, Bana kulluk edin’ diye vahyetmişizdir.”*¹³² Aslında Kur’ân-ı Kerim, tevhidin, yani **“Lâ ilâhe illâllah”ın mânâsını açıklamak üzere gönderilmiştir.** Bu itibarla o en önemli vurgu olarak şirki ve benzerlerini kesin bir dille reddediyor.

Tevhid akîdesinin, küçük bir şüpheye yer bırakmadan, saf ve katıksız bir şekilde yerleşmediği bir kalpte hakiki imandan bahsetmek mümkün değildir. Gerçek bir iman için de Allah’a imandan önce tâğutları tanımamak, onları reddetmek gerekir: *“Kim tâğutu inkâr eder ve Allah’a iman ederse, şüphesiz kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah işitendir, bilendir.”*¹³³ Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili adlı tefsirinde bu âyetle ilgili şunları söylemektedir: *“Muvahhid mü’min olmak için, Allah’a imandan evvel küfre tevbe etmek şarttır ve bu tevbenin şartı da tâğutları asla tanımamaya azmeylemektir. Bu sûretle ‘Kim tâğutu inkâr edip de Allah’a iman ederse’ âyeti ‘Lâ ilâhe illâllah’ kelime-i tevhidin bir tefsiri demektir.”*¹³⁴ Kur’an’a göre Allah’a iman etmekle, tâğutu reddetmek aynı kapıya çıkar. Yani tâğut reddedilmedikçe Allah’a iman tamamlanmış olmaz. Bu ikisi hiçbir zaman bir arada bulunamaz. Allah’a inanmak ve iman etmek; aynı zamanda

131] 16/Nahl, 36

132] 21/Enbiyâ, 25

133] 2/Bakara, 256

134] Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, Eser Y. 2/871

tâğuta tâbi olmamak demektir. ¹³⁵

Mü'min olmanın, Allah'ı kabul etmenin anlamı, tevhid akîdesinin net olarak, saf, arı ve duru olarak insan kalbine yerleşmesi ve buna bağlı olarak insan hayatında, yani pratikte tezâhür etmesidir. Buna Allah'ın insan hayatına hükmetmesi de diyebiliriz. İnsanın Allah'tan gayrı bütün sahte ilâhları reddetmesi, sadece Allah'ın kopmak bilmeyen sağlam kulpuna yapışarak, diğer bütün iplerin kesilmesi... İşte Tevhidin rûhu budur.

Tevhid, mü'minin hayat metodudur. Diğer İslâmî bütün rükünler bu genel prensibe bağlıdır. Bu itibarla tevhid kavramı, yani "Lâ ilâhe illâllah" prensibi İslâm'da bütün anlayış ve yaşayış biçimlerinin kaynağını teşkil eder. Diğer bütün rükünler, prensipler ve fikirler bu yüce kavramın etrafında örülür. İnsan, tevhid akîdesi konusunda net bir düşünceyi kazanıp bir karara varmadıkça, bu konuda sâbit bir görüşe ulaşmadıkça, diğer İslâmî hiçbir konuda sağlıklı bir sonuca ulaşamaz. Her zaman olduğu gibi, teknolojinin, materyalist ve kapitalist felsefelerin, beşerî ideolojilerin göz boyadığı ve kafa bulandırdığı günümüzde, bizi bu kargaşa ve zillet bataklığından kurtaracak yegâne prensip tevhid akîdesidir. Tıpkı İslâm'ın ilk dönemlerinde olduğu gibi...

O halde bize düşen, tevhid akîdesini aslından öğrenmek ve yeniden ona dönmektir. Ancak bu şekilde câhiliyyenin bataklığından kurtulabilir ve yeniden dünya toplumları arasındaki izzetimizi kazanabiliriz. Kur'an Allah Teâlâ'nın varlığını isbat etmeyi değil; O'nun sıfatlarını konu edinmiştir. Bu âyetlerde özellikle Tevhid, yani Allah'ın bir tekliği üzerinde durularak Allah'ın şeriki ve benzeri olmadığı ifâde edilmiştir. Kur'an'a göre Tevhidin asıl mânâsı; Allah'ın birliğine, dengi ve ortağı olmadığına insanların iman etmesidir.

Kur'an Metodu: Kur'ân-ı Kerim, "Allah'ın varlığı" konusunda tâkip edilmesi gereken metodun, görünen tabiat olaylarından, maddî birtakım fenomenlerden yahut aklî ve mantikî görünen bazı izahlardan hareketle O'nun varlığını ispat etmeye çalışmak değil; aksine, tutulacak yolun Allah'ın varlığına -hiçbir delile ihtiyaç duymadan- iman etmek olduğunu açıkça beyan eder. İman ile direkt bağlantılı görülen bu konu ile ilgili olarak Kur'an'ın serdettiği deliller "iknâî" oluşları ile dikkat çekerler.¹³⁶ Kur'ân-ı Kerim'de Allah Teâlâ'dan bahsedilen âyetlerin çoğu, O'nun sıfatlarını konu edinmiştir. Bu âyetlerde özellikle "Tevhid"

135] Mevdûdi, İslâm'da Hükümet, s. 245

136] Bekir Topaloğlu, İsbât-ı Vâcib, s. 26

üzerinde önemle durulmuş, Allah'ın şerîki ve benzeri olmadığı sürekli vurgulanmıştır. Bu yüzden olsa gerekir ki, Kur'ân-ı Kerim şirk olayı üzerinde çokça durmuş, Allah'ın varlığını ispat yoluna gitmek yerine O'nun birliği konusunu sürekli işlemiştir. Tevhidi, odak kavram haline getirmiştir.

Kur'an'ın "Allah" konusunu, özellikle de akîde mevzûunu işleyen âyetleri dikkatle incelendiğinde bu gerçeğin çok açık bir şekilde ortaya çıktığı görülür. **Kur'an âyetleri, hiçbir zaman direkt olarak Allah'ın varlığını ispat etmeyi hedef edinmemişlerdir.** Çünkü Kur'an Allah'ın varlığına inanmayı açık ve kesin bir zorunluluk olarak kabul eder. Bu hususta insan fıtratı için kabul veya red söz konusu değildir. Bu gerçek, Kur'an'da temel bir prensip olarak kabul edilir. Kur'an, selim fıtrata hitap ettiği için Allah'ın varlığını herkesin bedihî ve fitrî olarak kabul ettiği bir gerçek olarak ele aldığından isbâtına çalışmaz.

Gerçekten de insanlık tarihi incelenince, hangi devir ve zamanda, hangi ırk ve toplumda olursa olsun, en ilkelinden en medenîsine kadar genel kabul halinde Allah'ı tanıdıkları görülür. Onun için Kur'an daha çok beşeriyetin en çok yanıldığı ve saptığı "şirk" olayı üzerinde durarak Allah'ın birliği ve diğer sıfatlarını tanıtmaya yönelir. Aynı şekilde müslümanların da "Allah" konusunda aynı yöntemi izlemelerini salık verir. Kur'ân-ı Kerim, direkt olarak isbat sadedinde hiçbir aklî delil kullanmamıştır. Kur'an'da Allah'ın isbâtı ile ilgili olduğu iddia edilen âyet-i kerimeler, doğrudan doğruya Allah'ın varlığını isbat değil; ancak dolaylı olarak bu konuya temas etmektedir. Yani, söz konusu âyetlerden doğrudan doğruya değil; bilâkis dolaylı olarak, kısacası Allah'ın varlığını ispat fikri bu konu ile ilgili bir netice değil; aksine metinlerin zorlanmasıyla o ortaya çıkan bir çıkarsamadır, denilebilir. Buradan şöyle bir sonuç çıkarmamız mümkündür: Kur'an, apaçık, bedihî ve fitrî olan Allah fikri üzerinde aklî ve felsefî bazı yorumlar yaparak yahut maddî birtakım fenomenlerden hareketle yeniden izah ve isbat yoluna gitmeyi, emin olunan bir konu üzerinde tekrar tekrar çalışmak olarak görmektedir ki, bu anlamsız yahut lüks gibi kelimelerle ifade edilebilecek bir işle uğraşmak anlamına gelir. Bu uğraşı da en azından zaman israfı sayılır.

Allah İnancının Fitrî Oluşu: Allah Teâlâ insanı, kendi varlığını algılayıp kavrayabilecek bir fıtrat üzere yaratmıştır. Zira "fıtrat", "insanın Allah Teâlâ'nın varlığını idrâk edebilecek yetilerle donatılmış olarak yaratılması veya Tevhid dinini kabul etmeye müsâit yaratılış" olarak tarif edilmiştir. Kur'an, selim bir fıtratla yaratılan insanın normal olarak kendi güç ve kuvvetinin üstünde, kudret

sahibi yüce bir yaratıcıyı kabul edeceğini belirtir: “*Sen yüzünü ‘hanîf’ olarak dine, yani Allah insanları hangi ‘fıtrat’ üzere yaratmış ise o fıtrata çevirir. Allah’ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.*”¹³⁷ Yine, Allah Teâlâ, elest bezminde Âdemoğullarının zürriyetini, Allah’ın kendilerinin Rabbi ve mâliki olduğuna, O’ndan başka hiçbir ilâh bulunmadığına şahit olarak sülâlelerinden kendilerini çıkardığını haber veriyor.¹³⁸ Nitekim Allah Teâlâ onları bu fıtrat üzere yaratmıştır.

Evet, fıtratın bizzat kendisi Allah’ın varlığını bilir ve şânı yüce Allah, elest bezmi veya kaalû belâ denilen A’râf sûresi 172. âyetinde belirtildiği gibi Âdemoğullarından söz aldığı andan itibaren fıtrat, ibâdetle Allah’a yönelir. Bu konuyu Allah Rasûlû şu şekilde belirtir: “*Her doğan, fıtrat üzere doğar. -Başka bir rivâyette ise ‘bu din üzere doğar’- (Fakat sonradan) ana-babası onu yahûdileştirir, hıristiyanlaştırır veya mecûsileştirir...*”¹³⁹ Bu hadis-i şeriften anlaşılacağı üzere Allah’ın varlığına inanmak, insanda doğal bir duygu ve şudur. Bu duygu ve şuur; gaflet, inat, kibir gibi bazı ârizî hallerle körelebilir. Fakat hiçbir zaman yok olmaz. Doğuştan Allah’ın varlığı fikrine ve itikadına sahip olan insan, bu fikir ve inancı, çalışarak kazanmış ve öğrenmiş değildir. Aksine, bu düşünce Allah tarafından yaratılmıştır. Yani Allah insanı, Kendisine inanma ve Kendisini bilme özelliğiyle yaratmıştır. Merhamet, şefkat hisleri, düşünme ve idrâk kabiliyetleri nasıl insanın mâhiyetini teşkil eden vasıflarsa, bu özelliklere sahip olmayan insan nasıl düşünülemezse, Allah’ı bilme ve O’na inanma vasfı da öyledir. İnsanın özelliğini teşkil eden vasıflardan biri de inançtır. Her insan, bu inancı kendi rûhunda, vicdânında duyar. Bu sebeple en medenî toplumlardan en ilkel kavimlere kadar herkeste bu itikada rastlanır. Bütün insanlar, hak veya bâtıl mutlaka ilâhî bir kudretin varlığına fıtraten inanmışlardır.

Allah’ın varlığını her insan içinde hisseder. İlhad ve inkârın en aşırı noktasına varmış bulunan bir kimsenin bile, büyük bir felâketle karşılaştığı zaman taş, toprağa veya ağaca sığındığı görülmemiştir. Her insan, böyle bir durumda, fıtratının sevki ile hemen Allah’a sığınır, bildiği isim ve sıfatlarla O’na yalvarır. Bu her çeşit gözlemle sâbittir. Nasıl ki büyük bir tehlike ile karşılaşan bir insan, kaçacak ve kurtulacak bir yer arar ve nasıl ki küçük çocuk, annesinin memesine zarûretten ve yaratılıştan koşarsa,

137] 30/Rûm, 30

138] 7/A’râf, 172

139] Buhârî, Cenâiz 33, 79; Müslim, Kader 23-25, İman 264; Ahmed bin Hanbel, II/315, 233, III/435, IV/9

aynen öylece önemli anlarında insan da yaratanını arar, O'na sığınır. Kur'an, bolluk ve refah zamanlarında içlerinde fitrî olarak mevcut olan Allah duygusunu gizleyen ve fakat başlarına bir felâket gelince Allah'a yönelen insanlardan şöyle söz eder: *"O kâfirleri kara bulutlar gibi dalga sardığı zaman, dini Allah'a has kılarak O'na yalvarır, duâ ederler. Allah onları karaya çıkarıp kurtardığında içlerinden bir kısmı doğru yolda kalır (diğerleri ise eski küfürlerine devam ederler)."*¹⁴⁰; *"(Mûcizelerin Allah tarafından olduğunu) Kalplerile yakinen bildikleri halde nefislerine zulmederek ve kibirlenerek bütün mûcizeleri (açıktan) inkâr ettiler."*¹⁴¹ Bu âyet-i kerimelerde açıkça ifade edildiği gibi, felâketlerle yüz yüze geldiği ve sıkıntılarla karşılaştığı zamanlarda çoğu kez fitrat nefse ve akla galebe çalar, üstün gelir ve insan kibri, gururu ve inadı bırakıp Allah'a yönelir, O'ndan istimdad ederek yardım ister.¹⁴²

Tevhidin Göstergesi; Kapsadığı Mânâ ve Sonuçları

1- Tevhid Bir Hayat Nizamıdır

a- Allah'tan başka ilâh olmadığını kabul etmek Tevhidin ilk şartıdır. Burada kulluğun sadece Allah'a yapılacağı belirtilmektedir. Kelime-i Tevhidin (tevhid cümlesinin) ikinci bölümü ise, kulluğun nasıl yapılacağını, nasıl pratize edilip hayata yansıtılacağını açıklar.

b- Bu hayat nizamını kabul eden muvahhid mü'min, her iki bölümü de samimi olarak yaşayış ve tüm davranışlarıyla isbat eder.

c- Tevhid kelimesi, müslümanların hayatının bütün ayrıntılarıyla birlikte üzerine oturtulduğu temel prensip ve nizamı oluşturur. İslâm toplumunun bunun dışında oluşması ve yaşaması mümkün değildir.

d- Tevhid nizamının ve tevhidî hayat görüşünün dışında başka prensipler üzerine oturtulan hayata İslâmî hayat denemez.

e- Tevhidî nizamın, başka herhangi bir dünya görüşü ve ideolojik düzenle sentezi, karıştırılması halinde bunun Tevhid dini İslâm'la alâkası kalmaz.

f- Tevhidin ikinci bölümüyle bey'at edilip bağlılık sözü verilen Rasûlullah'ın sünnetinde (uygulama ve tebliğinde) İslâm

140] 31/Lokman, 31

141] 27/Neml, 14

142] Mehmet Kubat, Kur'an'da Tevhid, s. 23-27

toplumunun karakteri, yapısı, İslâm cemaat ve devletinin şekillen-işi ve bu aşamalara geçişin metodu belirlenmektedir.

g- Lâ ilâhe illâllah'ın gereklerine ters hareket edenler, (sadece) Allah'a kulluk etmiş olamazlar.

h- Hukukî prensiplerini Allah'tan başkasından alan ve Rasûlullah'ın bize tebliğ ettiği yolun dışında bir hükmü kabul eden kimse sadece Allah'ı ilâh kabul ediyor sayılamaz.

ı- Tevhidî inanış ve yaşayış, namaz ve oruç gibi ibâdetlerin (ve her çeşit davranışın ibâdet bilinciyle) sadece Allah'a yapılması- nı gerektirdiği gibi, sosyal düzen, hareket, ahlâk ve hukukun da Allah'ın hükmüne uygun olmasını gerektirir. ¹⁴³

2- Tevhid, Bir İnkılâp Projesidir

Tevhidi kabul eden insanın beyninde, kalbinde ve kalıbında, bedeninde ve rûhunda bir inkılâp gerçekleşir. Bu devrim sonucunda müslümanda duygu, düşünce ve eylemler kesin ve köklü bir imanla kendisini gösterir. Her anlamda ve her alanda köklü değişim ve dönüşüm geçiren muvahhid şunları kabul etmiş ve Allah'a şunlar için söz vermiş olur:

a- Allah'ım, beni yarattın ve yaşatıyorsun. Ben ancak Senin hükümlerine/emirlerine uyarım; Sana güvenir, dayanır, Sana bel bağlarım.

b- Gerçek anlamda cezalandıracak ve mükâfatlandıracak ancak Sensin. Senin dışında mutlak olarak korkulacak ve mutlak se-vilecek, her konuda yardım edebilecek kimse yoktur.

c- Emirlerini ve yasaklarını bildiren, insanlığa yasa, ahlâk niza-mı, insanlar arası ilişkiler, inanç ve ibâdet usûllerini öğreten Kitabı-na inanıyor ve onu yaşamaya söz veriyorum. En güzel emri, Senin emrin; en mükemmel hüküm Senin nizamların ve kanunlarındır.

d- Beni Sen rızıklandırıyorsun, bana nimetleri Sen bahşediyorsun. Senin rızan için yaşayacağım, Senin emrine uymayan hiçbir fikri, düşünce ve hükmü benimsemeyeceğim. Tüm tâğutları ve tâğûtî düzenleri reddediyorum.

e- Sana yönelmeyenlere, Seni tanımayanlara, Senin emirleri-nin tümünü veya bazısını reddedenlere, Senin dinini tahrif etmek isteyenlere, Senin emirlerini ucuz dünya çıkarı karşısında satan-lara, hakka bâtili karıştıranlara, Sana isyan eden, Senin dinini

143] Bk. 6/En'âm, 162; 33/Ahzâb, 36; 59/Haşr, 7; 4/Nisâ, 59, 65; 5/Mâide, 44, 45, 47

yalanlayan veya alaya alanlara, tuğyan edip hakkı aşanlara gücümün yettiğince karşı koyacağım.

f- Hiçbir zararın veya yararın Senin takdirin olmadan gelmeyeceğine, bütün dünya birleşse Sen istemeyince en küçük bir fayda veya zarar veremeyeceklerine inanıyorum ve bu inancıma uygun davranacağıma söz veriyorum.

g- Bütün rûhum, varlığım ve tüm gücümle sadece Sana kul olacak ve kulluk yapacağım. Hayatımın her ânını bu inanç ve binleyle yaşayacağım.

h- Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Senin rasûlün/elçin olduğuna, dünya ve âhiret saâdetinin ancak onun örneğinde gerçekleşeceğine, tek önderin Peygamber olduğuna inanıyorum.

ı- Benim efendim, imamım, örneğim ancak Rasûlullah'tır. Onun izinden gideceğim. Onun sünnetini/yolunu tâkip edeceğim, ona ters düşenleri sevmeyeceğim, ondan başkasına kesin bir şekilde bağlanmayacağım, ondan ilham almayanları tanımayacağım, onun düşmanlarıyla mücadele edeceğim.

3- Tevhid, Kâinat Nizamıdır

Tevhid kelimesi, buna inanan insanla, Allah'a teslimiyetten hiç ayrılmayan, Allah'ı her an tesbih eden kâinat ve işleyişleri arasında bir uyum, bir kardeşlik ilişkisi şeklinde bir düzen kurar:

a- Lâ ilâhe illâAllah, sadece insan varlığıyla ilgili değil; tüm varlıklarla ilgili, tüm varlıklar için bir hayat düzeni belirlemekte ve bu düzeni hatırlatmaktadır.

b- Kâinattaki bütün varlıkların kanununu Allah belirlemiştir. Dolayısıyla onlar üzerinde Allah'tan başka hâkim ve tasarruf sahibi yoktur. Tabiat kanunları denilen şey, Allah'ın tabiattaki yasaları, sünnetidir (sünnetullah).

c- Yeryüzünde Allah'ın hükmünü/nizamını hâkim kılmak veya bunun için gayret sarfetmek (cihad), sadece âhiret ödülü için değildir. Âhiret, dünya hayatının devamı ve tamamlayıcısıdır. Tevhid, insanı dünyada huzura erdirdiği gibi, âhirette de mutluluğu kemâle ve sonsuzluğa erdirtir.

d- Allah yerde de gökte de (tek) ilâhtır. Her şeyin düzeni ve irâdesi O'nun elindedir.

4- Tevhid, Özel Bir Medeniyet ve Kültür Oluşturur

a- Medeniyet, gerçek anlamıyla, İslâm'dan, Tevhidin

oluşturduğu hayat ve toplumsal ilişkiden farklı bir şey değildir. İslâm'ın kendisi, mükemmel bir medeniyettir.

b- Mükemmel bir medeniyetin insanî ve toplumsal özellikleri, insanların kula kulluktan kurtulup sadece Allah'ın hükümlerine rızâ göstermeleri ve O'nun kanunlarını uygulamaları sonucunda gerçekleşir.

c- Kelime-i Tevhid, Kur'an ve sünnetle hudutları çizilen bir kültür ve medeniyet ön görmektedir. Tevhidî inanış; hikmetin (faydalı ilim ve uygulamanın) müslümanların yitik malı olduğunu, onu nerede bulurlarsa almaları gerektiğini öğretmektedir.

d- Doğruluğu kanıtlanmış ve insanlığın faydasına kullanılan müsbet bilimle İslâm'ın çatışması söz konusu değildir. Aslında müsbet bilim, Allah'ın insanda ve evrende yarattığı kanunların (sünnetullahın) tanınması ve disiplininin başka bir şey değildir.

e- Tevhidî anlayış, insanın sınır tanımadan gelişen bilim ve teknolojinin kölesi durumuna getirilmesine karşı çıkıp; teknolojinin ve ilmin insanın hayrına/faydasına hizmet ederek insanın emrine/istifadesine verilmesini öngörmektedir.

f- Tevhidî zihniyet, insanlara "uygarlık" diye "modernizm"i, teknolojik köleliği ve tüketim toplumu olup eşyanın ve sömür-cülerin emrine ve hizmetine girmeyi kesin bir şekilde reddedip insanların âdil bir şekilde gerçek medeniyetten nasiplenmelerini sağlar. Yeryüzünde ancak tevhid inanç ve düzeninin hâkim olmasıyla bu adâlet gerçekleşir; insan ancak tevhidî medeniyet anlayışı sâyesinde tüm köleliklerden kurtularak yeryüzünün efendisi/halifesi olma onuruna kavuşabilir.

g- Tevhidî inanış; Allah'ın emir ve yasaklarının Rasûlullah'ın örneğiyle uygulandığı bir toplumu İslâm toplumu kabul eder. Toplumdaki bireyler, birtakım dinî anlayış ve davranış içinde ol-salar da, eğer o toplumda bireyse, sosyal ve siyasal düzenlemeler Allah'ın hükümlerine dayanmıyorsa, o topluma câhiliyye toplumu denilir.

5- Tevhide İnanmak, Gerçek üstünlüğü Doğurur

*"Üzülmeyin, gevşemeyin; eğer gerçekten iman ediyorsanız üstün olan sizlersiniz."*¹⁴⁴ Bu üstünlük, insanların (sadece) savaşlarda üstün gelmelerini değil; esas olarak bir mü'minin düşüncesini ve eşyaları değerlendirmesini, izzet ve onurunu kapsar:

144] 3/Âl-i İmrân, 139

a- Tevhidî inanışla, mü'min her şeye ve her duruma, her değere ve her şahsa karşı takınacağı mü'min muvahhide has onur ve şerefi temsil eder; bu üstünlüğün bilinci içinde gurura kapılmadan Allah'a karşı kulluk, yeryüzündeki varlıklara karşı hilâfet görevini yerine getirir. İnsanlara karşı tevhidî iman ve değer ölçüleriyle, böyle bir imana dayanmayan diğer tüm insan ve değer ölçülerinden üstün olduğunun şuur ve sorumluluğuna ulaşır.

b- Tevhid düşüncesinden sapmış beşerî tüm kuvvet ve korkuların üstüne çıkar. İnanan insan, Allah'ın hükümlerine ters düşen tüm değer, gelenek, âdet ve düzenlerin üstündedir. Aşağılık duygusu nedir, bilmeyen öz güven sahibi kişilikli bir karakter sahibidir. Şeref, fazilet ve yücelik sahibi olmanın yolunu ve tarzını bilir, bu yoldan ayrılmaz ve bunun şükrünü edâ eder.

c- Tevhid eri, Allah'ın askeri olduğunun bilinci içinde, yeryüzündeki zâlim ve tâğûtî kuvvetlerin karşısında yer alır. Haksızlık karşısında susanın dilsiz şeytan olduğuna inanır. İyiliği emretme ve kötülüğe dur deme görevini en güzel şekilde icrâ ederek egemen zâlimlere karşı çıkmanın sonucundaki her çeşit zorluklara katlanmanın "sabır" demek olduğunu ve cennetin bedelinin bu cihad olduğunu unutmaz.

d- Muvahhid insan; bâtil örf, âdet ve geleneklerin yanlış uygulamaları altında ezilmediği gibi; bazı insanlarca yüceltilse veya korkulsa bile, tevhid inancına dayanmayan her çeşit dünyevî güçlerin Allah'ın gücü ile karşılaştırıldığında "yok" hükmünde olduğunu ve basit birer aldatmaca veya yanılsama olduğunu fark ederek tevhide bağlanmanın en üstün ve tek gerçek güce dayanmak demek olduğunu bilerek bu güçle irtibatı oranında güçlü olduğunu bilir.

e- Bu izzetin şuuruna ermiş bir muvahhid, her çeşit zâlimlere, yaygın bâtil değerlere, egemen beşerî ideolojilere, tüm bâtil dinlere, düzenlere, dayatma ve âdetlere karşı tevhidin ve tevhid erlerinin üstün olduğunu anlar, Allah'ın "hayvandan da aşağı" dediği "pislikler" olan müşriklere ve onların özelliklerine tenezzül edip özenmez.

f- Muvahhid mü'minin, tarihi tevhid tarihidir. Örnekleri de peygamberler ve onların yetiştirdikleridir. İlk müslümanlar, tevhide ters düşen tüm düşünce ve eylemler karşısında hiç tâviz vermeden dimdik durmuşlar, her yönüyle gerçekten üstün olduklarını kanıtlamışlardır. Bu muvahhidler, hiçbir kınayıcının kınamasından etkilenip korkuya kapılmamış, tevhid şuurunun verdiği üstünlüğü bireysel ve toplumsal hayatlarında sergilemişlerdir.

g- Mü'minin üstün olması, başkalarına tepeden bakması, gururlanması anlamına gelmez. Onun izzeti/şerefi/halîfeliği/efendiliği, başkalarının da hidâyete ermesini isteyerek, onları örnek almadan, tam tersine onlara örnek olması, onlara acıyarak gerektiğinde malını ve canını Allah için başkalarının hidâyeti ve tevhidin hâkimiyeti uğrunda harcaması demektir.¹⁴⁵

6- Tevhid, Bir Kurtuluş Reçetesidir

Tevhid reçetesini tam anlamıyla, yerli yerinde kullanan kişi, dünyada olduğu gibi, âhirette de kurtuluşa erecektir. İman ve amel bütünlüğünü içeren bu kelime, insanın neleri reddedip kabul edeceğini, nelerden sakınıp neleri yapması gerektiğini, yani tam bir gönül huzuru ve teslimiyetle (sadece) Allah'a kulluk yapacağını tavsiye eden bir reçetedir.

Âyet ve hadislerde açıkça belirtildiği gibi, tevhid itikadı, sahibini eninde sonunda mutlaka kurtuluşa erdirecektir. Lâ ilâhe illâllah'ın mânâsını bilerek, bunu kalbiyle tasdik edip diliyle ikrar ederek hayatını her yönüyle bu inancın gerektirdiği şekilde düzenleyen bir kimse, beşer olarak bazı günahlar işlese bile mutlaka cennete girecektir. Bu anlayış ve yaşayış, zâten dünyanın da cennete dönüşmesini sağlayacaktır.

Kelime-i Tevhid

Peygamberimiz (s.a.s.) İslâm'ın beş esas temel üzerine binâ edildiğini, bunun birincisinin 'şehâdet' getirmek, yani kelime-i tevhid olduğunu söylemiştir.¹⁴⁶ Aynı ifâde 'Cibrîl hadisi' olarak bilinen meşhur hadiste de geçmektedir.¹⁴⁷

Şehâdet kelimesi veya tevhid kelimesi, İslâm'ın temelidir. Bir anlamda da İslâm dairesinin kapısıdır. Onlar gönülden söylenmeden İslâm'ı kabul etmek mümkün değildir. Şehâdet veya tevhid kelimesi aynı şeyi ifâde ederler. Şehâdet Kelimesinde 'eşhedü' ve 'abduhû' ilâvesi vardır. Fakat özleri aynıdır, ifâde ettikleri gerçek farklı değildir. İkisi de birbirlerinin yerine kullanılır.

Kelime-i Tevhid, Allah'ı birleme, O'nun bir ve tek olduğunu söyleme anlamına gelir. İslâm 'Tevhid' dinidir. Tek Allah inancı na dayanır. Evreni ve içindekileri O yaratmıştır. İlâhlığında ve

145] Bk. 3/Âl-i İmrân, 196-198

146] Müslim, İman 22, hadis no: 16, 1/45; Buhârî, İman 1; Nesâî, İman 13; Tirmizî, İman 3, hadis no: 2609

147] Buhârî, İman 37, hadis no: 37; Müslim, İman 1, hadis no: 8; Tirmizî, İman 4, hadis no: 2610; Ebû Dâvud, Sünne 16, hadis no: 4695; İbn Mâce, Mukaddime 9, hadis no: 63, 64; Nesâî, İman 6

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ İTİKÂDİ KAVRAMLAR

Rabliğinde ortağı yoktur. Sonsuz güç ve kudret sahibidir. Dünyanın ve içindeki her şeyin idare edicisi de O'dur. Hüküm ve mülk (her şey) O'nundur.

Tevhid kelimesiyle Allah hakkında bu gibi özellikleri kabul etmiş oluruz. Kelime-i tevhid, Allah inancının kısa bir ifâdesidir. "Lâ ilâhe illâllah Muhammedü'r Rasûlüllah (Allah'tan başka ilâh/tanrı yoktur, Hz. Muhammed O'nun elçisidir)." Bu cümle, tıpkı şehâdet kelimesi gibi, imanla küfür arasında kesin bir çizgidir. İnsan hayatının en önemli tercihidir. En önemli bir seçimdir. Allah'la ve mü'minlerle bir antlaşma, kâfirlere karşı bir ültimatodur. Bütün insanlara karşı İslâm'ı din olarak seçmenin ilânıdır, haber vermedir. Diğer insanlar arasında kimliğini, adresini, mensup olduğu inancını ortaya koymaktır.

Bu cümleyi diliyle tekrar edip, kalbiyle bunun doğruluğunu tasdik eden, dünyadaki konumunu ortaya koymakta, hangi dinin ilkelerine uyacağını, hangi ahlâk üzerine, hangi anlayış doğrultusunda yaşayacağını belli etmektedir. Tevhid kelimesini kabul etmek, kesin bir çizgidir. İnsanlar istedikleri dine inanabilirler. İsteyen babalarının bâtil dinine, isteyen kendi kafasından uydurduğu inançlara, isteyen zâlim liderleri tanırlaştırarak onların yoluna inanabilir. Fakat bir kimse tevhid kelimesini söylerse, hem onlardan tamamen ayrıldığını, onları ve inançlarını reddettiğini, hem de İslâmî hayat tarzını seçtiğini ortaya koymuş olur.

İşte bu ortaya koyuş ve tercih ediş, çok önemli bir olaydır. İnsanlığın çoğunluğunun gittiği yolları reddetmek, onların alıştığı bütün ahlâk(sızlık)ları bırakmak, onların arasında çok farklı bir yaşayış şeklini seçmek; gerçekten önemlidir.

Peygamberimiz zamanında Mekke'de müslüman olan bir avuç insanın halini hatırlarsak bu cümleyi söylemenin önemini daha iyi anlarız. O çevrede herkes, babalarının izi üzerinden gidiyordu. Babalarının dinlerine ve geleneklerine sımsıkı bağlıydılar. Âdetleri konusunda son derece fanatiktiler. Üstelik kendilerinden ayrı dinlere inananlara da hoş gözle bakmıyorlardı. Müslüman olanları duydukları zaman da 'bizi ilgilendirmez' demiyorlar, onları bu dinden döndürmek için baskının ve işkencenin her çeşidini uygulamaktan geri kalmıyorlardı. Öyle bir ortamda 'Lâ ilâhe illâllah' demek, ateşi avuçlamaktan daha zordu. O ortamda müslüman olmak, her türlü tehlikeyi, işkenceyi, yokluğu, yoksulluğu, alay edilmeyi, hatta ölmeyi bile göze almaktı.

Bu sözü söylemede hangi tehlikeler vardı? İlk dönemde müslümanlar güçlü ya da zengin değillerdi. Sayıları yeterli değildi,

kılıçları yoktu, savaşmayı düşünemiyorlardı. Hatta İslâm'ın birçok emri henüz gelmemişti. Yani yaşantıları Mekkelilerden pek çok yönden farklı değildi. O halde Mekke müşrikleri rahatsız eden ne idi? Niçin bu kelimeyi söyleyenlere amansız düşman oluyorlardı? Niçin bunu söyleyenleri susturmak için zulme başvuruyorlardı?

Tevhid kelimesini söyleyenler, bütün ilâhları, o tanrılara bağlı inançları, o ilâhlar adına kurulmuş düzenleri (sistemleri), o tanrılar adına uydurulmuş bütün kanunları ve âdetleri reddediyorlardı. İşin en can alıcı noktası burasıydı. Bir cümle söyleniyor, ama Mekkelilerin saltanatları sarsılıyordu. Bir cümle onları son derece rahatsız ediyordu. Bu cümleyi söyleyen herkesi düşman biliyorlar, o sözü unutmalarını sağlamak için her çareye başvuruyorlardı.

Bu cümleyi söyleyenler ne dediklerinin, neyi tercih ettiklerinin farkında idiler. Bu sözle neleri reddettiklerini gâyet iyi biliyorlardı. Bu sözün neleri kapsadığını, neleri dışarıda bıraktığını anlıyorlardı. Yani onlar tercihlerinin bilincinde idiler. Yalnızca onlar mı? Hayır, müşrikler de kendi düzenleri açısından bunun kötü bir gelişme olduğunun farkında idiler. Çünkü bu cümleyi bilinçli bir şekilde söyleyen herkes, onların etki sahasından ayrılıyordu. Onların otoritesine karşı çıkıyor, uydurdukları ilâhların hâkimiyetinden kurtuluyordu. Hâlbuki ileri gelenler, uydurdukları bu sahte ilâh inancı ile, insanlara hükmediyor, onları yönetiyor ve onlara yön veriyorlardı. Bu ilâhlar adına oluşturdukları düzen sâyesinde işleri tıkırında idi. Çıkarlarını bu bâtil inanç sâyesinde koruyabiliyorlardı.

İlâhlarına ve bu ilâhlara âit inançlara çok bağlı idiler. Çünkü bu ilâhlar onların işine çok yarıyordu. Zavallı halk, câhil ve çaresiz yığınlar da efendilerinin, başkanlarının ve atalarının izinden gidiyorlardı. Sömürü düzeninin farkında değillerdi. İlâhlarının (putlarının) kendilerine yardım ettiğini sanıyorlar, ibâdet etme ihtiyacını ilâhlara tapınmakla karşılıyorlardı. Onların çoğu uydurulan düzenin farkında değillerdi. Onlar, yarım akılla doğru sandıkları bir dine inanıyor, önlerinde duran ve kendi elleriyle şekil verdikleri maddî tanrılara tapıyorlardı.

Hz. Muhammed (s.a.s.) peygamber olarak görevlendirildi ve insanları bu kelimeye ve bunun kapsadığı mânâyâ dâvet etti. Çocuklarına ve özellikle ileri gelenlere, yani yönetici ve zengin takımına bu dâvet çok ağır geldi. Hemen karşı çıktılar. Bu cümleyi söyleyip müslüman olanları düşman bildiler. İnsanların müslüman olmasını önlemek için çeşitli çarelere başvurdular.

Çünkü Kelime-i tevhid, ilâhlık sistemini yerle bir ediyordu. Çünkü o, atalar dininin yanlış olduğunu söylüyordu. Çünkü

o, putlar adına uydurulan sistemin sahte olduğunu belirtiyordu. Çünkü o, insanın insanı sömürmesine, insanın insanı ilâh edinmesine, her türlü zulme hayır diyordu. İbâdet edilmeye lâyık yalnızca âlemlerin Rabbi Allah'tır diye haykırıyordu.

Bu çağrı elbette, insanlar üzerinde hâkimiyet kuran, insanlar üzerinde âdeta rablık taslayan şımarık güç sahiplerini rahatsız edecekti. Onlar güçlü olduklarını, hükmün/egemenliğin kendilerinde olduğunu sanıyorlardı. Bu güçlerini de halk üzerinde gösteriyorlardı. Onlar kendi kafalarından bir şirk dini uydurmuşlardı ve bu uydurma din sayesinde işlerini yürütüyorlardı.

Ama Hz. Muhammed (s.a.s.) çıktı ve insanları bu yanlış yoldan dönmeye çağırırdı. Bir söz söylüyordu ki, bütün ilâhlar sistemini karşısına alıyordu. Bütün putları inkâr ediyordu. İnsanları bir Allah'a ibâdet etmeye ve yalnızca O'nun karşısında boyun eğmeye dâvet ediyordu. Bu ise onlar için hiç de hoş bir şey değildi.

Tevhid kelimesi, iki kısımdan meydana gelir. Tevhid kelimesinin birinci kısmı, aslında bütün peygamberlerin ortak dâvetiydi. Bütün peygamberler insanları 'Lâ ilâhe illâllah (Allah'tan başka ilâh/tanrı yoktur)' inancına dâvet etmişlerdir. Çünkü bu söz 'tevhid' inancının özüdür. Allah'tan gelen, tarih sürecindeki hak dinin temel özelliği; Allah'tan başka ilâh tanımamak, yalnızca bir Allah'a ibâdet etmek ve hayatı Allah'ın emirleri doğrultusunda yaşamak anlayışıdır. Tevhid kelimesi, işte bu ilâhî gerçeği ortaya koymaktadır.

*"Senden önce hiç bir elçi göndermedik ki ona; 'Benden başka ilâh yoktur, şu halde Bana kulluk edin' diye vahyetmiş olmayalım."*¹⁴⁸ Kur'ân-ı Kerim, sık sık 'Allah'tan başka ilâh yoktur' diye vurgulamaktadır. Çünkü insanların çoğu, zaman zaman uydurma ilâhlar bulmakta veya Allah'a ait özellikleri yaratıklardan bazılarına vermekte ve onlara ibâdet etmeye kalkışmaktadırlar. İnsan, öncelikle bu yanlış inancı düzeltmesi lâzım ki, islâm'a âit diğer inanç esaslarını kabul edebilsin.

Peygamberimiz buyuruyor ki: *"...Her kim 'lâ ilâhe illâllah' der ve Allah'tan başka tapınılan şeyleri reddederse, onun malına ve canına haksız yere dokunmak haram olur. Hesabı Allah'a kalmıştır."*¹⁴⁹; *"Ölen bir kimse (ölüm ânında) Allah'ın bir ve benim Allah elçisi olduğuma şehâdet (tanıklık) eder ve kalbi de bu işi tasdik ederse, Allah onu mutlaka mağfiret*

148] 21/Enbiyâ, 25

149] Müslim, İman 35, hadis no: 21

eder.”¹⁵⁰; “Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in, O’nun elçisi olduğuna şehâdet ederek Allah’a kavuşan kimse cennete girecektir.”¹⁵¹

Kelime-i tevhid’in ikinci kısmı, Hz. Muhammed’in (s.a.s.) Allah’ın rasûlü (elçisi) olduğunu kabul etmektir. Bu kabul ediş ve inanma, Allah’tan başka ilâh olmadığını kabul etmenin tamamlayıcısıdır. Kendinden başka ilâh olmayan âlemlerin Rabbi Allah (c.c.), kendine âit haberleri, varlığının delillerini ve âyetlerini, kendi varlığının gerçeklerini bir elçi aracılığıyla insanlara duyurur. O, yarattığı bütün insanların kendi Rabliğini bilmelerini ve yalnızca kendisine kulluk etmelerini istemektedir. Bunu da insanlar arasından seçtiği elçilerle onlara bildirmektedir.

Allah’ın insanlara peygamber/elçi göndermesi; onlara yol göstermek olduğu gibi, aynı zamanda onların başıboş ve rehbersiz bırakılmadıklarının da göstergesidir. Bu elçiler bir taraftan doğru yolu gösterirlerken, bir taraftan da örnek olurlar ve Rabbimizin nasıl bir kulluk görmek istediğini ortaya koyarlar. Gönderilen elçiyi kabul etmek; hem onunla gelen ‘vahy’i kabul etmek, hem de o elçiyi örnek almak demektir. Elçiler kuru bir dâvetçi veya postacı değillerdir. Onlar, Allah’tan gelen vahy’i hem yaşarlar, hem uygularlar, hem de insanlara tebliğ ederler. İşte Hz. Muhammed (s.a.s.) de bu elçilerden biridir ve sonuncusudur. Rabbimiz insanlara son defa bir elçi olarak O’nu göndermiş, ona vahyettiği Kur’an’la insanları hidâyet yoluna dâvet etmiştir. İslâm, Hz. Muhammed (s.a.s.)’in tebliğ ettiği, yaşayıp uyguladığı dindir.

Tevhid kelimesini söyleyen bir kimse öncelikli olarak Allah’ın varlığını ve birliğini kabul eder, sonra da inandığı Allah’ın, elçi olarak seçtiği Hz. Muhammed’i son peygamber olarak tanır. Buna bağlı olarak da son elçinin tebliğ ettiği her şeye, İslâm’a âit bütün esaslara inanır. Hz. Muhammed’in (s.a.s.) din olarak öğrettiği, anlattığı ve yaşadığı her şeyi kabul eder. Bu esaslara itiraz etmez, o esaslara uygun olarak yaşamaya, tevhid kelimesiyle söz vermiş olduğunun bilincindedir.

Tevhid kelimesi, Hz. Muhammed’in peygamberliğini ve O’nun tebliğ ettiği şariat esaslarını da kapsar. ‘Ben Hz. Muhammed’i Allah’ın son elçisi olarak kabul ediyorum’ demek, ‘O’nunla gelen Din’i ve bu Din’e âit bütün ilkeleri ve esasları kabul ediyorum, tüm hayatımı bu ilkelere göre düzenleyip bu esasları yaşamaya çalışacağım’ demektir.

150] İbn Mâce, Edeb 54, hadis no: 3796

151] Kenzû'l Ummâl, naklen Şamil İslâm Ansiklopedisi, 3/340

Kelime-i tevhid, kendisini kabul edeni cennete götürür. Kendisini kabul etmeyen ise cehennemi hak eder. Öyleyse bu, son derece önemli ve geniş kapsamlı bir cümledir. İnsandaki ruh ne ise, İslâm'da Tevhid kelimesi de odur. İnsan bedeninde ruh görünmez, ama onu canlı tutar, ayakta olmasını sağlar. Ruh uçup gidince de insan ölü haline (ceset şekline) döner. Kelime-i tevhid İslâm bedenini ayakta tutan şeydir. O olmayınca beden (din) ölüdür. Bütün inanmayan insanlar bu anlamda ruhsuz ceset gibidirler. Ne zaman Tevhid kelimesini kabul ederlerse, cesetlerine hayat gelir, onlara ruh üflenmiş gibi dirilirler. Hayatın akışı içerisinde yapılan hatalar ve unutkanlıklar yüzünden ölü gibi olan beden, tevhid kelimesi ile canlanır.

Tevhid kelimesini söyleyen kimse, İslâm'ın tümüne inanmış olur. Kur'an'ın haber verdiği, Peygamberden bize aktarılan sağlam bütün haberlere ve hükümlere inanır. Bu konuda tereddüt ve şüphesi olmaz. Bir kimsenin, inanç esaslarını tek tek sayarak 'ben şuna da inanıyorum, ben buna da inanıyorum' demesi uzun bir iş olur. Ancak Tevhid kelimesini söyleyen, hepsini ayrı ayrı sayıp kabul etmiş sayılır. Zaten bu cümlelerin bu şekilde, bir ilke olarak benimsenmesinin ana amacı budur. Bu bir çeşit giriş şartıdır. Kim bunu kabul ederse, İslâm'a âit bütün şartları da kabul etmiş olur. Artık o kimse, imanın diğer şartlarını da aynen benimser. İslâm'ın bütün hükümlerini, Allah'ın bütün tekliflerini aynen alır, inanır ve uygulamaya çalışır.

Bu cümleyi (tevhid kelimesini) kabul etmenin bir başka anlamı da, şartlarını, ilkelerini ve esaslarını kabul ettiği İslâm'ı uygulamaya da şu şekilde söz vermektir: 'Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah'ın gönderdiği her şey doğrudur, inanıyorum. O'nun bana verdiği emirlerini ve yasaklarını da kabul ediyorum. Doğru olarak kabul ettiğim bu hükümlere uyacağıma söz veriyorum. Onları hayatıma uygulayacağım, doğru olduğuna inandığım bu ilkelere göre yaşayacağım.'

Kişinin mü'min ve 'muvaahhid' (tevhidi kabul eden) sayılması için, hayatın, davranışların, düşüncelerin, fiillerin, tercihlerin bu inanca uyması gerekir. Bir kimse tevhid kelimesini söyledikten sonra, Allah'tan başka ilâh (tanrı) zannedilen şeyleri kabul edemez. Tâğutlara (ilâhlaştırılan, ya da put haline getirilen güçlere) kulluk yapamaz. Onların hükümlerini, dinlerini benimseyemez. İslâm dışı ideolojilerin, İslâm'ın özüne uymayan fikirlerin peşinden gidemez. Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenlerin hükümlerini doğru sayamaz. İslâm'dan olduğu belli olan hiç bir emre veya yasağa, İslâmî ölçülere itiraz edemez.

Çünkü tevhid kelimesi, Allah’a teslimiyetin ve O’nun dinine itaat etmenin göstergesidir. Bu açıdan İslâm’ın rükünlerinden (şartlarından) birini inkâr eden, İslâm’ın tümünü inkâr etmiş ve tevhid kelimesini söylememiş gibidir. Böyle yapan, tevhidi söylerken attığı imzaya ters davranmış olur.

Bugün insanlığın görünen ve görünmeyen bir sürü ilâh (tanrı) lara ve tâğutlara taptığı bir dünyada, tevhid kelimesinin anlamını yüceltmeye gerçekten ihtiyaç vardır. Ve tevhid kelimesi aynı zamanda en büyük zikirdir.¹⁵²

Tevhid Penceresinden Günümüz ve İnsanımız

Bırakın eğitim kurumlarını, câmilerde bile (istisnâlar dışında) tevhidden şirkten pek bahsedildiği olmaz. Olursa bile yasak savma bâbından ve fincancı katırları ürkütmemeye özen göstermek adına hakla bâtil karıştırılarak veya hakkı ketmederek... Abdesti bozan şeylerin üzerinde durduğu kadar insanlar tevhidi bozan konulara önem vermez. Hâlbuki insanların kurtuluşunun yolu, Kur’an kavramlarının tashihi, boşaltılan içlerinin yeniden Kur’ânî değerlendirmelerle doldurulmasıdır. Özellikle de lâ ilâhe illâllah kavramının, yani tevhid ve şirk gibi temel kavramların düzeltilmesi gerçekleşmeden dünyamızın da âhiretimizin de kurtulması mümkün değildir.

Bütün şikâyet edilen olumsuzluklar, bu kavramların düzeltilmesine ve sağlam şekilde yaşanmasına bağlıdır. Filistin topraklarında siyonist yahûdiler başta olmak üzere, İslâm topraklarını işgal eden zâlim kâfirler silâhtan korkmuyor, zaten müslümanın elindeki silâhın pek korkutmaya yetecek önemi de yok. Ama onlar, eliyle (veya buna gücü yetmiyorsa) diliyle, kalemiyle kendilerini taşıyan mü’minin akîdesinden çekiniyor, korkuyor. Tevhid eri Allah’ın askerini, ölümden korkmayan canlı şehidi korkutup yıldırarak hiçbir silâhın mevcut olmadığı gibi; tevhid bilincine sahip insan da imanı oranında kâfirlerin korkulu rüyası olmaktadır.

İslah çalışmaları, ülkeyi kalkındırma planları en azından iki yüz senedir uygulanan batılı tarzdaki yaklaşımlarla iflas etmiştir. Şirk düzeninin ıslah edilmesi mümkün de değildir, doğru da olmaz. *“Zulmedenler, hangi inkılâpla devrilip döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.”*¹⁵³ Çözüm, câhiliyye düzenini devirip yerine saâdet asrının anlayışını yerleştirmektir. Aynen Peygamber’in yaptığı gibi. İnsanları saâdet akîdeye, tevhidî bilince, Kur’ânî eğitime, inkılâbî

152] Hüseyin K. Ece, A.g.e. s. 345-350

153] 26/Şuarâ, 227

çizgiye yönlendirmedikçe uğraş ve gayretler, delik kabı suyla doldurmaya benzeyecektir. Siz ne kadar (sadece fazilet, ahlâk ve benzeri özellikleri teşvik ederek) delik kabı doldurursanız, o, kısa zaman içinde boşalacaktır.

Tevhid, İslâm'ın birinci ve en büyük esasıdır. Kur'an'ın en fazla önem verdiği konudur. Mekke'de inen âyetlerin hemen hepsi tevhide vurgu yapan âyetlerdir. Medine'de inen âyetler de, çoğunlukla tevhide atıfta bulunur, onu kökleştirmeye çalışır. Ahkâm âyetlerinin ekserisi *"Ey iman edenler..."* diye tevhide işaretlerle, o temeli güçlendirmek ve üstüne bina dikmek için alt yapıya dikkat çeker. Tevhid, bir zaman konuşulup birazcık üstünde durularak başka söze geçilecek bir konu değildir. Hemen her konu buna dayanmalı, müslümanın hayatından hiçbir zaman geri planlara atılmamalı, bu konu hiç bitmemelidir. *"Ey iman edenler, İman edin! (imanınıza devam edin, yeniden ve kâmil anlamda iman edin, imanınızı yenileyin, güçlendirin, imanda sebat edin)." 154*

"Lâ ilâhe illâllah" hükmü, beşerî hayatta süreklidir. Sadece kâfirler inanmak için, müşrikler inançlarını düzeltmek için çağrılmaz ona. Mü'minler de ona çağrılır ve onlara sık sık hatırlatılır. Kalplerinde canlı ve sâbit kalması, hayatlarında etkili olması, gereklerini ihmal etmemeleri için *"Ey iman edenler, iman edin!"* diye uyarılır. Kur'an, insanın hayat programını çizen bir kitap olduğu için tevhide karşı bu önemi ve titizliği gösterir. Allah, tek yaratıcı, yegâne hâkim ve yönetici, rızık verici... olduğundan yalnız O'na ibâdet edilmeli, başkası O'na ortak koşulmamalıdır: Bu, Allah'ın kulları üzerindeki en büyük hakkıdır. Allah, kullarının ibâdetine muhtaç değildir, ama insan ibâdet/kulluğa muhtaçtır ve her an mutlaka ibâdet halindedir; ya Allah'a veya Allah'ın dışındakilere. İnsan, imanla küfür arasında, sahte ilâhlarla gerçek ilâh arasında bir tercih yapmalıdır. Âdemoğlu, hem Allah'a hem de şeytana kul olarak yaşayamaz.¹⁵⁵ *"Tâğuta kulluk/ibâdet etmekten kaçınan ve tam gönülle Allah'a yönelenlere müjdeler! Dinleyip de sözün en güzeline tâbi olan kullarımı müjdele!"*¹⁵⁶ Bunun için insan daima *"Lâ ilâhe illâllah"*a muhtaçtır.

Bütün peygamberler, kavimlerine bu sözü tebliğ ediyor, *"yalnız Allah'a kulluk edin, O'ndan başka ilâhınız yoktur"* diyerek insanları tevhide dâvet ediyorlardı. Peygamberimiz (s.a.s.) de kavmini bu esasa çağırıyordu. Amcası Ebû Tâlib'e *"Onu söyle, onunla Allah'ın yanında"*

154] 4/Nisâ, 136

155] Bk. 33/Ahzâb, 44

156] 39/Zümer, 17-18

sana şefaathçi olmam için bir cümle: *Lâ ilâhe illâllah...*” diyordu. Câhilî tavır, eski peygamberlerin kavimlerinden itibaren bu cümleyi kabul lenmiyor, bu dâveti reddediyordu. Niçin? Sadece bir cümle için mi, yoksa o cümlelerin anlam ve gerekleri için mi? Çağrıldıkları hayatla, yaşadıkları hayat arasında bir uçurum vardı.

Dâvete karşı çıkışlarının çeşitli şekilleri ve çeşitli sebepleri vardı: Vahy olayını, yeniden dirilmeyi, hesap ve cezayı yalanlıyorlardı. İlâhın tek bir ilâh olmasını, babalarının yolundan ayrılmayı, Kitab’a uymayı, Allah’ın hudûdunu kabul etmiyorlardı. Bir de ahlâkî çıkmazları vardı: İçki, kumar, zina, zulüm... Ama bunların temeli itikad ve itaat idi; inanç, düşünce, helâl- haram ve ahlâkî içeren kapsamıyla Allah’tan bir din kabulünü benimsemedikleri gibi böyle bir dinin bağlayıcılığını da kabul etmiyorlardı.

Kur’an’ın önemle vurguladığı, bütün sorunları içeren iki baş sorun vardı: İbâdetin tek olan Allah’a yapılması ve helâl-haramda Allah’ın indirdiğine uyulması. Şirk, inançta Allah’tan başka ilâhların varlığına inanma, amelde ve ibâdetde Allah’tan başkasına yönelme ve Allah’tan başkasının Allah’a rağmen hüküm koyması, helâl-haram tâyin etmesidir. İşte bunun için müşrik Araplar, kelime-i tevhidi kabul etmediler, onu söylemeye yanaşmadılar.

Halk yığınları, tutucudur; alıştıkları çok sayıdaki ilâhları, atalarının yolunu bırakmayı kolay kabullenmezler. Ellerile tutabildikleri, duyu organlarıyla algıladıkları eşyaya bağlıdırlar. Mele’ (ileri gelenler, müstekbirler, tâğutlar) ise, onların ilâhlara bağlılığı gerçekçi değil; sahtedir, şeklidir. Mevcut sahte ilâhları savunmaları, onların adıyla halk kitlesini sömürmelerinden kaynaklanır.

Bu zâlimlere göre, gerçek sorun hâkimiyet sorunudur. Onlar mı, yoksa şeriatının uygulanması yoluyla Allah mı? Bütün câhiliyyelerdeki müstekbirleri tevhid çağrısıyla savaşa iten gerçek sorun budur. Hakları olmayan egemenliğin ve otoritenin ellerinden çıkıp sömürünün ortadan kalkması onların işine gelmez. Hâlbuki otorite, hüküm; tek yaratıcı, rızık verici... Allah’a aittir. *“...Dikkat edin, yaratmak da emretmek/hükmetmek de O’na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!”*¹⁵⁷; *“...Hüküm sadece Allah’a âittir.”*¹⁵⁸; *“Hiç yaratan, yaratmayan gibi midir? Hiç düşünmüyor musunuz?”*¹⁵⁹; *“Allah’tan başka size gökten ve yerden rızık verecek bir yaratıcı var mı? O’ndan başka ilâh yoktur. O halde, nasıl oluyor da (tevhidden) çevriliyorsunuz (imani*

157] 7/A’râf, 54

158] 12/Yûsuf, 40

159] 16/Nahl, 17

istemeyip küfre dönüyorsunuz)?”¹⁶⁰

Buna rağmen, toplumun üst tabakası, açık veya gizli diktatörlükle yığınlar üzerindeki otoriteleri neticesinde hevâlarına, süflî arzu ve heveslerine hizmeti kaybetmek istemezler. Aslan payının ellerinden çıkmasına tepkiyi arkasına gizlendikleri, aslında kendilerinin de inanmadığı sahte putların gölgesine sığınarak, güya onlar adına çıkarlarını sürdürürler. Yönetimi ve rantı elinde bulunduranlar, bundan dolayı, koltuklarına alternatiflerden, makamlarına aday olanlardan daha çok, tevhid çağrısından çekinirler. Bütün güçlerini tevhidle savaşa hazırlarlar. Yığınları kandırır, korkutur, tevhidi savunanları karalar, onlara komplo kurar ve halkı onlara karşı kışkırtırlar. *“Fıravun dedi ki: ‘Bırakın, Mûsâ’yı öldüreyim de, o Rab-bine duâ etsin, yalvarsın (bakalım O Mûsâ’yı kurtaracak mı?) Çünkü ben, onun dininizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde bir fesat/bozgunculuk çıkaracağından korkuyorum.”*¹⁶¹

Mekke’deki olay da aynıydı. Mele’, Kureyş’ti orada. Düşmanlık ve savaş, onlarla Rasûlullah arasında değil; onlarla dâvet, tevhid arasındaydı. Kendilerine karışmayacak “el-emîn” Muhammed’den (s.a.s.) şikâyetçi değillerdi. Onun için, dâvetten vazgeçmesi halinde mal, mülk, dünya varlığı, hatta yöneticilik teklif ve takdim ediliyordu. Dâvetle düşmanlık, ister istemez onlarla dâvetin temsilcisi arasında bir savaşa dönüşüyordu. Putlar yalnız değildi rablik anlayışında. Şirk de tek çeşit değildi: Kabile, tapınılan bir rabdi, baba ve dedelerin örfü, kamuoyu tapınılan bir rabdi. Kureyş ve diğer büyük kabileler, Araplara dediğini yaptıran ve dilediğini haram yapan rablerdi.

Ve bazıları iman etti; Örnek nesil, sahâbe denilen altın nesil. Lâ ilâhe illâllah nasıl yer ediyordu onların hayatında? Ondan ne anlıyorlardı? Sadece kalple tasdikten, dille ikrardan mı ibâretti onların hayatında? Mü’minlerin nefisleri (her şeyleri) tevhidle değişip şirkin pis renklerinden aklanınca onlarda çok büyük değişme/inkılâb oldu. Sanki yeniden doğmuşlardı... İnsanlık açısından, bir insanın bir şeye inanması, ardından da bütün tavırlarının inandığının tersi veya muhâlif olması normal midir, mümkün müdür? Zehirli bir yılanın öldürücü olduğuna inanan ve ölmek de istemeyen bir insanın, elini yılanın ağzına hiç tedbir almadan sokması düşünülebilir mi? Ateşin yakıcı olduğuna inanan kimsenin elini ve tüm vücudunu ateşe atması?! Peki, gerçekten Allah’a iman eden tevhid eri bir mü’minin Allah’a itaat etmemesi, O’nu tek mâbud,

160] 35/Fâtır, 3

161] 40/Mü’min, 26. Ve yine bk. 10/Yûnus, 75-78; 43/Zuhurf, 54

tek rızık verici, tek otorite... kabul ettiğini davranışlarında göstermemesi nasıl olur?!

İman iddiası, itaat ile ispat edilmeden insanı kurtaramaz. Bu konuda Kur'an'dan açık hükümleri görelim: Adiy bin Hâtem, Rasûlullah'ın yanına girdi. Peygamberimiz şu âyeti okuyordu: *"Onlar, Allah'ı bırakıp bilginlerini ve râhiplerini rabler (ilâhlar) edindiler ve Meryem oğlu Mesih'i de... Oysa onlar, tek olan bir ilâh'a ibâdet etmekten başka bir şeyle emrolunmadılar. O'ndan başka ilâh yoktur. O, bunların şirk koştukları şeylerden yücedir."*¹⁶² Adiy: *"Ya Rasûlallah, hristiyanlar din adamlarına ibâdet etmiyorlar, onları rab ve ilâh edinmiyorlar ki"* dedi. Rasûlullah şöyle buyurdu: *"Onlara haramı helâl, helâli da haram yaptılar, onlar da uymadılar mı din adamlarına?"* Adiy: *"Evet"* dedi. Efendimiz buyurdu ki: *"İşte bu, onlara ibâdetdir."*¹⁶³

*"Rabbinizden size indirilen Kitab'a uyun. O'ndan başka dostlar edinecek onlara uymayın."*¹⁶⁴

*"Yoksa, Allah'ın dinde izin vermediği bir şeyi onlara meşrû kılabacak ortakları mı vardır?"*¹⁶⁵

*"Ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyde hüküm vermek, Allah'a aittir."*¹⁶⁶

*"...Doğrusu, şeytanlar, sizinle tartışmaları için dostlarına fısıldarlar. Eğer onlara itaat ederseniz, şüphesiz siz müşrik olursunuz."*¹⁶⁷

*"Hayır, Rabbin hakkı için onlar aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da senin verdiği hükme karşı işlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyla teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."*¹⁶⁸

*"(Münâfıklar,) 'Allah'a ve Rasûlüne inandık ve itaat ettik' diyorlar. Sonra onlardan bir grup, bunun ardından dönüyor. Bunlar mü'min değillerdir. Onlar, aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Rasûlüne çağrıldıkları zaman, hemen onlardan bir grup yüz çevirir."*¹⁶⁹

*"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."*¹⁷⁰

"Yoksa câhiliyye hükmünü mü istiyorlar? İyice bilen bir toplum için

162] 9/Tevbe, 31

163] Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'an 10, hadis no: 3292

164] 7/A'râf, 3

165] 42/Şûrâ, 21

166] 42/Şûrâ, 10

167] 6/En'âm, 121

168] 4/Nisâ, 65

169] 24/Nûr, 47-48

170] 5/Mâide, 44

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ İTİKÂDİ KAVRAMLAR

Allah'tan daha güzel hüküm veren (hüküm koyan) kim olabilir?" 171

"Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?" 172

"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz, Allah'a ve âhirete gerçekten iman ediyorsanız, onu Allah'a ve Rasûlüne götürün (onların tâlimâtına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir." 173

"Allah ve Rasûlü, bir işte hüküm verdiği zaman, artık iman etmiş bir erkek ve kadına, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur." 174

"...Dikkat edin, yaratmak da emretmek/hükmetmek de O'na mahsus-tur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!" 175

"İman edip de imanlarına herhangi bir zulüm (şirk) bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır." 176

"...Hüküm sadece Allah'a aittir. O size kendisinden başkasına ibâdet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler." 177

Allah'a ve Rasûlüne itaat, ebedî cennete götürdüğü gibi, Allah'a ve Rasûlüne itaatsizlik/isyan da kişiyi ebedî cehenneme ulaştırır: "Bunlar Allah'ın (koyduğu) sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdır; işte büyük kurtuluş budur. Kim Allah'a ve Peygamberine karşı isyan eder ve O'nun sınırlarını aşarsa Allah onu devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır." 178

"Sana ganimetleri soruyorlar. De ki: 'Ganimetler Allah ve Peygamber'e aittir. O halde siz (gerçek) mü'minler iseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin, Allah ve Rasûlüne itaat edin." 179

"Tâğuta kulluk etmekten kaçınıp Allah'a yönelenlere müjde vardır. (Ey Muhammed!) Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır." 180

171] 5/Mâide, 50

172] 95/Tîn, 8

173] 4/Nisâ, 59

174] 33/Ahzâb, 36

175] 7/A'râf, 54

176] 6/En'âm, 82

177] 12/Yûsuf, 40

178] 4/Nisâ, 13-14

179] 8/Enfâl, 1

180] 39/Zümer, 17-18

*“(Rasûlüm!) De ki: ‘Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve merhamet edicidir. De ki: ‘Allah’a ve Rasûlüne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.”*¹⁸¹

Ve bir hadis-i şerif: *“Ümmetimle ilgili olarak korktuklarımın en korkutucusu Allah’a şirk/ortak koşmalarıdır. Dikkat edin; ben size ‘onlar aya, güneşe ve puta tapacaklar’ demiyorum. Fakat onlar (hâkimiyet hakkını bazı fertlerde, zümrelerde meclis ve toplumlarda görecekler), Allah’tan başkasının emirlerine ve arzularına göre iş yapacaklardır.”*¹⁸²

Hüküm koyma (teşrî), “Lâ ilâhe illâllah”la direkt ve sağlam bir şekilde irtibatlıdır. Bu bağ da, hiçbir durumda kopmaz. *“Allah’ın indirdiğiyle hükmetmeyenler kâfirdir.”*¹⁸³ âyetinde fukahâ, Allah’ın indirdiğiyle hükmetmeyen kimse, bunu helâl saymadıkça tekfir edilmez, eğer helâl saymıyorsa, dinden çıkarmayan küfür (küfrün gerisinde bir küfür, yani büyük günah) demişlerdir. Taraflardan birinden rüşvet aldığından, önündeki meselede Allah’ın indirdiği dışında bir şeyle hüküm veren hâkim de bu yaptığıyla tekfir edilmez. Allah’ın gazabına uğramış bir günahkârdır. İctihad edip önündeki konuda yanılan ve Allah’ın indirdiği dışında bir şeyle hüküm vermiş olan biri ise günahkâr da değildir. Bilâkis niyeti ihlâslı oldukça ictihadına ecir de vardır. Ve sayılan diğer fikhî hususlar...

Evet, lâkin bunların hiçbiri, Allah’ın indirdiği dışında bir şeyi teşrî ile ilgili değildir. Önündeki bir konuda, helâl saymamak şartıyla, fıkıh kitaplarında belirtilen herhangi bir nedenle Allah’ın indirdiği dışında bir şeyle hüküm vermek başka, Allah’tan ayrı olarak teşrî/hüküm koyma başka bir şeydir. Birinci durumda Allah’ın dinini kaynak olarak kabuldeki itiraf (uygulamadaki farklılığa rağmen) bozulmuyor. İkinci durumda, kendi yanından Allah’ın dinine muhâlif haramlar, helâller koyuyor. Ardından açıkça veya lisan-ı haliyle: “Allah’ın dinini değil; benim hükmümü/kurallarımı uygulayın, çünkü bu, ona denktir” veya “bu, Allah’ın kanunundan daha üstündür, kıymetlidir” diyor. İslâm tarihinde fıkıh âlimleri, bunun dinden çıkaran bir şirk ve küfür olduğunda ihtilâf etmemiştir. Yine, fıkıh âlimlerinin tarihten bu yana hiç ihtilâf etmeden şirk ve küfür olduğunu kabul ettikleri bir mesele de şudur: Bilmesine rağmen ve kendi irâdesiyle Allah’ın dini dışında bir

181] 3/Âl-i İmrân, 31-32. Yine bk. 4/Nisâ, 60, 61, 64; 49/Hucurât, 15; 29/Ankebût, 2-3; 2/Bakara, 214; 24/Nûr, 50-54; 3/Âl-i İmrân, 142; 9/Tevbe, 16; 23/Mü’minün, 115.

182] İbn Mâce, hadis no: 4205
1835/Mâide, 44

teşrîe (hüküm koymaya) râzı olmak. İkrâh bunun dışındadır.¹⁸⁴; çünkü ikrahta rızâ yoktur.

Şirkin ve zulmün hâkimiyeti ve egemen tâğutî güçlerin de etkisiyle insanların İslâm'dan kopukluğu arttı. Artık, kendisinin müslüman olduğunu da söyleyen nice insan, açıkça şirk olan inançlara sahip olmaya, şirk ideolojilerini kabullenmeye, elfâz-ı küfrü dilleriyle ulu orta söylemeye başladı. Allah'ın hükmüne uymak, İslâm'a teslim olmak, her konuda helâl ve haramlara dikkat etmek, Allah'ın sınırlarına riâyet etmek gibi değerler, müslüman olduğunu iddia eden nice insanın gündeminden çıktı. Bütün bunlar ve sayılması uzun sürecek şirk unsurlarına rağmen, insanlara, "lâ ilâhe illâllah" deyince müslüman olacakları, İslâm'ı yaşamasa da insanın küfre düşmeyeceği ısrarla söyleniyordu. Müstekbir oburların önüne konulmuş çanakdaki yem gibi oldu bu kelimeyi sadece diliyle söyleyenler.¹⁸⁵

Tarihten bu yana, tevhîdî muhtevânın soyulmasının bazı etkenleri, sebepleri vardır. Tekliflerden kaçınma, uyarının (emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i anî'l-münker) yetersizliği, aşırı bolluk (lüks ve rahata meyil, yani dünyevîleşme), siyasî istibdat ve mürcie düşüncesi, israfa ve dünyevîliğe pasif tepki şeklinde ortaya çıkan, zulümle mücâdele ve toplumsal tavır yerine kabuğuna çekilme anlayışının oluşturduğu mistisizm... bu etkenlerin başında gelir.

Amelde Tevhid

Amelde tevhid, kulluğa dair eylemlerin sadece Allah'a yöneltilmesi ve Onun rızâsı için yapılmasıdır. İnançta tevhidin doğal olarak amele yansıtılacağını, dolayısıyla bir tek Allah'a iman eden ve O'na ait özellikleri başka varlıklara tanımayan insanın kulluğunun da tevhid üzere olacağı kaçınılmazdır. Meseleye bu çerçeveden baktığımızda, aslında inançta tevhid ile amelde tevhidin birbirini takip eden iki ayrı unsur olmayıp, ikisi de aynı anda gerçekleşen ve birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu görürüz. Şu âyetle inançta tevhid ile amelde tevhidin birbirinden ayrılmaz unsurlar olduğu açık bir şekilde vurgulanmıştır: *"De ki: 'Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, ilâhınızın, sadece bir İlâh olduğu vahyolunuyor. Artık kim Rabbinde kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbinde ibâdetle hiçbir şeyi şirk/ortak koşmasın.'"*¹⁸⁶

Tevhidin inanç ve amel boyutunun ayrılmaz iki unsur oluşu

184] 16/Nahl, 106

185] Geniş bilgi için bk. Muhammed Kutub, Tevhid, Risale Y.

186] 18/Kehf, 110

nedeniyle, Kur'an'da inanca ve kulluğa yönelik tevhid çağrısının daha çok birlikte yapıldığını görürüz:

"İşte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka ilâh/tanrı yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin, O her şeye vekîldir." ¹⁸⁷

"Allah'a kulluk edin ve O'na hiçbir şeyi şirk/ortak koşmayın..." ¹⁸⁸

"Nûh'u rasûl/elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: ' O benim Rab-bimdir. O'ndan başka ilâh yoktur. Sadece O'na tevekkül ettim ve dönüş sadece O'nadır." ¹⁸⁹

"Muhakkak ki Ben, yalnızca Ben Allah'ım. Benden başka ilâh yoktur. Bana kulluk et; Beni zikir için namaz kıl." ¹⁹⁰

Kur'an'ın indiriliş amacı da "sadece Allah'a kulluk"un gerçek-leşmesidir: *"Elif lâm râ. (Bu,) Bir kitaptır ki, hikmet sahibi, her şeyden haberi olan (Allah) tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da güzelce açıklanmıştır. Tâ ki, Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz."* ¹⁹¹ Amelde tevhid, en veciz şekliyle Kâfirûn sûresinde özetlenmiş ve bu sûreye bu özelliğinden dolayı İhlâs sûresi (2. İhlâs sûresi) de denilmiştir: *"De ki: 'Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza ibâdet etmem. Siz de benim ibâdet ettiğime ibâdet etmiyorsunuz. Ben sizin taptıklarınıza asla tapacak/libâdet edecek değilim. Siz de benim ibâdet ettiğime ibâdet ede-cek değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de bana!"* ¹⁹² Yine Fâtiha sûresinde de kullukta tevhid en veciz biçimiyle kulun kendi ağ-zından söylettirilir: *"Ancak Sana kulluk ederiz ve yalnız Senden yardım isteriz."* ¹⁹³

Tevhidi ifade eden ve bu alanda özel bir yeri olan "ihlâs" kavramına özellikle değinmek istiyoruz. Bu kavramın, şirkten uzaklaşarak ibâdetin sadece Allah'a yapılmasını ifade etmesi, inançta tevhidi de içine almakla beraber Kur'an'da yer alış şekliyle daha çok kulluğun bir şartı olarak amelde tevhidi anlatması bakımın-dan önemli bir yeri vardır: *"De ki: 'Rabbim adâleti emretti. Her sec-de ettiğinizde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a hâlis kılarak (muhlisîn) O'na yalvarın."* ¹⁹⁴

"Şüphesiz ki Kitab'ı sana hak olarak indirdik. O halde sen de dini

187] 6/En'âm, 102

188] 4/Nisâ, 76

189] 13/Ra'd, 30

190] 20/Tâhâ, 14

191] 10/Yûnus, 1-2

192] 109/Kâfirûn, 1-6

193] 1/Fâtiha, 5

194] 7/A'râf, 29

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ İTİKÂDİ KAVRAMLAR

*Allah'a hâlis kılarak (muhlisan) kulluk et. Dikkat et, hâlis din yalnız Allah'ındır. O'nu bırakıp kendilerine birtakım dostlar edinenler: 'Onlara, bizi sadece Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk/libâdet ediyoruz' derler."*¹⁹⁵

Kur'an, müşriğin denizde boğulma gibi bir ölüm-kalım durumundaki psikolojik halini anlatırken de, onun nazarında bütün bâtil tanrıların yok olup geçici bir tevhide ulaşmasını yine "ihlâs" kavramıyla ifade etmektedir: *"Sizi karada ve denizde yürüten O'dur. Gemide olduğunuz zaman(ı düşünün): Gemiler, içinde bulunanları hoş bir rüzgârla alıp götürdüğü ve (onlar) bununla sevindikleri sırada, birden gemiye, şiddetli bir kasırga gelip de, her yerden dalgalar onları sardığı ve artık kendilerinin tamamen kuşatıldıklarını sandıkları zaman, dini yalnız Allah'a hâlis kılarak O'na yalvarmaya başlarlar: 'Andolsun, eğer bizi bundan kurtarırsan, şükredenlerden olacağız' derler."*¹⁹⁶

Âyetlerde görüldüğü üzere "dini Allah'a hâlis kılarak O'na kulluk etme" ifadesi içerisinde yer alan "ihlâs" kavramı, "saflaştırma, arılaştırma" anlamını içermektedir. Kullukta dinin saflaştırılması ise, dinin her tür şirk unsurundan temizlenerek kulluk eyleminin sadece Allah'a yönelik olarak gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir. İhlâs kavramı, geçtiği bütün âyetlerde Allah'a açıkça şirk koşmanın zıddı anlamında bir tevhide anlatmaktadır.

Taberî ve İbn Kesir, ilgili âyetleri açıklarken "ihlâs" kavramını, Allah'ı tek ilâh olarak tanımak ve ilâhlığı iddia olunan bâtil tanrıları reddederek kulluğu sadece Allah'a yöneltmek olarak izah etmektedirler. Diğer birçok müfessir ise bu unsura, riyâ gibi durumları da eklemişlerdir. Yani kişi, dinini (ibâdetini ve tâatini) bütün bâtil tanrı düşüncelerinden temizleyecek ve kulluğunu sadece Allah'a yöneltecektir. İhlâsın taşıdığı bu anlamın yanında, müfessirlerin çoğu bu kavramın kapsamına gizli şirk olarak adlandırılan riyâ (görsünler diye yapmak), süm'a (duysunlar diye yapmak) gibi, kullukta yalnızca Allah'a yönelmenin sâfiyetini bozan kalbî hastalıkların bulunmamasını da eklemişlerdir. Kulluğun en güzel biçimi, Allah'a yalnızca Rab olduğu için yönelmektir.

Bütün bu izahlardan anlaşıldığı üzere amelde tevhid, inançta tevhidin doğal bir sonucu olarak kulluğun da sadece Allah'a yöneltilmesi anlamını içermektedir. Allah'ın tek gerçek ilâh kabul edilmesine rağmen, eğer kullukta başka maksatlar güdülüyorsa, bu durumda tevhidin temeli sarsılmış olacaktır.¹⁹⁷

[195] 39/Zümer, 2-3 Ve bu konuyla ilgili diğer âyetler için bk. 39/Zümer, 11, 14-15; 40/Mü'min, 14; 98/Beyyine, 5.

[196] 10/Yûnus, 22; ayrıca bk. 29/Ankebût, 65; 31/Lokman, 32

[197] Zekerîya Pak, Kur'an'da Kulluk, s. 196-202

Muvahhid

‘Vahdet’ ve ‘tevhid’ kökünden gelen ‘muvaḥḥid’ kelimesi, birleyen, tevhid inancını kabul eden, Allah’ı bir olarak kabul eden kişi demektir. Kelime, bu şekilde Kur’an’da ve hadislerde geçmez. Özellikle Kelâm ilminin (Allah’tan, O’nun sıfatlarından ve kâderden bahseden ilim) ortaya çıkmasından sonra yaygınlaşmıştır. ‘Allah’ı birleme (vahhadallahu)’ şeklinde kullanılan tâbir, Allah’ı bir olarak kabul etmenin ifadesidir. *“...Her kim Allah’ı tevhid ederse (tevhid kelimesini ve içeriğini kabul eder, muvaḥḥid olursa) malını ve canını korumuş olur. Hesabı Allah’a kalmıştır.”*¹⁹⁸

Müslümanların en başta gelen görevi, ‘muvaḥḥid’ olmaktır. ‘Muvaḥḥid’ olanlar, Allah’ı bir olarak kabul ederler ve O’na hiç bir şeyi ortak koşmazlar. Allah’a, O’na ait sıfatlarla ve Kur’an’da geçtiği gibi inanırlar. O’na noksan sıfatları yakıştırmazlar. Yalnızca O’na ibâdet ederler. O’na olan ibâdetlerinde bir aracıya ihtiyaç duymazlar. Yalnızca O’na duâ ederler, kimsenin yapamayacağı yardımları O’ndan beklerler. Bir darlığa düştükleri zaman O’ndan yardım isterler. O’nun sevâbını umarlar, O’nun cezasından korkarlar. Ölünce de O’na hesap vereceklerine inanırlar. O’ndan gelen vahye ve vahyin hükümlerine inanır ve bu ilâhî hükümler doğrultusunda yaşamaya çalışırlar.

Muvaḥḥid, İslâm’a tam anlamıyla inanan ve bu inancını yaşama çabasında olan insandır. İslâm’ın diğer adı ‘Tevhid Dini’; müslümanın diğer adı ise ‘muvaḥḥid’dir. ‘Şirk’in karşıtı nasıl ‘Tevhid’ ise, ‘müşrik’in karşıtı da ‘muvaḥḥid’dir. Kur’an’da muvaḥḥid kelimesinin yerine ‘hanîf’ kelimesi geçmektedir. Hanîf kelimesi, anlamı ve ifade ettiğı şey açısından ‘muvaḥḥid’ kavramına benzemektedir. Haniflik aslında, bâtil ve şer tarafından hak ve hayır tarafına yönelmedir. Ki muvaḥḥid, bunu yapan insandır.¹⁹⁹

Kur’an ve onun tebliğcisi Peygamberimiz (s.a.s.), insanları şirkin her türlüşünden sakındırmaktadır. Şirk, bir ve tek olan Allah’a ortak aramanın boş çabasıdır. İslâm, kendisinin dışındaki dinlere ‘şirk dinleri’ diyor ve insanları bütün âlemlerin Rabbi olan Allah’a dâvet edip onların ‘muvaḥḥid’ler olmasını istiyor. Muvaḥḥid’ler, yaratılıştaki ve evrendeki tevhidi görüp, ‘Vâhid’ olan Allah’ı tevhid ederler. Tevhid Dini olan İslâm’a gönül verirler. Muvaḥḥidler, iman, tavır ve hayatlarıyla, ideal ve amaçlarıyla şirk dinlerine uyanlardan ayrılırlar.

198] Müslim, İman 31-38, hadis no: 21

199] 3/Âl-i İmrân, 67; 30/Rûm, 30

Muvahhidler, aydınlık bir dünyanın, adâlet üzere yürüyecek olan bir sistemin, insana yakışacak bir hayatın özlemcisidirler ve bunun için çalışırlar. Onlar her türlü bâtil ve şer olan şeylerden yüz çevirirler. Onlar hak için ve hakka göre yaşarlar. Hayırlı olan şeyleri tercih ederler. Yaratılışlarındaki temizliği korurlar. Kelime-i tevhi-di söyleyerek fıtrata yerleştirilmiş olan Allah'ı bilme, anlama ve O'na kulluk etme gerçeği ile buluşurlar. Onlar evrenin, ister istemez teslim olduğu İslâm dâvetini; hayatlarını anlamlı, huzurlu ve bereketli kılmak için kabul etmişlerdir. Onların gönüllerine tevhid hayat verir, hayatların tevhid şekillendirir. Onlar bütün ölçülerini tevhid inancından alırlar.

Yaşantısını tevhid üzere geçiren 'muvaahhidler'e müjdeler ol-sun.²⁰⁰

200] Hüseyin K. Ece, A.g.e. s. 427-428

Tevhidle İlgili Âyet-i Kerimeler

A- İlâh Kelimesinin Geçtiği Âyetler (Toplam 147 yerde): 2/Bakara, 133, 133, 133, 163, 163, 163, 255; 3/Âl-i İmrân, 2, 6, 18, 62; 4/Nisâ, 87, 171; 5/Mâide, 73, 73, 116; 6/En'âm, 19, 19, 46, 74, 102, 106; 7/A'râf, 59, 65, 73, 85, 127, 138, 138, 140, 158; 9/Tevbe, 31, 31, 129; 10/Yûnus, 90, 11/Hûd, 14, 50, 53, 54, 61, 84, 101; 13/Ra'd, 30, 14/İbrâhim, 52; 15/Hicr, 96; 16/Nahl, 2, 22, 22, 51, 51; 17/İsrâ, 22, 39, 42; 18/Kehf, 14, 15, 110, 110; 19/Meryem, 46, 81; 20/Tâhâ, 8, 14, 88, 88, 97, 98, 98; 21/Enbiyâ, 21, 22, 24, 25, 29, 36, 43, 59, 62, 68, 87, 99, 108, 108; 22/Hacc, 34, 34; 23/Mü'minûn, 23, 32, 91, 91, 116, 117; 25/Furkan, 3, 42, 43, 68; 26/Şuarâ, 29, 213; 27/Neml, 26, 60, 61, 62, 63, 64; 28/Kasas, 38, 38, 70, 71, 72, 88, 88; 25/Fâtır, 3; 29/Ankebût, 46, 46; 36/Yâsin, 23, 74; 37/Sâffât, 4, 35, 36, 86, 91; 38/Sâd, 5, 5, 6, 65; 39/Zümer, 6, 40/Mü'min, 3, 37, 62, 65; 41/Fussilet, 6, 6; 43/Zuhurf, 45, 58, 84, 84; 44/Duhân, 8; 45/Câsiye, 23; 46/Ahkaf, 22, 28; 47/Muhammed, 19; 50/Kaf, 26; 51/Zâriyât, 51; 52/Tûr, 43; 59/Haşr 22, 23; 64/Tegâbûn, 13; 71/Nûh, 23; 73/Müzzemmil, 9; 114/Nâs, 3.

B- Allah'tan Başka İlâh Yoktur: 2/Bakara, 163, 255; 3/Âl-i İmrân, 2, 6, 18, 62; 4/Nisâ, 87, 171; 5/Mâide, 73; 6/En'âm, 19, 102, 106; 14/İbrâhim, 52; 16/Nahl, 22, 51; 20/Tâhâ, 8, 14; 22/Hacc, 34; 23/Mü'minûn, 116; 27/Neml, 26; 28/Kasas, 70, 88; 37/Sâffât, 4.

C- Tevhid (Tek İlâh İnancı), İnsanlığın Aslı İtikadı ve Tüm Peygamberlerin Çağ-lar Boyu Tebliğ Edip Canlandırmaya Çalıştığı Husustur: 2/Bakara, 133; 7/A'râf, 59, 65, 73, 85, 158; 9/Tevbe, 129; 11/Hûd, 50, 61, 84; 16/Nahl, 2; 18/Kehf, 110; 21/Enbiyâ, 25, 108; 23/Mü'minûn, 23; 41/Fussilet, 6.

D- Tevhid Dini:

a- Tevhid Dini İslâm'dır: 6/En'âm, 161; 10/Yûnus, 105; 21/Enbiyâ, 92; 30/Rûm, 30; 39/Zümer, 3, 11.

b- Bütün İlâhî Dinler (in Aslı ki, İslâm'dır/Teslimiyettir) Tevhide Dayanır: 6/En'âm, 90; 21/Enbiyâ, 92; 23/Mü'minûn, 51-52; 42/Şûrâ, 13; 43/Zuhurf, 45; 87/A'lâ, 14-15, 18-19.

c- Tevhidden Başka Her Şey Bâtıldır: 10/Yûnus, 32; 22/Hacc, 31; 41/Fussilet, 6.

d- İbrâhim (a.s.)'in Tevhidi Kimliği ve Allah'a Teslimiyeti: 2/Bakara, 128, 131-32; 16/Nahl, 120; 19/Meryem, 100-107.

E- Tevhid Kelimesi:

a- Tevhid Kelimesi Yücedir: 9/Tevbe, 40.

b- Tevhid Kelimesinin Örneği: 14/İbrâhim, 24-25.

c- Tevhid Ehli (Muvahhid) ile Müşriğin Örneği: 39/Zümer, 29.

d- Yüce Olan, Yalnız Allah'ın Sözüdür (Tevhiddir): 9/Tevbe, 40.

F- Tevhide Dâvet:

a- Muvahhid (Allah'ı Birleyen)ler Olun: 22/Hacc, 31; 30/Rûm, 30.

b- Yüzünü Tevhid Dinine Döndür: 10/Yûnus, 105.

c- Allah'ın Yolunu (Tevhid'i) Tâkip Edin, Başka Yolları Tâkip Etmeyin: 6/En'âm, 153

d- Tevhide Dâvet Etmek: 10/Yûnus, 105, 30/Rûm, 30; 42/Şûrâ, 15.

G- Tevhid Ehlinin Ahlâkı: 39/Zümer, 17-18; 46/Ahkaf, 13-14.

H- Hevâ ve Hevesi İlâhlaştırmak: 45/Câsiye, 23; 47/Muhammed, 12

İ- Putlar ve Küfrün Öncüleri

a- Putlar, Kıyâmet Günü Kendilerine Uyanlardan Uzaklaşacaklardır: 2/Bakara, 166; 6/En'âm, 22-24, 94; 7/A'râf, 37, 53; 10/Yûnus, 28-30; 11/Hûd, 21; 18/Kehf, 52; 19/Meryem, 81-82; 28/Kasas, 64, 75; 35/Fâtır, 14; 38/Sâd, 59-61; 41/Fussilet, 48; 46/Ahkaf, 6.

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ İTİKÂDİ KAVRAMLAR

b- Putlar, Hiç Kimseye Zarar ve Fayda Veremezler: 5/Mâide, 76; 6/En'âm, 40, 41, 46, 71; 7/A'râf, 192-198; 10/Yûnus, 18, 106; 13/Ra'd, 14, 16; 17/İsrâ, 56-57; 20/Tâhâ, 88-89; 22/Hacc, 11-13; 25/Furkan, 55; 34/Sebe', 22; 36/Yâsin, 74-75; 39/Zümer, 38.

c- Putlar, Hiçbir Şey Yaramazlar: 7/A'râf, 191-192; 10/Yûnus, 34; 13/Ra'd, 33; 16/Nahl, 20; 21/Enbiyâ, 21; 25/Furkan, 3; 27/Neml, 60-64; 30/Rûm, 40; 31/Lokman, 11; 35/Fâtır, 40; 46/Ahkaf, 4.

d- Putlar Şefaât Edemezler: 10/Yûnus, 3, 18; 30/Rûm, 12-13; 34/Sebe', 23; 39/Zümer, 43-44; 43/Zuhuf, 86; 53/Necm, 24.

e- Putlar Cehennem Odunudurlar: 21/Enbiyâ, 98-100.

f- Putlar Bâtıldır: 22/Hacc, 62; 28/Kasas, 74; 53/Necm, 23.

g- Putların Misali: 22/Hacc, 73.

h- Putlar Rızık Veremezler: 29/Ankebût, 17.

i- Putlar Kendilerine Tapanlardan Habersizdirler: 46/Ahkaf, 5.

j- Lât, Uzza, Menat Putları: 53/Necm, 19-20.

k- Kendisine Tapılan Putların Rabbi de Allah'tır: 53/Necm, 49.

l- Putların Kendilerine Bile Faydaları Dokunmaz: 7/A'râf, 197-198; 10/Yûnus, 35; 21/Enbiyâ, 43; 25/Furkan, 3.

m- Putlar, Yapılan Duâlara Cevap Veremezler: 13/Ra'd, 14; 27/Neml, 62; 34/Sebe', 22; 35/Fâtır, 14.

n- Put İle Allah'ın Misali: 13/Ra'd, 16, 33; 16/Nahl, 17, 75-76; 22/Hacc, 62; 27/Neml, 59-64; 40/Mü'min, 20.

n- Putlar, Diri Değil Ölüdürler: 16/Nahl, 21.

o- Putlar, Hiçbir Şeye Sahip Değildirler: 16/Nahl, 73; 35/Fâtır, 13; 53/Necm, 19-20.

K- Putlara Tapmak

Putlara Tapmak Haramdır: 5/Mâide, 90; 17/İsrâ, 29, 39.

Putlara Sövmekten Sakınmak: 6/En'âm, 108.

Putlara Tapanlar Gerçekte Ona Tâbi Olmuyorlar: 10/Yûnus, 66; 28/Kasas, 62-63; 39/Zümer, 3.

Putlara Tapmaktan Sakınmak: 17/İsrâ, 22; 22/Hacc, 30; 25/Furkan, 68; 42/Şûrâ, 9.

L- Putların ve Küfür Öncülerinin Cezaları

Kıyâmet Günü Putların Durumu: 25/Furkan, 17-19; 28/Kasas, 62-64, 74; 37/Saffât, 22-34.

Putlar, Müşrikler Tarafından İnkâr Edilecektir: 30/Rûm, 13.

Konuyla İlgili Geniş Bilgi Alınabilecek Kaynaklar

1. TDV İslâm Ansiklopedisi, T.D.V. Y. c. 2, s. 471-501; c. 22, s. 64
2. Şâmil İslâm Ansiklopedisi (Cengiz Yağcı), c. 1, s. 112-123; c. 3, s. 127-129; c. 6, 211-213 (A. Özalp)
3. Kur'an Ansiklopedisi, Süleyman Ateş, KUBA Y. c. 20, s. 403-545
4. Kur'an'da Temel Kavramlar, Ali Ünal, Kırkambar Y. s. 145-148, 486-488
5. İslâm'ın Temel Kavramları, Hüseyin K. Ece, Beyan Y. s. 295-299, 427-428, 717-724
6. İnançla İlgili Temel Kavramlar, Mehmet Soysaldı, Çağlayan Y. s. 99-120
7. Kur'an Okumaları, Metin Karabaşoğlu, Karakalem Y. c. 2, s. 130-145
8. Nurdan Kelimeler, Alâaddin Başar, Zafer Y. c.1, s. 31-34, 52-57

9. Düzeltmesi Gereken Kavramlar, Muhammed Kutub, Risale Y. s. 15-123
10. Kur'an'da Allah ve İnsan, Toshihiko İzutsu, Kevser Y. 88-113
11. Ana Konularıyla Kur'an, Fazlur Rahman, Fecr Y. s. 41-66
12. Kur'an'da Mü'minlerin Özellikleri, Beşir İslâmoğlu, Pınar Y. s. 11-53
13. Kur'an'ın Ana Konuları, M. Sait Şimşek, Beyan Y. s. 39-63
14. Kur'anî Terimler ve Kavramlar Sözlüğü, Mustansır Mir, İnkılab Y. s. 194-195
15. Bu Böyledir, Kul Sâdi Yüksel, Yenda Y. c. 1, s. 59-137
16. Esenlik Yurdunun Çağrısı, Celâleddin Vatandaş, Pınar Y. s. 73-111
17. Tevhid, Hasan el-Bennâ, Nizam Y.
18. Tevhid, İsmail R. Faruki, İnsan Y.
19. Tevhid, Abdullah bin Abdurrahman, Tevhid Y.
20. Tevhid, 1, 2, Muhammed bin Abdülvahhab, Tevhid Y.
21. Tevhid, Abdülhalık Abdurrahman, Tevhid Y.
22. Tevhid, Abdurrahman bin Hasan, Tevhid Y.
23. Tevhid, Mehmed Zahid Kotku, Seha Neşriyat
24. Tevhid Risalesi, Muhammed Abduh, Fecr Y.
25. Tevhid Risalesi, Mehmet Sürmeli, Mavi Y.
26. Tevhid Giriş, Hâce Muhammed Parsâ, Erkam Y.
27. Tevhidî Görüş, Heyet, Sahra Y.
28. Tevhidî İnanç, Abdurrahman bin Hasan, Gonca Y.
29. Tevhidin Işığında İslâm'ın Anlaşılması, Ali Diko, Meki Y.
30. Tevhid ve Şirk, Salih Gürdal, Beyan Y.
31. Tevhid ve Mü'minin Seyir Çizgisi, Mustafa Şehri, Bir Y.
32. Tevhid ve Değişim, Celaleddin Vatandaş, Pınar Y.
33. Tevhid ve Ledün Risâlesi, İmam Gazâlî, Furkan Basım Y.
34. Tevhid Dâveti, Seyyid Kutup, Ravza Y.
35. Tevhidin Hakikati, Yusuf el-Kardavi, Saff/Özgün Y.
36. Allah'ın Varlığı ve Tevhidin Hakikati, Yusuf el-Kardavi, İhtar Y.
37. Tevhidi Gerçekliğin Işığında, Atasoy Müftüoğlu, Nehir Y.
38. Kelime-i Tevhid Dâvâsı, Kul Sadi Yüksel, Yenda Y.
39. Kelime-i Tevhid Risalesi, M. Ali Karahasanoğlu, Yıpar Y.
40. Kelime-i Tevhid Kal'ası, Gazali, Özel Y.
41. Kur'an'da Tevhid, Hüseyin Beheştî, Objektif Y.
42. Kur'an-ı Kerim'de Tevhid Esasları, Muhammed Salih Ali Mustafa, Ölçü Y.
43. İşte Tevhid, 1,2, Ziyaüddin el-Kudsi, Hak Y.
44. Kur'an'da Tevhid Eğitimi, Abdullah Özbek, Esra Y.
45. İslâm Akaidinde Tevhid, Hasan el-Benna, Nizam Y.
46. Gençlerle Tevhid Dersleri, Mehmet Göktaş, İstisare Y.
47. 20. Y.Y.da Tevhid ve Şirk, Mehmed Alagaş, İnsan Dergisi Y.
48. Allah Vardır ve Birdir, H. Rahmi Yananlı, Divan Y.
49. Hakikatü't-Tevhid, B. Said Nursi, Sözler Y.
50. Soruşturma 1, Tevhid Üzerine, Heyet, Sor Y.
51. İslâm Düşüncesinde Tevhid, Mevlüt Özler, Nun Y.
52. Dua ve Tevhid, İbn Teymiyye, Pınar Y.
53. Sorularla Tevhid ve Akaid, Mehmed Alptekin, Saff Y.

54. Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber, Mevdudi, Pınar Y.
55. Kur'an ve Sünnete Göre Tevhid ve Akaid, Muhammed Karaca, Ribat Y. s. 40-50
56. Kurtulan Toplum, Muhammed bin Cemil Zeyno, Saff Y.
57. Kur'an'da Tevhid, Mehmet Kubat, Şafak Y.
58. Kur'an'da Ülûhiyet, Suad Yıldırım, Kayıhan Y.
59. Kur'ân-ı Kerim'de Tevhid ve Fazileti, Osman Öztürk, Yenda Y.
60. Tevhid, Rasûllerin Ortak Çağrısı, Kul Sâdi Yüksel, Yenda Y.
61. Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, Veli Ulutürk, Nil A.Ş. Y.
62. Kur'an'da Allah ve İnsan, Toshihiko İzutsu, Kevser Y.
63. İslâm Düşüncesinde İman Kavramı, Toshihiko İzutsu, Pınar Y.
64. Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar, Toshihiko İzutsu, Pınar Y.
65. İman ve Tavr, M. Beşir Eryarsoy, Şafak Y.
66. İslâm İnancında Temel Kavramlar, Taner Cücü, Cumhuriyet Y.
67. Kur'an'da Kulluk, Zekeriya Pak, Kayıhan Y.
68. İbâdet mi, Ayin mi? Mustafa Karataş, Özel Y. Dersaadet Y.
69. Kur'an'da İbâdet Kavramı, İsmail Karagöz, Şule Y.
70. Biz Müslüman mıyız? Muhammed Kutub, Hilâl Y.
71. Düzeltilmesi Gereken Kavramlar, Muhammed Kutub, Risale Y. s. 15-123
72. Allah'a İman ve Altı Esası, Mahmut Toptaş, Cantaş Y.
73. Akide, Şeriat ve Hayat Yolu Lâ İlâhe İllâllah, Muhammed Kutub, Ravza Y.
74. İman Küfür Sınırı (Tekfir Meselesi), A. Saim Kılavuz, Marifet Y.
75. Kur'an'a Göre Dört Terim, Mevdudi, Beyan/Özgün Y.
76. İslâm ve Dört Terim, Ali Karlıbayır, Dünya Y.
77. İman, Mustafa İslâmoğlu, Denge Y.
78. İslâm'da Allah İnancı, Said Havva, Petek Y.
79. İslâm, Said Havvâ, Hilâl/Petek Y.
80. Din Gerçeği ve İslâm, Mehmed Alagaş, İnsan Dergisi Y.
81. İslâm'a İtirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar, Süleyman Ateş, Kılıç Y.
82. Mekke Rasûllerin Yolu, Ali Ünal, Pınar Y.
83. İlk Mesajlar, M. Ali Baştaşı, Birlaşık Yayıncılık
84. Şehâdet Bilinci, Hasan Eker, Denge Y.
85. Kur'an'da Mü'minlerin Özellikleri, Beşir İslâmoğlu, Pınar Y. s. 23-35
86. İslâmî Kimlik İlkeler ve Hareket, Toplu Çalışma, Ekin Y.
87. Küfür Cephesinde Yeni Bir Şey Yok, Mahmut Toptaş, Cantaş Y.
88. İslâm'da İnanç Sistemi, Ferit Aydın, Kahraman Y.
89. Epistemolojik Açından İman, Hanifi Özcan, İFAV Y.
90. İman, Şartları ve Onu Bozan Şeyler, Seyfuddin el-Muvahhid, Hak Y.
91. Kelimetü'l-İhlâs (Lâ İlâhe İllâllah), İbn Receb el-Hanbelî, Hak Y.
92. Yalnız Allah veya Tevhid, M. Süleyman Temimi, Özel Y.
93. Hz. Peygamber'in Hayatı ve Tevhid Mücadelesi, 1,2,3, Mevdudi, Pınar Y.
94. Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, Mehmed N. Solmaz
95. Kur'an ve Sünnete Uygun İnanç, Muhammed b. Cemal, Tekin Y.
96. İman, Abdülmecid Zindani, Risale Y.

97. Lâ, 1-2, Mustafa Çelik, Ölçü/Yenda Y.
98. İlâhlar Rejiminin Anatomisi, Mustafa Çelik, Ölçü Y.
99. Câhiliyye Düzeninin Ruh Haritası, Mustafa Çelik, Ölçü Y.
100. Şirk, Abdullah Hanifi, Hanif Y.
101. Şirk, Harun Yahya, Vural Y.
102. Kur'an'da Şirk Kavramı, M. H. Surti, Akabe Y.
103. İman ve Şirk, Adil Akkoyunlu, Hidayet Y.
104. Kur'an'da Şirk Kavramı, Hafız İsmail Surti, Akabe Y.
105. Kur'an ve Hadislere Göre Şirk ve Müşrik Toplum, Nadim Macit, Ribat BasımY.
106. Kitabu'l-Asnâm (Putlar Kitabı), İbnü'l-Kelbî, Ank. Ü. İlâhiyat F. Y.
107. Çağdaş İrtidat, Ebul Hasan Ali en-Nedvî, Akabe Y.

RAB

“Tek rab, âlemlerin Rabbi Allah’tır.

Kullara kul olan, ne kadar alçak;

Rablik taslayan kul, ne kadar küstaktır.”

- Rab; Anlam ve Mâhiyeti
- Kur’an’da Rab Kavramı
- Rab Konusunda Bâzı Âyetler
- Rab Konusunda Hadis-i Şerifler
- Âlemlerin Tek Rabbi Allah
- Eğitim Açısından Rab Kavramı
- Nefsine Bile Söz Geçiremeyen Rab Taslakları
- Rab Olmayan Bir Tanrı Edinme İsteği
- Sevilenlerin Putlaştırılması; Allah’tan Başkasını Rab Edinme
- Günümüz insanının Çeşitli Rableri
- Rab Konusunda Sahih İtikad

“El-hamdü lillâhi Rabbi’l-âlemîn” Hamd, âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur (Kâinatın yaratıcısı ve geliştircisi olan Allah’a hamdolsun). ”²⁰¹

Rab; Anlam ve Mâhiyeti

“Rab” kelimesi, terbiye eden ve yetki sahibi anlamında Arapça bir isimdir. Bu kelime aynı zamanda, ıslah etmek, üzerinde tasarufta bulunmak, kemâle erdirmek, efendi olmak, sorumluluğunu yüklenmek, başkanlık yapmak, mâlik ve sahip olmak, sözü dinlenmek, itaat edilmek, üstünlüğü ve otoritesi kabul edilmek gibi anlamlara da gelir.

Kur’ânî bir terim olarak Rab; varlıklar âlemini yaratan, terbiye ederek geliştiren, onları maddî ve mânevî olgunluğa götüren, terbiyenin bütün gereklerine mâlik ve her şeye sahip olan Allah anlamına gelmektedir. Allah’ın umumi isimlerindendir. Kur’an’da

201] 1/Fâtiha, 2

Allah lafzından sonra en çok kullanılan isimdir; 968 defa geçer. Nüzul sıralamasında ilk âyetinde kullanılan isim/sıfat, Rab ismi olduğu gibi, Kur'an'ı açtığımızda bizi ilk karşılayan Fâtiha'nın başlangıcında da yine O'nun onlarca ismi arasından seçilerek başa alınan Rab ismidir.

Rab, sadece terbiye eden (mürebbî) anlamında olmayıp, yarım etmek, yol göstermek, tasarruf etmek, korumak, her şeye hâkim olmak, emretmek ve yasaklamak, sakındırmak gibi terbiyenin bütün gereklerine sahip olabilmeyi de ifade etmektedir. Bunun için rab denilince, sadece terbiye ve mâlik olma durumları değil; her şeye sahip olan ebedi ve sonsuz kudret sahibi Allah anlaşılmalıdır. Bu özelliğinden dolayı rab kelimesi, Allah'tan başka varlıklar için, bir şeye izâfe edilmeden tek olarak kullanılamaz.

Kur'an'da Rab ismi, sonsuz kudreti ile her şeyi idaresi altına alan, yöneten, terbiye eden ve bunları yapabilecek kudrete mâlik olan Allah anlamına gelmektedir. Ayrıca, Rab ismi, her şeyi idare eden, koruyup gözeten, hâkimiyeti altında bulunduran ve gerçek rab olan Allah'a, O'nun rubûbiyet bağına, mutlak tevhid ve tam bir kulluk şuuru ile bağlanmayı da ifade etmektedir. **Allah'tan başkasının hükmünü hüküm edinmemek, O'nun dinini her şeyden üstün tutmak, bütün mahlûkatı O'nun mutlak hâkimiyetine teslim olmuş bilmek, Allah'ı gerçek rab olarak tanımak demektir.**

Allah, kendi katında tek geçerli din olan İslâm'ı, insanları, kullara ve diğer varlıklara ibâdet etmekten kurtarıp, Allah'a kulluk etmeleri için göndermiştir. İslâm, insanları kulların zulmünden, Allah'ın adaletine götürür. Tevhid gerçeğinin birinci şartı, Rubûbiyette tevhiddir. Yani gerçek Rab ve Hâkim olanın tek bir Allah olduğuna inanmaktır. İkinci şartı da, kullukta tevhiddir; bu da Allah'tan başkasına kulluk etmemektir. İnsan, Rabbine ibâdet etmekle yükümlüdür. Müslüman, yalnızca Allah'a ibâdet eden kimsedir. Sadece Allah'a ibâdet ise, Allah'tan başkasını rab edinmemek, O'na hiçbir varlığı ortak koşturmak demektir.

İslâm, insanları, birbirlerine kul olmaktan kurtaran hürriyet dinidir. Sadece İslâm dinidir ki, insanları bir olan Rabbe ibâdet etmeye çağırmış ve onları çeşitli bâtıl inançların yanlış sonuçlarından koruyarak, böylece onları Allah'ın dışındaki varlıklara kul olmaktan kurtarmıştır.

Kur'an'da Rab Kavramı

"Rab" kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de tam 968 yerde geçer. Rab kelimesinin çoğulu olan "erbâb" 4 yerde ve bu kelimedenden türemiş

olan “Rabbânîyyûn” 3, “ribbiyyûn” ise bir yerde kullanılır. Toplam olarak “rab” kelimesi ve türevleri Kur’an’da 976 yerde tekrar edilir.

Kur’ân-ı Kerim, besmeleden sonra “*Hamd, âlemlerin Rabbi Allah’a aittir*” cümlesiyle başlamaktadır. Bu giriş oldukça ilginçtir. Vahy kitabı olan Kur’an söze Allah’a ait en önemli özelliği vurgulayarak, insanlara bu önemli gerçeği hatırlatarak başlıyor: Allah’ın Rabliği. Her türlü övgü, her türlü saygı ve itaat ifadesi, her türlü şükran duygusu ve bağlılık; bütün âlemlerin, âlem diye nitelediğimiz bütün varlıkların asıl sahibi, mâliki, yöneteni, bakıp gözeteni, koruyup ihtiyaçlarını gidereni, onlara dilediği gibi yön veren yüce güç sahibi Allah’a aittir. Kur’an, O’nun sözüdür ve O yaratıp şekil verdiği insanları müjdeliyor, korkutuyor, doğru yola dâvet ediyor. Çünkü O, âlemlerin Rabbi Allah’tır.

Rab ismi, Kur’an’da Allah lafzından sonra en çok kullanılan isimdir. İlginçtir ki, ilk nâzil olan 30 sûrede “Rab” ismi 80 kez geçtiği halde, “Allah” ismi sadece 20 kez geçer. Buna göre Rab lafzı, Allah lafzının dört katı olmuş oluyor. Elbet bu gerçek, tesadüfle açıklanamaz.

Kur’an, ilk mü’minlerin gönlünde sahih bir Allah inancını oluşturmayı hedeflemişti. Çünkü sorun insanları Allah’ın varlığına inandırma sorunu değildi. Câhiliye insanı Allah’ın varlığına zaten inanıyordu. Ama bu insanlar sahih Allah inancını kaybettikleri, Allah’ın olanı başkalarıyla paylaştırdıkları için sapıtmışlardı. Bu nedenle Allah, ilk indirdiği âyetlerinde insanların zihinlerinde kendi rabliğini silinmez bir biçimde yazmayı murad ediyordu. Bundan dolayıdır ki, yaratıcının en büyük ismi olan “Allah”ın dört katı olarak “Rab” ismi kullanılmıştı. Rabliği kabul edilmemiş bir Allah’a müşrikler zaten öteden beri inanıyorlardı.

İşte Kur’an, Allah’ın rab oluşunu ilk mü’minlerin kalbine ve kafasına silinmez harflerle yazdıktan sonradır ki, taşın gediğine konduğunun delili olarak, tam sekiz ayrı yerde şu hitapta bulunuyordu: “*Zâlikümüllahü Rabbüküm*”²⁰²; “*İşte bu Allah’tır sizin Rabbiniz*” Yani, ancak Allah olan, Rabbiniz olabilir, deniliyor. “*Rabbimiz Allah’tır deyip sonra da dosdoğru olanlar*”²⁰³ ebedî saâdetle müjdeleniyordu.

Kur’an’da rabliğin belirgin özellikleri açık olarak bildirilmiştir. Bunların başında, insanlardan mutlak itaat ve kulluk istemek, insanlık hayatını ve varlıklar âlemini düzenleyen ilâhî nizamlar

202] 40/Mü’min, 62, 64

203] 41/Fussilet, 30

koymak, mutlak değer ölçüleri belirtmek gibi özellikler gelir. Bunlardan birini kendine tahsis eden insan, rablik iddiasında bulunmuş olur. Allah, Kur'ân-ı Kerim'de, ibâdet edilecek tek rab olduğunu açık bir şekilde bildirmiş ve kendisine bu konuda şirk/ortak koşulmamasını istemiştir. Buna rağmen, insanların yine de Allah'tan başka varlıkları rab edindikleri görülmektedir. Bir kısım insanlar çıkıyor, Rabbe ait olan özellikleri kendilerine mal etmeye kalkışıyorlar. Sonra da insanları gerçek Rabbin emir ve yasakları dışında kendi koydukları kurallara, ilkelere, değer ölçülerine ve kendi düşüncelerine kayıtsız şartsız uymaya çağırıyorlar. Oysa bu durum, rablik iddia etmenin ta kendisidir. Bazı insanlar her ne kadar onlar için secdeye varmasalar da Allah'ın koyduğu hükümleri bırakıp, onların gayr-ı meşrû emirlerini benimseyerek dinlemek suretiyle onlara kul olma derekesine düşerler. Onların bu durumu Allah'tan başkalarını rab edinmeleri demektir. Kur'an'daki rable ilgili âyetler bu konuyu açıkça ortaya koymaktadır.²⁰⁴

Kur'ân-ı Kerim, sık sık, insanların ve bütün evrenin Rabbinin Allah olduğunu vurgulamaktadır. O, kendi irâdesiyle evreni ve içindekileri yaratıp şekil vermiş, biçimlendirmiştir. Yarattığı her şeyin tek sahibi ve maliki O'dur. O aynı zamanda yarattığı evreni ve içindekileri yönetmektedir, her şeye tasarruf etmektedir. Bu tasarruf etmenin içerisinde elbette yaratılmışların ihtiyacı olan şeyleri onlara karşılıksız vermek de vardır.

Kur'an'da Rabbin Mânâları: Kur'an-ı Kerim, Rab kelimesini bir kaç mânâda kullanmaktadır:

a) Özel İsim Olarak: Birçok yerde Rab kavramı, Allah'ın özel ismi olarak geçmektedir.²⁰⁵

b) Kendisine Yönelinen: Bazı âyetlerde, etrafında toplanılan, kendisine dönülen en yüce varlık anlamında kullanılmaktadır. Bu anlam ile Allah'ın özel ismi Rab arasında bağlantı vardır.²⁰⁶

c) Karşı Gelinemeyen Otorite: Emrine uyulan, kendisinden daha üstün kimsenin olmadığı, koyduğu ilkelere uyulan ve karşı gelinmeyen otorite anlamında da kullanılır: *"Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu İsa'yı (Mesih'i) rab olarak kabul ettiler. Hâlbuki bir tek ilâhtan başkasına kulluk etmemekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka ilâh yoktur. Allah, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir (uzaktır)."*²⁰⁷ Âyette geçen "erbâb" rab kelimesinin çoğuludur.

204] Y. Çiçek, F. Yıldız, Hamd Rab, Bir Y., s. 47-49

205] 26/Şuarâ, 77-80; 73/Müzzemmil, 9; 6/En'âm, 164

206] 34/Sebe', 26

207] 9/Tevbe, 31; Ayrıca bkz. 3/Âl-i İmrân, 64

Birtakım insanlar, Allah'ı bırakıp O'nun dışındaki bazı şeyleri rab haline getirirler, onları Rab kabul ederler. Onların emirlerini, sözlerini ve koydukları hükümleri mutlak ölçü olarak alırlar. Allah'ın kanun ve ölçülerini bırakıp, bu yücelttikleri ölçüleri en doğru ilke kabul ederler. Allah, onların rab haline getirdiği şeylerin aslında rab olmayıp, güçsüz varlıklar olduğunu vurgulamaktadır.

d) Efendi-Yönetici Anlamında: Yûsuf sûresi âyet 50'de rab kelimesi sahip, efendi veya yönetici anlamında kullanılmaktadır.

e) Mâlik/Sahip Mânâsında: Bazı âyetlerde rab kelimesi, mâlik/sahip anlamındadır. *"Yedi göğün Rabbi, yüce Arşın da Rabbi kimdir?"*²⁰⁸; *"Eğer yerde ve gökte birden fazla tanrılar olsaydı, şüphesiz her ikisinin de düzeni bozulurdu. Demek ki Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir/uzaktır."*²⁰⁹

d) Allah'ın Sıfatı Olarak Rab: Görüldüğü gibi Rab olmak, Allah'ın sıfatlarından biridir. İlâhlığının bir gereğidir. Rab ismi geniş anlamli bir sıfattır. Allah'ın yaratıcılığını, evrene sahip ve hâkim oluşunu, insana ait her şeyi yaratıp şekil verdiğini, evrende olan her şeye yüce kudretiyle tasarruf ettiğini, insanlar hakkında hükümler/ yasalar koyduğunu ve bu hükümlere itaat etmenin gerekliliğini, mutlak anlamda itaatın ancak Allah'a yapılması gerektiğini, ıslah edenin, şekil verenin, her şeyi elinde tutanın yalnızca Allah olduğunu ifade eder.²¹⁰

Rab Konusunda Bâzi Âyetler

*"Âlemlerin Rabbi (terbiye edip yetiştiricisi) Allah'a hamd olsun."*²¹¹

*"O Rab ki, yeri sizin için döşek, göğü de bina yaptı. Gökten su indirdi, onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkardı. Öyleyse siz de bile bile Allah'a eşler koşmayın."*²¹²

*"Rabbi ona 'İslâm ol' demişti. 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum' dedi."*²¹³

*"De ki, Allah her şeyin Rabbi iken ben O'ndan başka rab mı arayayım? Herkesin kazandığı yalnız kendisine aittir. Kendi (günah) yükünü taşıyan hiç kimse, bir başkasının (günah) yükünü taşımaz. Sonra dönüşünüz Rabbinizedir. (O) ayrılığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir."*²¹⁴

208] 23/Mü'minûn, 86

209] 21/Enbiyâ, 22

210] Hüseyin K. Ece, İslâm'ın Temel Kavramları, s. 510

211] 1/Fâtiha, 1

212] 2/Bakara, 22

213] 2/Bakara, 131

214] 6/En'âm, 164

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ İTİKÂDİ KAVRAMLAR

"De ki: Sizi gökten ve yerden kim rızıklandırıyor? Ya da o kulaklara ve gözlere kim sahiptir (onları yaratıp yöneten kimdir)? Ölüden diriyi, diriden ölüyü kim çıkarıyor? (Yaratma) işini kim düzenleyip yönetiyor? 'Allah' diyecekler. O halde O'nun azâbından korunmuyor musunuz? İşte gerçek Rabbiniz Allah budur. Haktan sonra sapıklıktan başka ne var? Öyleyse nasıl (haktan sapıklığa) çevriliyorsunuz?" ²¹⁵

"Size ulaşan her nimet Allah'tandır. Sonra size bir sıkıntı dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız. Sonra, sizden o sıkıntıyı açıp kaldırdığı zaman, içinizden bir grup derhal rablerine ortak koşarlar." ²¹⁶

"Onlar benim düşmanımdır. Yalnız âlemlerin Rabbi (benim dostumdur). Beni yaratan ve bana yol gösteren O'dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur. Beni öldürecek, sonra diriltecek O'dur. Ceza günü hatamı başışlayacağını umduğum da O'dur. Rabbim, bana hüküm (yüksek bilgi, olgun hareket) ver ve beni sâlihler (zümresin)e kat." ²¹⁷

"Ey insanlar, sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin ki, Allah'ın azâbından korunasınız." ²¹⁸

"De ki: Ey kitap ehli, Bizim ve sizin aranızda eşit olan bir kelimeye gelin: Yalnız Allah'a tapalım (O'nun emrine itaat edelim.) O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; birimiz, diğerini Allah'tan başka rabler edinmesin. Eğer yüz çevirirlerse: Şahit olun, biz müslümanlarız deyin." ²¹⁹

"Rabbin yalnız kendisine tapmanızı ve ana babaya iyilik etmenizi emretti." ²²⁰

"De ki: Ben de sizin gibi bir insanım. İlâhınızın tek bir ilâh olduğu bana vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı arzu ediyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine yaptığı ibâdetle hiç kimseyi ortak etmesin." ²²¹

"Hahamlarını ve râhiplerini Allah'tan ayrı rabler edindiler. Meryem oğlu Mesih'i de. Oysa kendilerine yalnız tek ilâh olan Allah'a ibâdet etmeleri emredilmişti. O'ndan başka ilâh yoktur. O, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir." ²²²

"İyi bilin ki, yaratma ve emir O'nundur. Âlemlerin Rabbi Allah ne uludur." ²²³

215] 10/Yûnus, 31-32

216] 16/Nahl, 53-54

217] 26/Şuarâ, 77-83

218] 2/Bakara, 21

219] 3/Âl-i İmrân, 64

220] 17/İsrâ, 23

221] 18/Kehf, 110

222] 9/Tevbe, 31

223] 7/A'râf, 54

"Ey benim zindan arkadaşlarım, (düşünün bir kere) çeşitli rabler mi iyi, yoksa her şeyi (hükümü altında tutan) kahredici tek Allah mı?" 224

"(Allah) geceyi gündüzün içine katar, gündüzü de gecenin içine katar. Güneşi ve ayı emri altına almıştır. Her biri belirtilmiş bir süreye kadar akıp gidiyor. İşte (bütün bunları yapan) Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. O'ndan başka (yalvarıp) çağırdıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değildir." 225

"O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir. Daima üstündür, çok bağışlayandır." 226

Rab Konusunda Bazı Hadis-i Şerifler

"Sizden biriniz (kölesine) kulum ve kölem demesin. Köle de efendisine "Rabbim" demesin; sadece efendim desin. Hepiniz Allah'ın kulusunuz. Gerçek rab, Allah Teâlâ'dır." 227 Peygamberimiz, Allah'tan başkasına kul olmak ve O'na diğer varlıkları ortak koşmak tehlikesini gidermek için böyle buyurmuşlardır. Çünkü her şeyin gerçek sahibi ve mâliki Allah'tır. Rubûbiyet, Allah'a ait bir sıfattır. İnsanlar ise O'nun terbiyesi altındadır. Allah'tan başka varlıkların rab diye isimlendirilmeleri, bazılarının da başkalarının kulu kabul edilmeleri İslâm'la, tevhidle bağdaşmayan bir alçalmadır.

Başkasının emrinde olan anlamına gelen "memur" ve görevlilerden bazılarının, yaptıkları bir haksızlığa kılıf bulmak için yapıştıkları bir deyim vardır: "Ne yapayım, ben emir kuluyum." Yaptıkları işin yanlış olduğunu, onu savunamayacağını bilen zavallının, bu birincisinden daha büyük ikinci yanlışdır, kula kulluğunu belirtmek. Kimsenin kimseyi, Allah'a rağmen her istediğini emredebileceği emir kulu görmesini İslâm onaylamadığı gibi; hiçbir kulun da başka bir kulun kulluğunu kabullenme gibi insanlık şerefiyle bağdaşmayacak aşağılığa rızâ göstermesini de kabul etmez. **İslâm'ın hâkim olmadığı yerde, güçlüler kendilerini rab yerine koymaya; zayıflar da bu rab taslaklarının rabliğini kabul etmeye meyillidirler.** Kur'an'ın rab konusundaki tavrı ve yukarıdaki hadis-i şerif, öncelikle bu iddia ve kabullenmeyi yasaklamaktadır.

Denilebilir ki, "günümüzde kölelik yok; kimse kimseye kulum, kölem demez." Kölelik kalkmadı, şekil değiştirdi. Ceberut devletler, vatandaşlarını kul köle gördükleri, çıkardıkları kanunlarla insanları ezdikleri gibi; kapitalist zenginler de, işçilerini köle gibi,

224] 12/Yûsuf, 39

225] 35/Fâtır, 13

226] 38/Sâd, 66

227] Buhârî, Itk 17; Müslim, Elfâz 14

hizmetçi ve sekreterlerini câriye gibi görmekteler. Değişen pek bir şey yok.

Yine, Rasûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğu rivâyet edilir: *"Münâfiğa seyyid (efendi) demeyin. Eğer o efendi kabul edilirse, çok yüce ve aziz Rabbinizi gazablandırmış olursunuz."* Eğer münâfık birisi, efendi, sözü dinlenen kişi olarak kabul edilirse, o zaman ona itaat kaçınılmaz olur. Bu durum da Allah'ın gazabını gerektirir. Çünkü münâfiğı, sözü dinlenen bir kişi olarak kabul etmek, ona itaati kabullenmek demektir ki, bu durum Allah'ın gazabına sebep olur. "Efendi" kelimesi yerine, münâfık ve İslâm düşmanlarına, saygıdeğer anlamında, günümüzde "sayın", "beyefendi" gibi unvanlar vermek de aynı yasağın sınırına girer diye düşünüyorum. İslâm'ı yürürlükten kaldırmaya ve günlük hayattan çıkarmaya çalışanlar "efendi" kelimesini artık saygı unvanı olmaktan çıkardılar. Çünkü müslümanlar, Peygamberlerine, büyük zatlara, âlimlerine "efendi" diyorlardı. Bunları küçük gören zihniyet, romanlarıyla, filmleriyle "efendi" unvanını sadece kapıcılara, hizmetçilere lâıyk gördüler ve topluma benimsettiler. Efendi unvanıyla birlikte nice İslâmî isimler de, başörtüsü de hizmetçilere lâıyk görüldü. Rablik taslayanlara artık efendi denmiyor; "sayın, saygıdeğer, hocam, paşam" deniyor. Hadis-i şeriften anlayacağımız yasak, inançsızlara saygı unvanlarını verme, onları saygın görme yasağıdır. İslâm'a düşman olduğu için krallığı ve otoritesi kabul edilmeyen birine, meselâ Fas'ta yaşayan bir müslümanın "Kral Hasan" demesinin yanlışlığı, o makamı, onun o makamdaki meşrûluğunu diliyle kabul etmiş itibai oluşturacağındandır.

Bu duyarlılığı taşıyan bir İslâm ülkesi, resmen ve fiilen "İsrail" diye bir ülke tanımadığını, bu ismi kullanmayarak gösteriyor. Bu ülkeden bahsederken, Kudüs'ü işgal eden rejim demektedir. **İslâm-küfür savaşı aynı zamanda bir kavram savaşıdır. Bu, dün de böyle idi, bu gün de böyledir.** Hudeybiye antlaşmasında, müşrikler, besmeledeki "Rahmân" kavramını antlaşma yazısından sil-dirmeye çalışmışlar, "biz Rahmân'ı kabul etmiyoruz" demişlerdi. "Rasûlullah" ifadesi için de benzer tavır sergilemişlerdi. Bu gün de kâfirler aynı tavrı sürdürüyorlar. "Şeriat, şehâdet, tesettür..." gibi kavramları unutturmaya çalıştıkları gibi; "irtica, gericilik, çağdaşlık..." gibi kavramları kullanıma sunuyorlar. Günümüz müslümanları, Kur'anî kavramları topluma gerçek anlamlarıyla yeniden benimsetecek yerde; onların tüm kavramlarını, hem de onların içini doldurdıkları anlamlarla kullanmakta sakınca görmüyor. Atatürkçülük, demokrasi, laiklik, özgürlük gibi kavramları sorgulayarak düşünürün.

Âlemlerin Tek Rabbi Allah

"El-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn: (Hamd bütünyle âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.)"²²⁸ Burada yaratıcımız, kendisini tanımak isteyenlere "Rab olan Allah" biçiminde tanıtıyor. Allah, tek Rabbimizdir, yani O bizi yaratıp da bırakivermedi. Yarattığı bütün varlıkları terbiye ediyor, tekâmüle erdiliyor. Devamlı, yeniden yaratıyor, geliştiriyor. Prensipler ve kanunlarıyla iyiye, hayra, güzele yönlendiriyor. Varlıklarda, özellikle canlılarda gördüğümüz tekâmül ve değişim, O'nun rabliğinin göstergesidir. Bu ayette O'nun rabliğinin büyüklüğünü gösteren bir açıklama da var: "Âlemlerin Rabbi olan" O'nun rabliği, O'nun Allah'lığının en vazgeçilmez vasıflarından birisidir.

Onun için Meryem oğlu İsa (a.s.) da elçi olarak gönderildiği insanlara O'nu şöyle tanıtmıştı: "Ey İsrâiloğulları, benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a ibâdet edin."²²⁹ "Âlemlerin Rabbi" ifadesi İslâm'ın evrenselliğini de vurgulamaktadır. Rabbimiz, herkesin, tüm insanların, tüm varlıkların Rabbidir. Tüm yaratıklar aynı Rabbin kullarıyız. Bu ifade, varlıklarla ortak dil, ortak eylem sahibi olduğumuzu vurgulamış oluyor. Tüm varlıklar O'na kulluk/ibâdet ediyorlar, O'nu rab kabul ediyorlar.²³⁰ İşte evrenle, tüm yaratıklarla uyum ve kardeşliğimiz, aynı Rabbin kanun ve otoritesine (rabliğine) boyun eğdiğimiz, O'nu âlemlerin Rabbi olarak benimsememizde açığa çıkıyor. İşte tevhid, işte evrensellik!

"Âlemlerin Rabbi": Evrende büyük bir nizam, uyum ve yardımlaşma göze çarpmaktadır. Karada, denizde, dağda, ormanda yaşasın; bazı canlıların, diğer canlılar aleyhine aşırı üremeleri söz konusu değil. Bütün canlılar, intizamlı şekilde çoğalıyorlar. Erkek-dişi oranları da, bütün hayvanların yaşadığı yerlerde oranlı. İnsanların erkek ve dişi oranları da, akıl almaz şekilde her ülke ve her yerleşim biriminde birbirine oranlı. Büyük bir düzen göze çarpıyor. Gökte eksiklik, aksaklık yok; yerde, "tabiat kanunları" denilen, bizim "sünnetullah" demeyi tercih ettiğimiz Rabbin kanunları tıkrır tıkrır işliyor. Dünya, içindekilerle birlikte en güzel misafirhane olarak yaratılıp insanın hizmetine verilmiş. Problemler, fesat ve fitneler, Allah'tan ve O'nun yolundakilerden kaynaklanmıyor. Tam tersine Allah'ı tanımayanlar, O'nun düzenini bozmaya çalışıyorlar. "İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu, fesat çıktı, ki Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de

228] 1/Fâtiha, 1

229] 5/Mâide, 30

230] 17/İsrâ, 44

(tuttukları kötü yoldan) dönerler.”²³¹

İğrenç bir ahlâksızlığın AIDS ile cezasının tattırılması gibi, Allah fesattan dönmeleri için ihtarlar veriyor. Fesat, düzen bozuculuk, kâfir ve münâfıkların özelliklerindendir.²³² Mü'minin özelliği ise fesadın tam zıddı islah'tır. O, sâlih amel yapmaya çalışır; yani bozulan düzeni Allah'ın istediği ve insanların huzur duyacağı şekle, aslına döndürme eylemleri içindedir. Bu sâlih eylemler, mü'minin kendi kurtuluşu için şarttır.²³³ Toplumun dünyada huzur ve nizamı; âhirette de kurtuluşu için, yani yeryüzünün bozulan düzenini islah için yapacağı gayretlerin adıdır cihad. Dünyada devlet, âhirette cennet isteyen bir mü'min cihadı terk edemez.

Eğitim Açısından Rab Kavramı

Rab kelimesi, terbiye eden, yetiştiren, eğiten demek olduğundan, lügat anlamıyla ana babaya rablik (terbiye edicilik, eğitici-lik) isnâd edilir.²³⁴ Çocuklarını eğitip terbiye eden anlamındaki bu rablik, tabii ki sınırlı ve mecazî anlamda rabliktir. Elbette, kelimenin tüm anlamlarıyla ve hakiki olarak Allah'tan başka rab yoktur. Kâmil anlamda eğitmek ve yetiştirmek de mutlak ve hakiki Rab olan Allah'a aittir. O, sadece yarattıklarından bir cins olan insanı değil; tüm evrenleri terbiye eden, olgunlaştıran, yönetendir; âlemlerin Rabbidir. Terbiye, her varlığın kendi sınırları içinde tekâmül etmesi demektir. Devamlı yaratma halinde olan, yaratıp da bırakıvermeyen, onları kemâle erdiren de Rab olan Allah'tır. Her varlık, bizzat Allah tarafından terbiye edilmektedir. Bu terbiye, “eğitim” kelimesini hemen tümüyle karşılar. O yüzden “öğretim ve eğitim” kavramlarının karşılığı olarak Türkçe’de yakın zamana kadar “ta’lim ve terbiye” kullanılırdı; eski yoğunlukta olmamakla birlikte hâlâ kullanıldığı görülmektedir.

Kur'an'ın tertibinde (Mushaf'da) ilk âyetle Allah'ın bu ismi seçilip vurgulandığı gibi, nâzil olan ilk âyetle de Rab ismi kullanılır: *“Oku, yaratan Rabbinin adıyla.”*²³⁵ İlk insanın yaratılması ve halifeliği konusunda da yine bu isim kullanılır: *“Hatırla ki: Rabbin meleklere, ‘Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım’ dedi. Onlar, ‘biz hamdinle sana tesbih ve seni takdis edip dururken yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun?’ dediler. Allah da onlara: ‘Sizin*

231] 30/Rûm, 41

232] 2/Bakara, 11-12

233] 103/Asr, 3

234] 17/İsrâ, 24

235] 96/Alak, 1

bilemeyeceğinizi ben bilirim' dedi." ²³⁶

"Kaalû belâ" veya "elest bezmi" diye ifade edilen mîsak almadâ, Allah'ın yine bu ismi zikredilir: "Kıyamet gününde, 'biz bundan habersizdik' demeyesiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellelerinden zürriyetlerini aldı ve onları kendilerine şâhit tuttu ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' (Onlar da), 'Evet, (Rabbimiz olduğuna) şâhit olduk' dediler." ²³⁷

Rab isminin geçtiği yukarıdaki konuların eğitimle çok yakından ilgileri vardır. Bunların dışında yine eğitimle direkt ilgili olan başka âyetlerde de Rab ismi vurgulanır: "Oku, insana bilmediklerini öğreten ve kalemle yazmayı ta'lim eden Rabbin ekremdir (en cömerttir)." ²³⁸; "Gerçek yönetici olan Allah, yücedir. Sana O'nun vahyi tamamlanmazdan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme ve 'Rabbim, benim ilmimi artır' de." ²³⁹; "Rabbim, bana hikmet ver ve beni sâlihler (iyiler) zümresine kat." ²⁴⁰

Başkasını eğitmeye, yanlış olma ihtimali olan kendi göreceli doğrularımızı, beşerî prensiplerimizi başkalarına öğretip uygulamaya hakkımız var mı? insanları eğitme, terbiye etme konusunda yetki kimindir? Bu soruları rab kavramı etrafında düşündüğümüzde, şunları ifade edebiliriz: Her şeyi yaratıp onlara sahip olan, yarattıklarını terbiye edip eğiten, olgunlaştıran sadece Allah'tır. Yardım etmek, yol göstermek, yön vermek, değiştirmek, tasarruf etmek, korumak, hâkim ve egemen olmak, sakındırmak, yasaklamak ve emretmek gibi eğitimle ilgili tüm alanlarda yetki ve gücü tümüyle elinde bulunduran yalnız Allah'tır. Allah'tan başkasının kendi adına, beşerî prensiplerle bu özellikleri istediği gibi kullanması rablik taslamak ve eğittiğini zannettiklerine az veya çok zulmetmektir. **Allah'tan başka rab kabul etmemenin pratikteki uygulanışı ve başkasının kulluğunu kabul etmemenin zarûfî gereklerinden biri de, eğitim prensipleri konusunda Allah'ın koyduğu hükümlere ters düşülmemesidir.** Başkasının eğitimle ilgili ilkelerini Allah'ın hükümlerine tercih etme, o kimse veya görüşü rab kabul etme anlamına gelecektir.

Rab, mutlak mânâda kullanılınca, mutlak eğitenin Allah olduğu ortaya çıkar. Allah'tan başka Rabbin olmadığına inanan muvahhid mü'minin, "Rabb" in eğiten, yetiştiren anlamından dolayı,

236] 2/ Bakara, 30

237] 7/A'râf, 172

238] 96/Alak, 3-5

239] 20/Tâhâ, 114

240] 26/Şuarâ, 83

Allah'tan başka gerçek anlamda eğitimci -mutlak eğiten- kabul etmemesi gerekir. Eğer vahiyle açıklanan Allah'ın eğitim ve terbiye prensipleri doğrultusunda eğitim söz konusu ise, tabii ki bu eğitim faaliyetinin, başkasını rab kabul etme anlayışına girmeyeceği açıktır.

İnsanı insanla eğitmek zorundayız, ama insanı yine insanın fikirleri doğrultusunda eğitmek, hem zor, hem tehlikeli, hem de gayr-ı meşrûdur. Vahyin yön vermediği insan aklı, mükemmel bir eğitim görüş ve uygulayışı oluşturmakta yetersizdir. Bu, birbirlerinin eksik yönlerini görüp düzeltmeye çalışan tarihteki yüzlerce eğitim görüşünün her birinin teori ve pratikteki eksik ve yanlışlarından da kolayca anlaşılabilecektir. Beşerin vahiyden uzak tüm uygulamalarındaki çıkmazların eğitime yansması olarak, günümüzde de hâlâ yazboz tahtasından farksız eğitim teori ve uygulamalarını ve çağdaş eğitimin problemlerini objektif gözle değerlendirebilen tüm eğitimcilerin yakınmaları, bu tezi doğrulamaktadır.

Felsefî yaklaşımların üzerinde ittifak ettikleri bir eğitim görüşü yoktur. Nice ideolojilerin eğitim görüşlerinin olmadığı veya olmasının olmamasından daha kötü olduğu gibi. Bazı eğitim görüşleri merkeze çocuğu, bazıları merkeze öğretmeni, bazıları geçmiş, bazıları bir ideolojiyi veya beşerî bir ilkeyi, bazıları faydayı... almıştır. Tüm bu anlayışların, kurulu düzenden ve materyalist hayat anlayışından da bağımsız olmadığı ve tümünde, kişinin kendi hevâ ve heveslerini veya bir şahıs veya görüşü rableştirdiği olgusu temel problemdir. Günümüzde eğitimin hemen her yerde, vahyin kabul ve redleri doğrultusunda ve Rabbimiz'e gerçek kullar yetiştirme modeliyle tanzim edilmediğini görmekteyiz. Ders araç ve gereçleri vahyin süzgeciyle oluşturulmamakta, öğretilenlerin önemli bir yekûnu dinin öğretilmesini istediği faydalı bilgi, yani ilim değeri taşımamakta, tevhid ve Rabbin terbiyesi öncelikler içerisinde bulunmamaktadır. Yani eğitim konusunda başka rabler devreye girmektedir.

Bu rab taslakları, tuğyanlarını arttırarak, câhiliyye müşrikleri kadar bile Allah'ı işlerine karıştırmak istememekteler. Gerçek Eğitici'nin prensiplerinden hemen hiç birinin kendi rablerine ortak olmasına bile izin vermemekteler. Okullardaki başörtüsü yasağını, tören ve kutlamaları, sözgelimi sakallı bir öğretmene, "selâm"la sınıfa girmeye, besmeleyle başlanan derse bile tahammül edememeleri, bu çarpık rab anlayışının yansımaları olarak değerlendirilmelidir.

Tek Rabbim Allah'tır deyip insanların da içinde bulunduğu tüm evreni terbiye edenin ve eğitime hakkına sahip olanın Allah olduğunu kabul eden müslüman, bu inancının sonucu olarak Rabbânî ilke ve prensiplere uymak zorundadır. Kendini ve ehlini ateşten korumak zorunda olan²⁴¹ insanın temel görevi, Allah'ı tek rab kabul edip O'na kulluk yapmak, çocukluğunu da Rabbin terbiyesi ile yetiştirmektir. Âdemoğlu, yeryüzünün halifesi olduğu veya olması gerektiği için, Allah adına yaşamak ve O'nun ilke ve prensiplerine tümüyle uymak zorundadır.

Tevhid, Allah'ı tek rab ve tek ilâh kabul etmek demek olduğuna göre, eğitim konusunda da ilâhî prensiplere ters ilke, anlayış ve uygulamaların tevhid-i tedrisat kapsamına girse de tevhidî tedrisata, meşrû eğitim kapsamına girmediği kabul edilmelidir. Unutulmamalıdır ki, hakka; hangi oranda olursa olsun bâtılın karıştırılması, o sentezi hak olmaktan çıkarır. Tevhidin en küçük bir küfür ve şirkle beraber bulunması mümkün değildir. Hak görüntüsüne bürünmeyen, içinde cüz'î doğrular barındırmayan bâtılın zararı daha sınırlı ve izâle edilmesi daha kolaydır.

Allah'ın tek rab olduğu inancına ve bu kabulün gerektirdiği eğitim anlayışına sahip olmayan kimsenin, öncelikle kendisinin eğitilmesi gerektiğinden, başkalarını eğitime hakkı yoktur. Gerçek Rabbin tanımayanın kendini tanıması da mümkün değildir. İnsanı doğru tanımayan, yaratılışı, fıtratı keşfedemeyen kimse-lerin eğitim görüşlerinin de eksik ve yanlışlarla dolu olacağı doğaldır. Ancak doğru Rab anlayışı; insanı, kendi fıtratı ve kendi psikolojik yapısına göre eğitmeyi sağlayabilir. Kişinin haddini ve Rabbin bilmemesi, eksik ve yanlış tanımladığı insanı, fıtratına ters ve dolayısıyla sağlıklı, başarısız, adâletsiz, huzursuz bir potada eğitmek/öğütmek demektir. *"Andolsun, insanı Biz yarattık ve nefsinin ona ne vermek istediğini de Biz biliriz. Ona şah damarından daha yakınız."*²⁴²

Nefsine Bile Söz Geçiremeyen Rab Taslakları

Âlemlerin Rabbi Allah'tır. Yarattıklarını besleyen, rızıklandıran, koruyan, gözetken... O'dur. Suyun derinliklerinde, ormanın ıssızlığında, toprağın altında, dağın tepesinde yaşayan, hasta, sakat veya sağlam, gözü olan - olmayan nice varlıklara rızık veren O'dur. İnsanın hizmetine sunulan sayısız nimetler bize Rabbimizi tanıtıyor. Bütün âlemler, tüm varlıklar; Rabbin tanıyor, O'na itaat ve

241] 66/Tahrîm, 6

242] 50/Kaf, 16

kulluk ediyor.²⁴³ Bizim de fıtratımızda Rabbi tanıyıp kabul etmek ve O'na ibâdet etmek var. Kur'an bize Rabbimizi tanıtır.

İnanmayan insanlar, eğer güçsüz (müstaz'af) iseler, çevrelerindeki rab taslaklarından birini rab olarak kabul ederler. Bu kula kulluk ve rab kabulü, çok farklı şekillerde ortaya çıkar. İnançsız ve güçsüz kişi, bazen özgür irâdesiyle, bazen reklâm ve aldatmacalarla kandırılarak, bazen tâğutların zorlamalarıyla piyasadaki rablerden birine veya birkaçına boyun eğer. Piyasada tedâvülde bulunan çeşit çeşit rab(!) vardır. Müzik ilâhından tutun, fuhuş tanrısına, futbolcudan tutun, artiste, yöneticilere kadar. Demokrasi var: Herkes istediği tâğutu, beğendiği putu seçmekte serbesttir. Allah'a gerçekten inanıp teslim olmayanlar, eğer kendilerinde güç ve otorite vehmediyorlarsa, başka bir Rabbe boyun eğmezler; kendileri rablik taslarlar.

Rablik taslayan güçlüler (müstekbirler) üç kısma ayrılır: Siyasî, dinî ve iktisadî güçlüler. Siyasî güçlerin rablik taslamalarına örnek; Fir'avn, Nemrut ve onların izinden giden çağdaş yöneticilerdir. *"(Fir'avn,) Ben sizin en yüce Rabbinizim, dedi."*²⁴⁴; *"Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi? İşte o zaman İbrahim: 'Rabbim hayat veren ve öldürendir' demişti. O da: 'Ben de hayat verir ve öldürürüm' demişti. İbrahim: 'Allah güneşi doğudan getirmektedir. Haydi sen de onu batıdan getir' dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zâlim kimseleri hidâyete erdirmez."*²⁴⁵

Dinî yönden ellerinde güç bulundurup rablik taslayanların örnekleri de Kur'an'dan öğrendiğimiz şekilde haham, papaz gibi din adamları, kutsallık atfedilen ölü veya diriler, yatırlar, efendiler. İktisadî rab taslakları da Karun'lar, emperyalistler, sömürücü azgınlr, azan, ezen ve üzenler ve de düzenler.

Rablik iddiasında bulunanlar ve onları piyasaya sürenler aslında samimi değildirler. Onlar sadece basit çıkarlarının peşinde olan, menfaat çarklarını döndürmek için böyle bir sahtekârlık düzeni kurup devam ettirmeye çalışanlardır. Ebû Leheb'in Peygamberimiz'e (s.a.s.) gelip "Müslüman olursam bana ne var, benim elime ne geçecek?" diye sorması üzerine Efendimiz cevap verir: "Başka müslümanlara ne varsa, sana da o var." insanları sömüren düzenlerini ve çıkarlarını müslüman olunca devam ettiremeyeceğini anlayan Ebû Leheb'in karşılığı şöyledir: "Bir köleyle

243] 41/Fussilet, 11

244] 79/Nâziât, 24

245] 2/Bakara, 258

beni eşit gören din olmaz olsun!” Kendisini güçlü gösteren insan, sanki bilmez mi, başkalarına ve her şeyden önce Allah’a muhtaç âciz biri olduğunu. “Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm: Güç ve kuvvet kimseye ait değildir; ancak yüce ve büyük olan Allah, güç ve kuvvet sahibidir.”

Rab Olmayan Bir Tanrı Edinme İsteği

Kur’an’da “ilâh” ifadesi putlar için de kullanılırken; “Rab” ismi putları ve tâğutları ifade için kesinlikle kullanılmaz. Kur’an, rablik vasfını sırf Allah’a hasretmiş, başkası için bu sıfatı kullanmamıştır. “Rab” olmayan bir tanrı edinme isteği, insanoğlunun en eski sapkınlıklarından ve de açığközlülüklerinden biridir. Çünkü rab olan bir tanrı, insanın varlığını kuşatan bir tanrıdır. Yapısı itibarıyla zulme ve cehle aşırı meyyal olduğunu vahiyden öğrendiğimiz insan, kendi varlığını kuşatan bir tanrı yerine; varlığını kuşattığı ve kontrol altında tuttuğu sahte bir tanrı edinmeyi şeytanî menfaatlerine ve nefsanî zaaflarına daha uygun bulmaktadır.

Bu nedenledir ki hep işine karışmayan, nefsi, malı, vicdanı, duygusu, düşüncesi ve eylemi üzerinde söz ve karar, güç ve kuvvet sahibi olmayan bir uyduruk ilâh aramış; bulamamışsa kendi elleriyle icat ve imal etmiştir. Güneş, ay, deniz, nehir, inek, kurt, taş, tunç, ateş insanoğlunun bulduğu bu türden “rab olmayan” ilâhlarıdır. Gök tanrısı(!) gibi, hükmü göklere geçen, yağmur yağdıran, tabiata hükmeden; ama sokağa, okula, devlete, kanunlara, yaşayışa... karışmayan bir tanrı anlayışı var kimi çevrelerde. Rab olmayan tanrı; göklerde hâkim ve vicdanlarda mahkûm bir tanrı. Rabliği kabul edilmeyen, câmilere hapsedilmiş bir tanrı; câmilerin ve vicdanların dışına çıkamayan bir tanrı!

Tabii bu da kurtarmamış, insan en sonunda Rab olan bir Allah’a inanmak zorunda kalınca, bu kez de laiklik sapkınlığına başvurarak varlığını ve birliğini tasdik ettiği ilâhın rabliğini inkâra kalkışmıştır. İşte böylece şirk, laiklik adı altında tedavüle sürülerek çağdaş insanın Rabbiyle olan ilişkisi bir kez de böylesine çağdaş bir yöntemle koparılmaya çalışılmıştır. Nasıl Allah’ın vahdâniyetini inkâra kalkışan antik müşrikler Hz. İbrahim’in hanif dinini tahrif ve tahrib etmişlerse, Allah’ın rabliğini inkâra kalkışan çağdaş müşrikler olan laikler de Hz. Muhammed’in (s.a.s.) hanif dinini tahrif ve tahribe yeltenmişlerdir.

Sevilenlerin Putlaştırılması; Allah’tan Başkasını Rab Edinme

Allah’ın rab oluşu konusunda insanoğlunun düştüğü tek şirk,

rubûbiyeti inkâr şirki değildir. Bu konuda düşülen bir başka şirk türü de, Allah'ın bu sıfatını Allah'tan başkasına vermek, O'ndan başkasını rabler edinmek biçiminde ortaya çıkmaktadır. *"Hahamlarını ve râhiplerini Allah dışında rabler edindiler; Meryem oğlu Mesih'i de. Oysa kendilerine tek ilâh olan Allah'a ibâdet etmeleri emredilmişti. O'ndan başka tanrı yoktur. O, onların şirk koştukları şeyden uzaktır."*²⁴⁶ Burada sorun "rab" edinilenin kimliği değildir. Bu, İsrâil oğullarının yaptığı gibi din adamları, zâhid ve âbid kullar, velîler ve hatta Hz. İsa gibi bir peygamber de olabilir. Sorun eylemin kendisidir ve o da Allah'tan başkasını rab edinmektir. İşte bunu Kur'an Allah'tan başkasına kulluk yapmak olarak niteliyor ve bu tavra da doğrudan şirk diyor. Yahudileşme temayüllerinden biri olan Hz. Mûsâ ve Hz. İsa ümmetinin bu şirk türü aynen Hz. Muhammed ümmetine de geçmiş, bu ümmet de ulularını, din büyüklerini, velîlerini Allah'tan başka rabler edinme sevdasına düşmüşlerdir.

Elbette bu rab ediniş, onların önünde secde etmek, onlara doğrudan ibâdet etmek biçiminde gerçekleşmiyordu. Yukarıdaki âyet nâzil olduğunda eski bir Hıristiyan din adamı olan Adiy b. Hâtem'i boynunda altın bir haçla gören Allah Rasûlü, onu bir put olarak nitelemiş ve atmasını öğütlemiş, ardından yukarıda meâlini verdiğimiz âyeti okuyarak şöyle tefsir etmişti: *"Kuşkusuz onlar din adamlarına ve ulularına tapmıyorlardı. Lâkin onlar, şu sınıfların helâl kıldığını helâl kabul ediyorlar, yasakladıklarını da haram kabul ediyorlardı."*²⁴⁷ Başka bir âyet-i kerimede de Allah'tan başkalarını rab edinmek, isterse bu başkaları melekler ve nebîler olsun, müslüman olduktan sonra küfre dönmek olarak adlandırılır: *"Hiçbir insana yakışmaz ki Allah ona Kitap, hüküm ve peygamberlik versin de ardından insanlara dönüp 'Allah'ı bırakıp bana kullar olun' desin. Fakat öğrendiğiniz ve okuduğunuz Kitap gereğince Rabbe hâlis kullar olun' der. Ve size 'melekleri ve peygamberleri rabler edinin' diye de emretmez. Siz müslüman olduktan sonra size inkârı emreder mi?"*²⁴⁸

Diriler yanında ölüleri bile nasıl rableştirmiş insanoğlu?! Kendine bile faydası olmayan bir ölüyü, bir yatırını nasıl rableştirerek putlaştırıyor? Yatırlara kurban kesmek, onlara karşı duâ etmek, ölülerden çocuk, nasip veya yardım istemek, çelenk koyar gibi, deftere yazı yazar gibi, dilekçe sunar gibi bez bağlamak, mum yakmak, Fir'avun'lar için yapılan piramitlere özenerek anıtmezarlar, kümbetler, kubbeler yapmak, tavaf eder gibi kabrin etrafında dönmek, kabre karşı kıyâma durmak, namaz kılmak, onun yüzü

246] 9/Tevbe, 31

247] Tirmizî', Tefsir 10

248] 3/Âl-i İmrân, 79-80

suyu hürmetine deyip Allah'la arasına aracı koymak, putperestlerin putlarını şefaathçi kabul etmelerine benzer bağımsız şefaath anlayışına sahip olmak ve buna benzer tavırlar ölüleri rab kabul etmenin örnekleridir. Yaşayan bazı insanlara kerâmet veya kutsallık atfetme adına Allah'a ait bazı vasıflar vermek de rableştirmeye ayrı örneklerdir.

İnsanların önderlerini, din ulularını, büyüklerini, hatta peygamberlerini rabler edinmeleri sevginin ve bağlılığın cinayet derecesine vardığı bir aşırılık örneği. Allah bundan müslümanları şiddetle nehyediyor. Bir yahudileşme temâyülü olan üstadını, ustasını, efendisini, şeyhini, hocasını Allah dışında rab edinme ifrâdının zıddı da, itaat halkasını boynundan atıp hevâsını ve nefisini ilâh edinme tefrîdidir. Elbette her ikisi de aşırılıktır. Bu ifrât ve tefrît aşırılıklarını iyi anlamak için rab edinmeyi nehyeden hemen tüm âyetlerde gelen *"min dûnillâh"* (Allah'ın dışında) lafzını iyi anlamak gerek.²⁴⁹ Değilse, bu yaklaşım nefsi, hevâ ve hevesi rab edinmek²⁵⁰ demek olan mürebbisizlik, ustasızlık, büyüksüzlük ve kılavuzsuzluğa delil olamaz.

Kur'an'da nehyedilen rablik, Allah'a mahsus olan bir sıfatı O'nun dışında başkalarına vermek demeye gelen rabliktir. Terbiyesinde Allah'ı dışarıda bırakan bir terbiyecinin terbiyesini kabul, Allah dışında bir Rabbi kabulle eş tutulmuştur. Ancak mutlak mürebbî olan Allah'ın ilkeleriyle terbiyecilik yapmak, isterse bu terbiye mânevî değil de; besleyip büyötmekten ibaret maddî bir terbiye olsun, bu sınıfa girmez. Ortada Allah'la iddialaşmak yoksa orada terbiye eden de, terbiye edilen de suçlanamaz.²⁵¹

Allah'tan başkasını rabler edinme ifrâdının tefrîdi olan terbiyesizlik ve terbiyecisizlik, seviyesizlik ve hercailik de bir akîde sorunu olarak çıkıyor önümüze. Bu durumda kişi ipsizdir belki, ama zannettiği gibi hür değildir. Büyük bir kesimin birinci türden hastalığına karşı gösterilen tepki, bu ikinci tür hastalığı doğurmaktadır.²⁵²

Rab konusunda, televizyonlarla evlere rahatlıkla giren misyonerlik, mitoloji ve süpermenliği, he-man (hîmen)liği de sorgulamak gerekiyor. Filmleri, dizileri, çocuk filmlerini, çizgi filmleri değerlendirdiğimizde çoğunda "gökler hâkimi, kâinatın sahibi, filân tanrısı-tanrıçası..." gibi rab vasıflarının bir insana unvan olarak

249] 3/Âl-i İmrân, 64; 9/Tevbe, 31

250] 45/Câsiye, 23

251] 12/Yûsuf, 23

252] M. İslâmoğlu, İman Risalesi, s. 176 vd.

verildiğini ve uydurma tanrılıkları, rablikleri; tepkisiz, benimseyerek seyretmenin inançlardaki tahrib ve tahrifini düşünürün.

Kur'an, Allah'ın rab oluşundan söz ederken, O'nun göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin, doğunun batının, doğuların ve batıların; en fazla olarak da âlemlerin Rabbi olduğunu ısrarla vurgular. Allah, evreni yaratmakla kalmamış, âlemleri yetiştirip, kemâle erdirmiş, hükmünü icrâ etmiştir. Bazı filozoflar, "Allah, evreni yarattı ve bıraktı" gibi yanlış, yanlış olduğu kadar gözlem ve tecrübelere de zıt bir anlayışa düşmüşlerdir. Bu yanlış anlayış, sonunda, filozofların koyacakları kurallarla da yeryüzünde ilâhî ve ideal bir devlet ve hükümet kurulabilir düşüncesine varmıştır. Laikliğin temeli de bu sakat anlayıştır. Kur'an *"Allah, âlemlerin Rabbidir", "Sizi ve yaptıklarınızı yaratan Allah'tır."* âyetleriyle Allah'ın evreni kendi haline bırakmadığını açıklıyor.

Allah, âlemlerin Rabbidir. Makro anlamda, şehâdet âlemi, gayb âleminin, yerlerin, göklerin, galaksilerin, güneşlerin, sular, okyanuslar âleminin, gezegenler ve yıldızlar âleminin... Rabbi Allah'tır. Mikro anlamda, bitkiler âleminin, insanlar, melekler, cinler âleminin, böcekler âleminin, kuşlar âleminin, milyonlarca tür ve cinsteki hayvanlar âleminin, mikroplar âleminin, görülen ve görülmeyen âlemlerin... Rabbi Allah'tır. Rivâyete göre, toplam sayısı on sekiz bin, ya da sayısını bilmediğimiz binlerce âlemi, bütün âlemleri yarattığı gibi; yetiştiren, hükmünü geçiren, tümünü yöneten Allah'tır. Allah açısından evrendeki her hareket Allah'a aittir.

Her varlığın varlığı O'ndandır. Varlıklar, cisimleriyle değil; kendilerini cisim şeklinde gösteren içlerindeki varlık özülle vardır; bu öz de bütünüyle Allah'tandır. Yani, hiçbir varlık, kendi halinde bir hareket yeteneğine sahip olmadığı gibi, böyle bir yetkiyle donatılmış da değildir. Mutlak güç ve kuvvet kaynağı sadece Allah'tır. İzafî olarak varlıkların fıtratlarında varmış gibi görünen ve adına bugün "tabiat kanunları" veya "içgüdü" denilen bir takım sebepler, gerçekte Allah'ın sürekli olarak evreni yeniden yaratması ve yenilemesinden başka bir şey değildir. Allah açısından sebep-müsebbip şeklinde bir ikilem asla söz konusu olamaz. Sebep de müsebbip de Allah'tır. Soruna izafi olarak varlıklar açısından yaklaşıldığında karşımıza bir sebep-sonuç ilişkisi çıkmaktadır. Ne var ki, bu ilişki, bazıları tarafından mutlaklaştırılıp âdeta Allah'ın ilâh ve rab olarak yerini almaktadır ki, bugün batının ve bazı müslümanların bilmeden vardıkları büyük yanlış burasıdır; yani sebepleri putlaştırmak. Sözgelimi deprem olayında, sarsıntının maddî sebeplerini putlaştırarak depremin oluşumunu Allah

adını hiç anmadan yorumlamak, sebepler ve tabiat kanunlarını rab kabul etmektir.

Allah'ı sadece ilk yaratıcı veya ilk hareket ettirici olarak görmek, O'nu evrenden çekip çıkarmak, sonuçta O'nun rabliğini inkâr etmek demektir. Oysa Kur'an'ın ısrarla vurguladığı gibi, Allah, evreni ve içindeki bütün varlıkları "kudret elinde" tutmakta olup, dilediği biçimde yönetmektedir. Doğuda da, batıda da, yerde de gökte de idare yalnızca Allah'a aittir. Her şey O'nun irâdesi, hükmü ve bilgisi altındadır. Hiçbir varlık, kendiliğinden bir hareket, yaşama ve davranma gücüne sahip değildir. **Besleyen, büyüten, yediren, rızıklandıran, üreten, öldüren, diriltten hep O'dur. O âlemlerin Rabbidir.**

İnsana, yeryüzünde hiçbir varlığa verilmeyen üç önemli özellik verilmiştir: Irâde, konuşma ve bilgi. Allah'ın ilmi, irâdesi ve kelâmı mutlakken ve insan dahil her şeyi kuşatmışken; insanın ilim, irâde ve kelâmı izafidir, Allah'ınkilere tabi olmak zorundadır. Çünkü o yeryüzünde halife olarak vardır. Allah'ın irâdesi çerçevesinde dileyecek, O'nun ilminden bilgisini alacak ve O'nun kelâmı çerçevesinde davranacaktır. Ama, eğer insan Allah'ın ilâh olduğunu kabul etmezse, bu kez kendi dileme ve bilgisini mutlaklaştırır ve sonunda dilediği biçimde eylemde bulunur. Yeryüzünde dilediği biçimde tasarruf etmeye kalkar, iradesini kendi arzuları doğrultusunda kullanır. İşte bu da, Allah'ın rabliğini kabul etmemek, O'na bu noktada ortak koşmak demek olur.

Demek ki, Rab olarak Allah evrende mutlak tasarruf sahibidir. Yaratıklar arasında yalnızca insan teşrîi alanda bu rabliğe karşı çıkabilir. Yeryüzündeki tasarrufunu Allah'ın değil; kendi irâdesi doğrultusunda yapmaya kalkışabilir. Dünyadaki hayatı, istediği biçimde yönlendirmeye kalkar. Bunun için, Allah'ın kurallarına rağmen kendinden kurallar koyar. Böylece insan, kendi arzularını ilâhlaştırmış olur. Arzularının doğrultusunda yeryüzüne şekil vermeğe kalkınca da yeryüzünde rableşmiş olur. Bunun sonucunda, böylesi insanlara isteyerek itaat edenler de, Allah'ı değil; bu insanları rab kabul etmiş olurlar.

Kur'an, Allah'ın mutlak rab olduğunu belirtirken, bazı insanların bilginlerini, râhiplerini, hahamlarını, büyük kabul ettikleri birtakım kimseleri, yöneticilerini rab edindiklerini, yani onların kendi hevâlarından uydurdukları ve hayatı düzenleyici kurallara bağlı kaldıklarını da vurgular. Sözelimi, Hz. Mûsâ, Allah'ın mutlak anlamda rab olduğunu ilân ederken, Fir'avn, kavmine karşı,

"en büyük Rabbiniz benim"²⁵³ diye seslenir. Yine Kur'an, insanları, birbirlerini rabler edinmeyi bırakıp, yalnızca Allah'ı rab edinmeye çağırır.²⁵⁴

Kur'an'da rab ve melik sıfatları, insanla ilgili kullanıldığında ilâh kavramından önce gelmektedir. "*De ki, sığınırım insanların Rab-bine, insanların melikine, insanların ilâhına.*"²⁵⁵ Bunun nedeni oldukça basittir. İnsanların birinci derecede Allah'ın yolundan ayrılmaları-nın nedeni rablik ve melikliği kendilerine özgü kılma, yani Allah'ı yeryüzünden kaldırma sevdalarıdır. Eğer, Allah rab ve melik olarak insanların hayatına müdâhale etmeyecek olursa, bu durumda rablik ve meliklik; güçlü, kurnaz ve zengin insanların eline geçecek, bunlar da diğer insanlar üzerinde kolaylıkla rab ve melik olabileceklidir. İnsan, arzularına, tutkularına kurban olmakta, arzularını dilediği gibi tatmin etmek ve dolayısıyla yeryüzüne ve yeryüzünde ki gelir kaynaklarına dilediği ölçüde sahip olmak istemekte, bu da kendiliğinden daha başka insanlar üzerinde tasarruf sahibi olmayı gerektirmektedir. İşte rablik iddia eden egemen güçlerin zorbalık ve zulümleri, bu anlayıştan kaynaklanmaktadır. İnsanlar, Allah'tan başka kimseyi rab kabul etmezlerse, zulüm en büyük desteğini de yitirmiş olacaktır.²⁵⁶

Rab kelimesi, kapsamının geniş olması ve insanlık hayatındaki fonksiyonu yönünden çok önem ifade eden Kur'ânî bir kavramdır. Özellikle, insanların çeşitli rablere kul olduğu günümüzde; İslâm'ın pratiği açısından taşıdığı önem daha da büyüktür.

Günümüz insanlığının rab anlayışını, onların inançlarında ve pratik hayatlarında çok açık bir şekilde görmek mümkündür. Gerek inanç ve gerekse düşünce yönünden, Allah'a tek rab olarak inanılmadıkça, amelî hayatta, yani pratikte O'nun dinine uymak da mümkün olamaz. Dinin ilk şartı, Allah'a, O'nun emirlerine teslim ve tâbi olmaktır. Allah'a rağmen Allah'tan başkalarının koyduğu gayr-ı meşrû hükümlerine seve seve uyanların, "Allah'ın rabliği-ne ve ilâhlığına inandık" demeleri kendilerini kurtarmaz. Çünkü İslâm; rab olarak sadece Allah'a inandıktan ve O'na karşı kulluk vecibelerini yerine getirdikten sonra, O'nun koyduğu hüküm ve ku-rallara uyulmasını da ister. Bunun için insanlar, Allah'ın kesin olarak bildirdiği hükümleri bırakıp, ilâhî emirlere ters olarak başkalarının ortaya koyduğu ilke ve hükümlere isteyerek uymaları halinde, her ne kadar iddiaları Allah'a iman olsa da, bu imanları geçerli olamaz.

253] 79/Nâziât, 24

254] 9/Tevbe, 31; 3/Âl-i İmrân, 64

255] 114/Nâs, 1-3

256] Ali Ünal, Kur'an'da Temel Kavramlar, 148 vd.

Günümüz insanının Çeşitli Rableri

Günümüzde, insanların, vicdanlarında inanıp kabul ettikleri rable, yaşantılarında, hükümlerine teslim oldukları rabler aynı değildir. Teorik olarak inandıklarını ifade ettikleri Allah'ın rabliği-ni, vicdanlarına hapseden günümüz insanların pek çoğu, pratik hayatlarında Allah'tan başka rablerin emirlerine ve hükümlerine teslim olmaktadır. Üzülerek belirtelim ki, insanların pek çoğu-nun mâruz kaldığı en büyük tehlike, Allah'ı günlük yaşantılarında rab kabul edemeyişleridir. Onlar, bir yandan mü'min ve müslü-man olduklarını söylerlerken, diğer yandan da Allah'ın emir ve yasaklarını bir tarafa atarak çeşitli varlıkların ve rehber edindikleri önderlerinin emirlerine uyarlar. Onların koyduğu gayr-ı meşrû hü-kümlere gönüllü olarak itaat ederler; böylece Allah'tan başkaları-nı rab edinmiş olurlar. "Lâ"sı olmayan bir inanç yaygınlaştırılıyor; her şeyle, özellikle egemen tüm güçlerle ve onların rab anlayışla-rıyla uzlaşan, tepkisiz, laik müslümanlık (!). Allah'a inanan, ama tâğuta itaatten ayrılmayan, Allah'a inanan ve tâğutların ilke ve hükümlerini kabul ettiğini ifade eden, hakla bâtilin karıştığı bir din!

Kur'an'ın eski kavimleri ve peygamberleri anlattığı âyetlerinden anlaşılmaktadır ki, en eski asırlardan, kendi nüzûlü zamanına kadar, sapıklık ve inanç bozukluğu ile tanıttığı tüm top-lumların, doğrudan Allah'ın varlığını inkâr etmediklerini görüyo-ruz. Ancak onların hepsinin müşterek sapıklıkları; Allah'ın mutlak rabliğini kabul etmeyişleri, Allah'ın yaratıcı olduğuna inansa-lar da O'nun tek rabliğine pek çok varlıkları ortak etmeleridir. Rabliğin bir kısım özelliklerini Allah'tan başkalarında görmeleri, ahlâkî, sosyal ve kişisel hayatları için gerekli olan emir ve kural-ları, Allah'tan başkalarından almalarıdır. Bunun için, insanların pek çoğu, ya doğrudan doğruya Allah'tan başka rabler olduğuna inanıyorlar, veya Allah'ın rabliğine teorik olarak inansalar da pra-tik hayatlarında Allah'tan başkalarının rabliğine teslim oluyorlar. İşte rab konusunda, peygamberlerin her asırda yıkmak istedikle-ri asıl sapıklık budur. Hükmü sadece göklere geçen; dünyaya, in-sanlara, yönetime, sosyal ve siyasal hayata... karışmayan bir Allah inancı. Yani göklerin Rabbi. Hâlbuki Allah; göklerin, yerin, bütün âlemlerin Rabbidir.

Önceden hristiyan olan Adiyy b. Hâtem, boynunda altından bir haç olduğu halde Rasûlullah'ın huzuruna geldi. Peygamberi-miz ona: *"Ya Adiyy, boynundan şu putu çıkar."* buyurdu. Bu sırada Rasûlullah *"Yahudiler ve hristiyanlar, haham ve râhiplerini Allah'tan*

başka rabler edindiler.”²⁵⁷ meâlindeki âyeti okuyordu. Adıyy: “Ey Allah’ın Rasûlü, hıristiyanlar, râhiplere ibâdet etmediler ki (onları rab edinmiş olsunlar)” dedi. Peygamberimiz: “Evet ama onlar (hıristiyan râhipleri ve yahudi hahamları) Allah’ın helâl kıldığını haram; haram kıldığını da helâl saydılar. Onlar da bunlara uydular. İşte onların bu tutumları, onlara ibâdet etmeleri ve onları rab edinmeleridir.” buyurdu.

Bu hadis-i şerif açık olarak gösterir ki, herhangi birini rab edinmiş olmak için, ona rab adı vermek şart değildir. Allah’tan başkalarının emrine, Allah’ın dinine uyup uymadığı hiç hesaba katılmaksızın isteyerek itaat etmek, hükümle ilgili konularda Allah’tan başkalarının sözünü dinleyip kabullenmek, Allah’tan başkasına itaat ederek O’nun dininin emir ve hükümlerine başkasını tercih ederek muhalefet etmek, Allah’tan başkalarını rab edinmek ve onlara tapmak demektir.

Putlara, şeytanlara ve tâğutlara tapmak nasıl şirk ise; Allah’ın emrine, Hakk’ın hükmüne uymayan kişilerin ortaya attıkları görüşleri benimsemek ve onları Allah’a tercih edip onlara uymak da öylece bir şirktir. Bu durum, onlara kulluk mertebesinde fazla değer vermek, Allah’ın ilâhî hükümlerine uymayan görüş ve fikirlerini benimsemek olduğu için, hem bir çeşit şirk, hem de Allah’ı bırakıp onları rab edinmektir. Onlara her ne kadar dil ile rab denilmese de durum, onları rab tanımanın ta kendisidir.

Onların sözlerine itaat edip, Allah’ın emirlerini terk etmenin puta ve tâğuta tapmakla aynı olmasının sebebi ise açıktır. Çünkü gerçek âlim, Hakk’ın kulu ve ilâhî hükümlerin mahkûmu olan kişidir. Hakkı bâtil, batılı da hak yapmaya çalışıp, insanlara helâlî haram, haramı da helâl tanıtarak Allah’ın hükümlerini değiştirmeye çalışanlar, ilmî haysiyetten uzak birer tâğutturlar. Bunlara uymak da onları rab kabul etmektir. Çünkü bu duruma düşenler, Allah’ın hükmüne değil de onların isteklerine uyarak onlara Allah’a tapar gibi tapmış olanlardır.

Günümüzde de insanların hayatına hâkim pek çok rab kabul edilenler var. Her insan, hangi Rabbin kulu olduğunu kendisi tayin edebilir. Ancak, bunu yaparken, kimin mülkünde yaşadığını, hangi Rabbe kulluk etmesi gerektiğini iyice düşünmelidir. Şu iyi bilinmelidir ki, inanılan ve hayatın her safhasında emrine uyulan tek rab Allah olmadıkça O’na kullukta bulunulmuş olunamaz. Peygamberimiz’in: “*Rabbim Allah de ve bu sözünde dosdoğru ol*” anlamındaki mübarek sözü, Kur’an’daki rab kavramının ve O’na kul- luğun en veciz ifadesidir.

Kabirde sorulacak insanlara: “Rabbin kim?” Dünyada rab anlayışı ve bu konudaki davranış ve eylemlerine göre cevap çıkacak o insandan. “Rabbim filandır” diyecek insan. Dil, irâdemizin emrinden çıkacak orada. Dünyada kimi rab kabul etti veya eylemleriyle bu görüntüyü verdiyse, onu söyleyecek dil. Orada “Rabbim Allah’tır” diyebilmek için, burada “Rabbim Allah’tır” deyip bu sözünü yaşantı olarak ispatlamak gerekiyor. Evet, kurtuluşun tek reçetesi: “Rabbim Allah” deyip dosdoğru olmak...

Rab Konusunda Sahih İtikad

Âyet ve hadisler, evrende olup bitenlerin gelişi güzel ve tesadüfen olmadığını, aksine her şeyin, başlangıçtan itibaren sonuna kadar ilâhî bir irâdenin eseri olduğunu açıkça ortaya koyar. Beliren bu hakikatten sonra Allah’ın rablığı konusunda varılabilecek sonuçları şöyle sıralamak mümkündür:

Allah, âlemlerin Rabbidir. Her varlığın geçek sahibi Allah’tır. Varlıkların tümünü yaratan, eğiten, geliştiren, besleyen yegâne Rab Allah’tır. Allah’tan başka ma’bud kabul edilecek hiçbir varlık olamaz. Sevilerek kendisine ibâdet ve itaat edilecek tek rab ve ma’bud ancak Allah’tır. Rubûbiyet ve ülûhiyet sadece O’nun hakkıdır. İnsanlığın ilerlemesi ve medenileşmesi, Rabbin tanımasıyla mümkündür. **Allah’ı tek ve gerçek rab olarak tanımak; O’nun emir ve hükümlerine göre yürümek, Allah’a güvenerek başkalarının arzusunu O’nun emrinden üstün görmemek, O’nun hükümlerine uymayan her düşüncenin ve her işin bâtil olduğuna inanmak demektir.** Allah’ın yegâne rab olduğuna inanmak; her işi yönetip tanzim edenin, yine her şeye sonsuz kudretiyle gâlip olanın ancak Allah olduğunu kabul etmek demektir.

Allah’a hiçbir şeyi ortak koşturmak, Allah’tan başka hiçbir Rabbe kul olmamak, her işi Allah için yapmak, O’nun emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmak, “Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur” ilkesi üzerinde ölünceye kadar sâbit kalmak, Allah’a itaatte dosdoğru yaşayıp hilekârlığa sapmamak, Allah’a tek rab olarak inanmak ve bunda doğru olmak demektir. *“Rabbimiz Allah deyip sonra dosdoğru olanların üzerine melekler iner; Korkmayın, üzülmeyin. Size söz verilen cennetle sevinin. Biz dünya hayatında da âhiret hayatında da sizin dostlarıyız. Orada size canlarınızın çektiği her şey var. Orada size istediğiniz her şey var (derler).”*²⁵⁸

Tüm yaratıkları yönlendiren, ihtiyaçlarını karşılayan, âlemlerin Rabbi Allah olduğu gibi; beşere Cenneti gösteren, onu terbiye

eden de Allah'tır. Cehennemi gösteren ve ondan sakındırıp korkutan, Peygamberimiz'i gösteren ve O'na bağlanmayı teşvik eden de Rabbimizdir. Kur'an hakikatlerini gösterip insanın gözünü gönlünü açan, Kur'an'da kâinatı dile getiren, evreni anlatıp insanın karşısına apaçık gerçekleri ayan beyan seren, tek rab Allah'tır.

Varlığa gelen, vücuda eren bütün mahlûkatı terbiye eden Allah'tır. Ve her varlık, bizzat Cenâb-ı Hak tarafından kendi fıtrat hudutları içerisinde terbiye edilmektedir. Terbiye sınırlarının dışına çıkmış hiçbir varlık gösterilemez. Bu evrensel terbiyenin tek sahibi Rabbu'l-âlemîn olan Allah'tır. İnsanı da terbiye eden O'dur. Hidâyet ve dalâlet yolunu göstermek ve gönderdiği peygamberleri, dünya ve âhiret hayatının lider ve önderleri kılmakla Cenâb-ı Hak insanı terbiye etmektedir. Ve yine, bir nebî ile bir bedevîyi, yetenekleri ölçülerine göre terbiye etmektedir.

Beşer, ancak O'nun terbiyesi ile gerçek olgunluğa ulaşabilir, insan-ı kâmil olabilir. Bunun en sağlam yolu ise, Kur'an'ı rehber edinmektir. Terbiye, her varlığın kendi sınırları içinde tekâmül etmesi demektir. Onları kemâle erdiren ise, Rab olan Allah'tır.²⁵⁹

İnsana yakışan, bütün evrenin ve kendisinin yaratıcısı, sahibi, rızık vericisi, yetiştiricisi olan Allah'ı tek rab kabul edip O'na ibâdet ve itaat etmektir.

259] Hikmet Işık, Fâtîha Üzerine Mülâhazalar, Nil Y. S. 114-115

Rab Kavramıyla İlgili Âyet-i Kerimelerden Bazıları

Rabb Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 979 Yerde)

- a- Her Şeyin Rabbi (Terbiye Eden, Besleyen, Rızık Veren) Allah'tır: Fatiha, 1 ; Bakara, 22, 126, 131 ; Al-i İmran, 37 ; En'am, 164 ; Yunus, 31-32 ; Yusuf, 100 ; İbrahim, 37 ; Nahl, 53-54 ; İsrâ, 30, 66 ; Taha, 49-50 ; Şuara, 77-83.
- b- Rab, Her şeye Gerçek Anlamda Sahip ve Malikdir: Bakara, 139, 258, 286 ; Nisa, 17 ; A'raf, 155 ; Tevbe, 129 ; Hud, 107.
- c- Rab, Kendisine Kulluk Edilecek Yegane Varlıktır: Bakara, 21, 112, 127, 128 ; Al-i İmran, 64, 79, 80 ; Maide, 72 ; En'am, 106 ; A'raf, 3 ; Yusuf, 23, 41, 42 ; Nahl, 86 ; İsrâ, 23 ; Kehf, 110 ; Meryem, 34 ; Fecr, 15-16.
- d- Rab, insanları Huzurunda Toplayacaktır: Al-i İmran, 9 ; En'am, 30, 51 ; Secde, 10, 11, 12 ; Sebe', 26 ; Mutaaffin, 6 ; İnfitar, 6 ; İnşikak, 6.
- e- Rab, İlahi Nizamıyla insanları Gerçeğe Ulaştırır: Bakara, 37, 129 ; Al-i İmran, 8.
- f- Yalnız Rabbimize İtaat Edilmelidir: En'am, 114, 115 ; A'raf, 33 ; Tevbe, 31.
- g- Rabbimiz, Her Şeyi Yaratın ve Yöneten Allah'tır: Al-i İmran, 191 ; Nisa, 1 ; En'am, 133 ; A'raf, 54 ; Yunus, 3, 39 ; Yusuf, 101 ; Ra'd, 16 ; Hicr, 86 ; Kehf, 14, 36-38 ; Enbiya, 56 ; Faatır, 13 ; Saad, 66 ; Mü'min, 64 ; Alak, 1-5 ; Adiyat, 6.

Konuyla İlgili Bazı Hadis-i Şerif Kaynakları

Buhârî, İtk 17; Müslim, Elfaz 13, 14, 15; Ebû Dâvud, Edeb 83, 84.

Kütüb-i Sitt'e, Tercüme: İbrahim Canan, Akçağ Yay. c. 12 s. 8-11

Konuyla İlgili Geniş Bilgi Alınabilecek Kaynaklar

1. Tefsir-i Kebir, Fahreddin Razi, Akçağ Y. c. 1; s. 256-259, 319-325
2. Hak Dini Kur'an Dili, Muhammed Hamdi Yazır, Eser Y. c.1, s. 62-74
3. Şifa Tefsiri, Mahmut Toptaş, Cantaş Y. c. 1, s. 64-65
4. Fi Zilali'l- Kur'an, Seyyid Kutub, Hikmet Y. c. 1, s. 37-40
5. Hadislerle Kur'an Tefsiri, İbni Kesir, Çağrı Y. C.2, s. 79-90
6. Hamd- Rab, Yakup Çiçek, F. Yıldız, Bir Y. s. 43-92
7. Kur'an'da Uluhiyet, Suad Yıldırım, Kayıhan Y. s. 89-97
8. Kur'an-ı Kerim'de Dört Terim, Mevdudi, İdeal Kitaplar Y. s. 49-113
9. İslâm ve Dört Terim, Ali Karlıbayır, Dünya Yay. s. 25-39
10. İslâm Ansiklopedisi, Şamil Y. c. 5 s. 210-211
11. İslâmi Terimler, Hasan Akay, İşaret Y. s. 381
12. İslâm'ın Temel Kavramları, Hüseyin K. Ece, Beyan Y. s. 509-512
13. İman Risalesi, Mustafa İslâmoğlu, Denge Y. S.174-183
14. Kur'an'da Tevhid, Mehmet Kubat, Şafak Y. s. 54-55, 174-180
15. Tevhidin Hakikati, Yusuf El-Kardavi, Saff Y. s. 36-38
16. İlk Mesajlar, M. Ali Baltaş, Birleşik Yay. s. 16-20
17. Fâtiha Tefsiri, Âzad, Bir Yay. s. 57-94
18. Kur'an'da Temel Kavramlar, Ali Ünal, Kırkambar Y. s. 148-151
19. Sorularla Fâtiha Sûresi, Z. Ali Durmuş, Ali İçipak, YendaY. S. 98-107
20. Fâtiha Üzerine Mülâhazalar, Hikmet Işık, Nil Y. S. 114-119, 132-150
21. Kur'an'da Tevhid Eğitimi, Abdullah Özbek, Esra Yay. s. 22-26
22. İman, Seyfüddin El-Muvahhid, Hak Y. s. 11-22
23. İtikad Üzerine, İhsan Eliaçık, Şafak Y. s. 63-64

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ İTİKÂDİ KAVRAMLAR

24. Sorularla Tevhid ve Akaid, Mehmet Alptekin, Saff Y. s. 48-49
25. Esenlik Yurdunun Çağrısı, Celâleddin Vatandaş, Pınar Y. s. 90-93, 137-144
26. Fâtiha Sûresi ve Türkçe Namaz, Beyan Y. s. 39-46
27. Onun İsimleri, M. Nusret Tura, insan Y. s. 123-124
28. Esmâü'l-Hüsna, Afifüddin Süleyman Tilmsani, insan Y. s. 8-18
29. Kur'an ve Sünnete Göre Tevhid ve Akaid, Muhammed Karaca, Ribat Y. s. 50-53
30. Rabbânî Yol ve Sünnetullah, Said Hakim, insan Dergisi Y.

Sonsöz

Eğer bu kitabı gerçekten okuyup mesajını anladıysanız, bunu ve buna benzer diğer kitapları bir kenara koymalısınız ve hemen elinize Allah'ın Kitabı'nı alıp meal ve tefsiriyle okumaya başlamalısınız. Daha önce okuduysanız, yine yeniden ve sürekli okumalısınız. Anlayarak, yaşayışınızla ve güncel hayatla bağlantı kurup O'nun gösterdiği istikamet doğrultusunda her şeyi gözden geçirerek Kur'an'a yönelmeniz, bu okuyup bitirdiğiniz kitabın yazılış amacına hizmet etmiş olacaktır.

Haydi Kur'an'a; Elimize, gönlümüze ve yaşantımıza almak ve bir daha bırakmamak için...

